Trends in Nederland 2018

Trends in Nederland 2018

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2017–2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16–2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera en Centraal Bureau voor de Statistiek
Druk: Sumis
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen
Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN 978-90-357-2218-7
ISSN 0924-2686

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

1. Maatschappij 5

Trends 5

Cijfers 11

Bevolking 11
Cultuur 17
Gezondheid en zorg 21
Natuur en milieu 27
Onderwijs 32
Veiligheid en recht 37
Verkeer 44
Vrije tijd 52
Welzijn 58

2. Economie 65

Trends 65

Cijfers 71

Bedrijven 71
Bouwen en wonen 74
Energie 78
Handel en horeca 84
Industrie 88
Internationale handel 91
Landbouw 95
Macro-economie 101
Prijzen 104
Vervoer 108
Zakelijke diensten 112

3. Arbeid en inkomen 117

Trends 117

Cijfers 124

Arbeid 124
Inkomen en bestedingen 130
Sociale zekerheid 134

4. Over het CBS 138

elkom
op de
school
Dirk
Sara
woensdag
tafels
schoon-
maken!
7
19

1. Maatschappij

Trends

Leraren in het basisonderwijs
Er stonden in 2017 in Nederland 154 duizend leraren voor de klas in het basisonderwijs. Dit zijn vooral vrouwen. Van de mannen die voor de klas staan, is een groot deel ouder dan 55 jaar. Veel leraren ervaren een grote werkdruk. Leerkrachten, vooral de wat oudere, verdienen bovendien per uur minder dan werknemers met dezelfde leeftijd en hetzelfde onderwijsniveau buiten het onderwijs. Wie eenmaal leraar is, wisselt niet vaak van beroep. De meeste leraren blijven veelal werkzaam in het onderwijs.

Het merendeel van de leerkrachten is vrouw. Het aandeel vrouwen is de afgelopen jaren toegenomen tot ruim 80 procent in 2017.

Vergrijzing
Naast de sterke feminisering van basisschoolleerkrachten is ook sprake van vergrijzing. Het percentage leerkrachten van 55 jaar en ouder is de afgelopen vijf jaar verdubbeld tot rond de 20 procent in 2017. Met name onder de meesters is het aandeel 55-plussers hoog, ruim 35 procent in 2017. Van de juffen is 18 procent van deze leeftijd. Zowel bij de mannen als de vrouwen daalde het percentage leraren van 45 tot 55 jaar. Het aandeel leerkrachten dat jonger is dan 25 jaar daalde met name onder de vrouwelijke leerkrachten, tot minder dan 5 procent (2017). Dat is nog wel hoger dan onder de mannen (3,6 procent).

Minder voltijders
Van de mannen die voor de klas staan werkte 64 procent fulltime in 2017. Dat is meer dan bij de vrouwen (26 procent). Het aandeel voltijders onder leraren is zowel bij mannen als bij vrouwen afgenomen sinds 2003. Tegelijkertijd is het aandeel met een grote deeltijdbaan (20 tot 35 uur per week) toegenomen, terwijl het aandeel met kleinere deeltijdbanen vrijwel stabiel bleef. De toename van het aandeel grote

deeltijdbanen onder de basisschoolleraren komt volledig voor rekening van de vrouwen.

Lager uurloon

Leraren in het basisonderwijs verdienden in 2015 een gemiddeld bruto uurloon van 26 euro. Door SEO Economisch Onderzoek is berekend dat zij daarmee 4 euro bruto per uur (14 procent) minder verdienden dan werknemers buiten het onderwijs van dezelfde leeftijd, met hetzelfde onderwijsniveau en hetzelfde aantal werkuren. Het loonverschil is het grootst (35 procent) voor voltijd werkende mannelijke leraren van 50 jaar of ouder. Voltijd werkende oudere vrouwen verdienen ongeveer 26 procent minder dan vergelijkbare vrouwelijke werknemers buiten het onderwijs.

Op jongere leeftijd zijn de loonverschillen kleiner. Zo verdienen fulltime vrouwelijke leerkrachten basisonderwijs jonger dan 35 jaar 3 procent minder dan andere vrouwelijke werknemers met een voltijdaanstelling. Voor vrouwelijke leerkrachten in die leeftijdsgroep met een deeltijd dienstverband is het gemiddeld bruto uurloon vergelijkbaar met dat van andere werknemers buiten het onderwijs.

1.1 Leerkrachten basisonderwijs

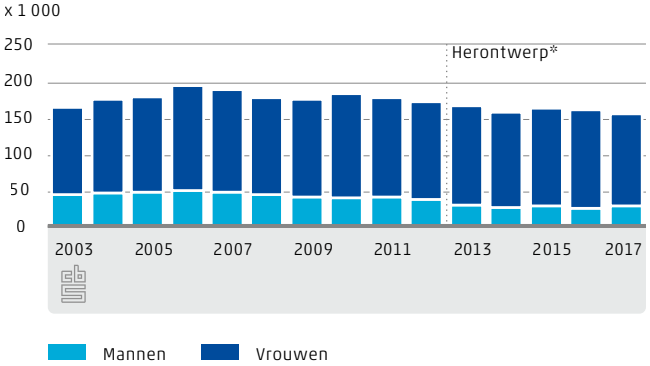

* Door een herontwerp van het onderzoek is er een breuk tussen de cijfers van 2012 en 2013.

1.2 Leeftijd leerkrachten basisonderwijs

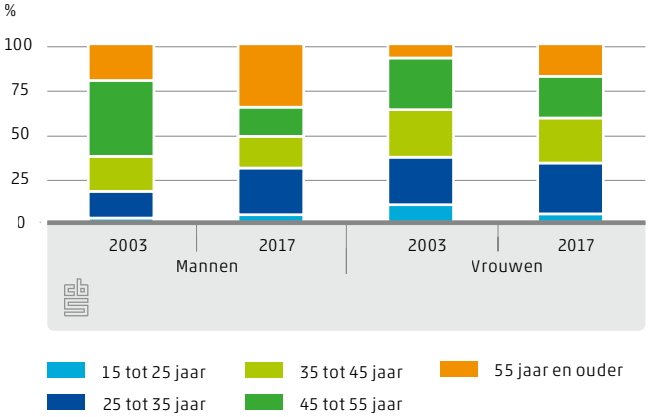

1.3 Arbeidsduur leerkrachten basisonderwijs

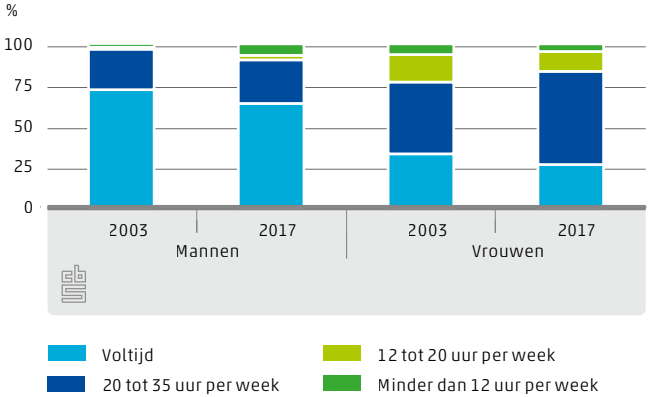

1.4 Ervaren werkdruk, 2017

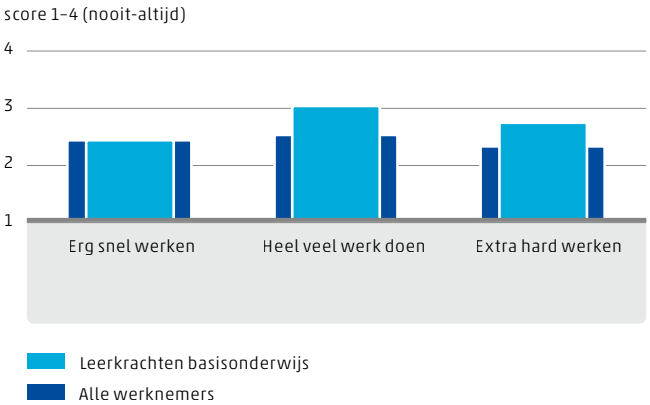

Bron: CBS, TNO.

Hoge werkdruk en ziekteverzuim

Basisschoolleraren staan samen met koks, artsen, managers en juristen bovenaan de lijst van werknemers met de hoogste werkdruk, blijkt uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden van CBS en TNO. Werkdruk betekent hier dat mensen vinden dat ze erg snel, heel veel of extra hard moeten werken. Leraren in het basisonderwijs geven vaker dan gemiddeld aan dat ze heel veel en extra hard moeten werken en scoren op die aspecten het hoogst van alle beroepsgroepen in Nederland. Naast de hoge werkdruk vinden leerkrachten in het basisonderwijs hun werk emotioneel erg zwaar. Leraren in het basisonderwijs geven daarnaast veel minder vaak dan de gemiddelde werknemer aan dat zij het gevoel hebben autonomie te hebben in hun werk. Dat zit vooral in het feit dat zij minder flexibel zijn in het opnemen van verlof.

Het ziekteverzuim onder leerkrachten in het basisonderwijs is relatief hoog. Leerkrachten in het basisonderwijs verzuimden in 2017 ongeveer 6 procent van de werkdagen, terwijl dit gemiddeld ongeveer 4 procent is voor alle bedrijfstakken. Ook vergeleken met leraren in

het voortgezet en het hoger onderwijs verzuimen basisschoolleerkrachten meer.

Wisselen van beroep vooral binnen het onderwijs

Jaarlijks kiest een aantal basisschoolleraren ervoor een ander beroep uit te gaan oefenen. Tegelijkertijd zijn er ook mensen met een ander beroep die kiezen voor het basisonderwijs. Elk jaar wisselt ongeveer 5 procent van de basisschoolleraren van beroep. Ze blijven veelal wel werkzaam in het onderwijs of in aanverwante beroepen, zoals docent in het voortgezet onderwijs of als onderwijsassistent. Een deel gaat werken in de zorg, de detailhandel of als secretarieel medewerker. Jaarlijks stroomt ongeveer 7 procent van de basisschoolleraren in vanuit een ander beroep, vaak vanuit het onderwijsveld. Het gaat bijvoorbeeld om docenten voortgezet onderwijs en onderwijskundigen.

Minder pabo-studenten

Het aantal potentiële nieuwe leerkrachten is ten opzichte van het schooljaar 2003/'04 gedaald. In 2003/'04 waren er nog ruim 9,7 duizend eerstejaars hbo-studenten aan de

1.5 Eerstejaars pabo

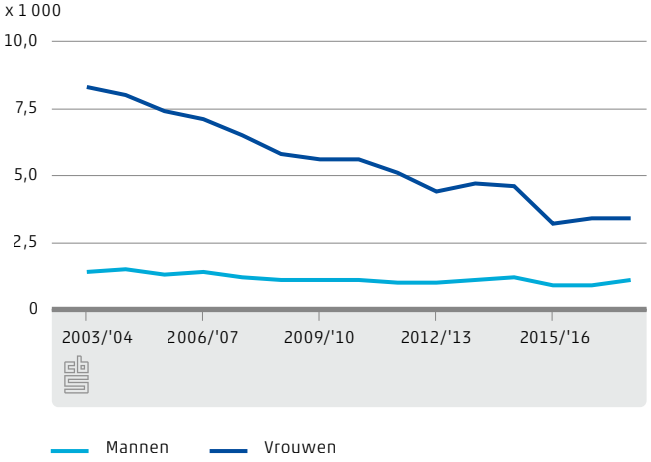

pabo, in 2017/'18 was dat met 4,5 duizend studenten minder dan de helft. De laatste jaren neemt dit aantal overigens weer iets toe.

De afgelopen jaren hebben de pabo-opleidingen te maken gehad met wijzigingen in de selectie-eisen. Nieuwe instromers worden getoetst op kennis over de vakgebieden aardrijkskunde, geschiedenis en natuur en techniek. Deze wijzingen zijn bedoeld om de kwaliteit van de opleidingen te verhogen, maar hebben ook gevolgen voor de instroom

Beroepen van mensen met een pabo-opleiding, 2014/2015

Mannen

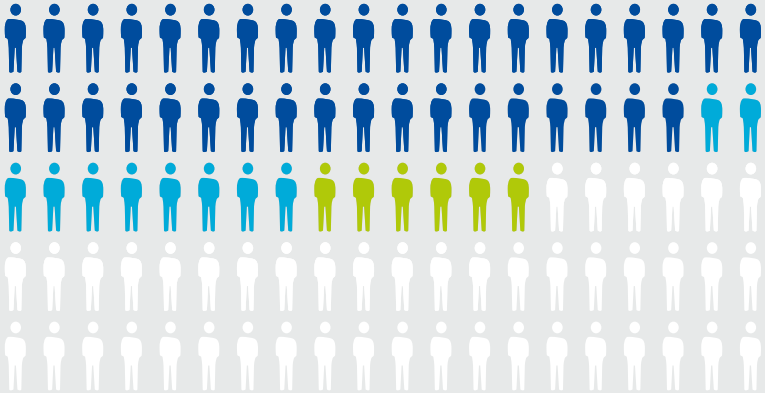

37%
leerkracht basisonderwijs

10%
docent voortgezet onderwijs

6%
manager onderwijs

47%
overig

Vrouwen

57%
leerkracht basisonderwijs

8%
leidster kinderopvang en onderwijsassistente

4%
docente voortgezet onderwijs

31%
Overige

van eerstejaars. Daarnaast speelt de invoering van het leenstelsel een rol. Dit leidde eerst tot een toename van het aantal eerstejaars in 2013/'14 en 2014/'15, gevolgd door een sterke afname in 2015/'16.

Een baan buiten het basisonderwijs

Ten slotte komt niet iedereen die een pabo-diploma heeft gehaald daadwerkelijk voor de klas te staan. Van de mannen met een pabo-diploma doen 6 op de 10 iets anders dan lesgeven in het basisonderwijs. Een aantal is docent in het voortgezet onderwijs (6 procent), of is manager (10 procent). Vrouwen met een pabo-diploma die niet werken als basisschool-leraar zijn vaak leidster in de kinderopvang, onderwijsassistent (9 procent) of leerkracht in het voortgezet onderwijs (4 procent).

1.6 Levend geboren kinderen

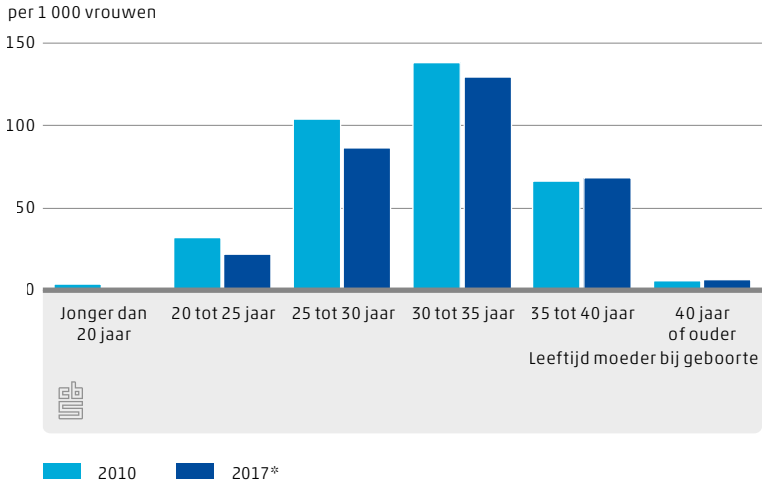

Cijfers

Bevolking

Op 1 januari 2018 telde Nederland bijna 17,2 miljoen inwoners. In 2017 groeide de bevolking met 100 duizend personen. Dat kwam vooral doordat zich meer mensen in Nederland vestigden dan er vertrokken. Per saldo vestigden zich 81 duizend mensen in ons land. De natuurlijke aanwas (geboorte minus sterfte) bedroeg 20 duizend.

In 2017 zijn 170 duizend kinderen geboren, bijna 3 duizend minder dan in 2016. Rond de eeuwwisseling lag het aantal geboorten nog boven de 200 duizend. Vooral jonge vrouwen stellen het moederschap uit. Naar verhouding zijn er de laatste jaren weinig kinderen geboren bij twintigers. In 2017 werden 55 kinderen per duizend vrouwen van 20 tot 30 jaar geboren, tegen 68 in 2010. Bij vrouwen boven de 35 nam het aantal geboorten licht toe.

Bevolkingsontwikkeling in 2017

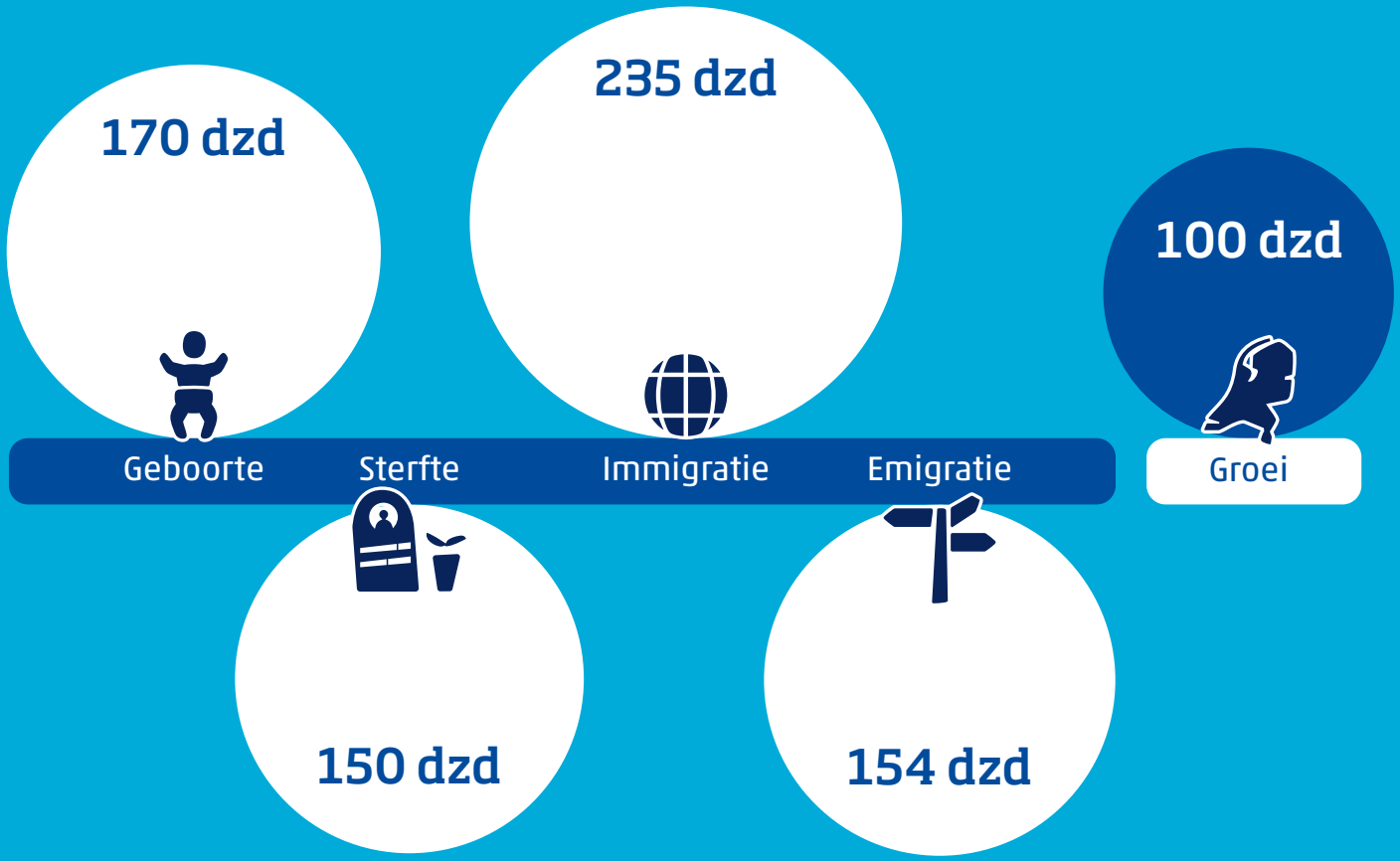

1.7 Overledenen 1e kwartaal

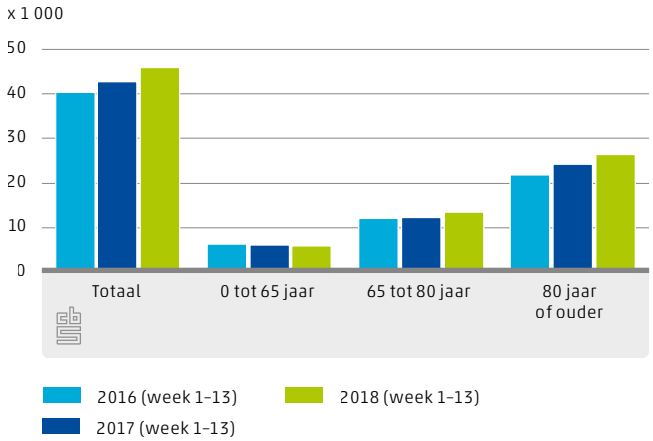

1.8 Migratiereden niet-Nederlandse immigranten

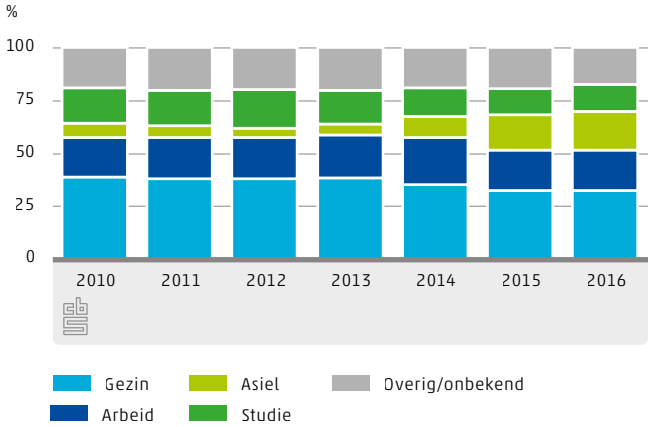

In het eerste kwartaal van 2018 was de sterfte relatief hoog, met 46 duizend overledenen. Dat waren er 3,2 duizend meer dan in dezelfde periode van 2017. Vergeleken met 2016 bedraagt het verschil zelfs 5,5 duizend. Vooral onder 80-plussers lag de sterfte hoger, maar ook onder personen van 65 tot 80 jaar nam het toe.

Ieder jaar is het aantal sterfgevallen in de wintermaanden hoger dan in andere maanden, vooral bij 80-plussers. Dat gebeurt met name wanneer sprake is van langdurige kou en een lang aanhoudende griepepidemie, zoals in 2018. Daarnaast neemt de sterfte toe omdat het aantal ouderen toeneemt.

Gezinsmigratie is de belangrijkste reden voor niet-Nederlandse immigranten om zich in Nederland te vestigen. Van de 182 duizend niet-Nederlandse immigranten in 2016 voegde ruim 30 procent zich bij een familielid dat hier al woonde. In 2013 ging het om bijna 40 procent. Asielmigratie is de afgelopen jaren sterk gestegen, van nog geen 5 procent in 2012 naar bijna 20 procent in 2016. Er kwamen de afgelopen jaren vooral veel Syriërs naar Nederland.

Arbeidsmigratie werd door bijna 20 procent van de niet-Nederlandse immigranten als migratie-reden genoemd. Dat aandeel schommelt al jaren rond 20 procent. Studie vormde voor 13 procent de belangrijkste reden voor immigratie. In 2012 lag dit aandeel nog een aantal procentpunten hoger.

In 2017 zijn 64 duizend huwelijken gesloten, bijna duizend minder dan het jaar ervoor. Rond de eeuwwisseling trouwden er nog bijna 90 duizend stellen. Het aantal partnerschaps-registraties nam in 2017 juist toe met 2 duizend tot 18 duizend. Het aantal partnerschappen vertoont de laatste jaren een sterk stijgende lijn. In 2017 was bij iets meer dan 1 op de 5 verbintenissen sprake van een partnerschaps-registratie, een verdubbeling ten opzichte van 2010.

Gezinnen verhuizen vaak als de kinderen nog niet naar school gaan, vooral als ze in een van de vier grote steden wonen. Van de stellen buiten de vier grote steden, die in 2012 een eerste kind kregen, verhuisde 14 procent binnen vier jaar naar een andere gemeente. Het vertrek

1.9 Huwelijk en partnerschap

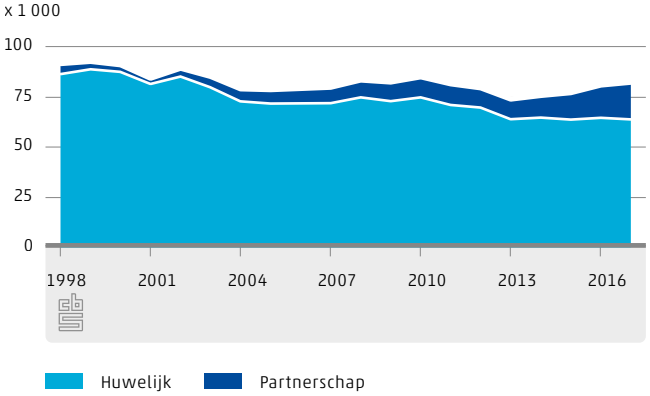

1.10 Verhuizingen naar andere gemeente na geboorte eerste kind

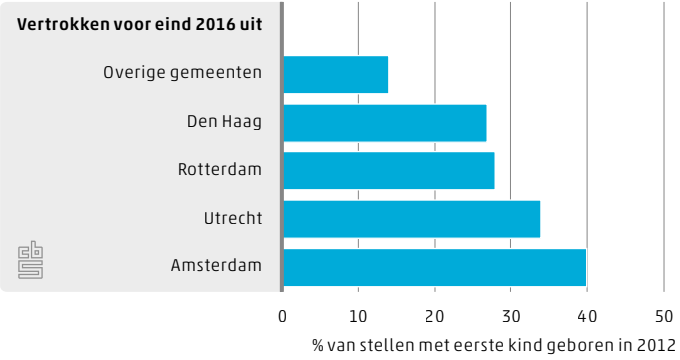

1.11 Huishoudens met kinderen, 1 januari 2017

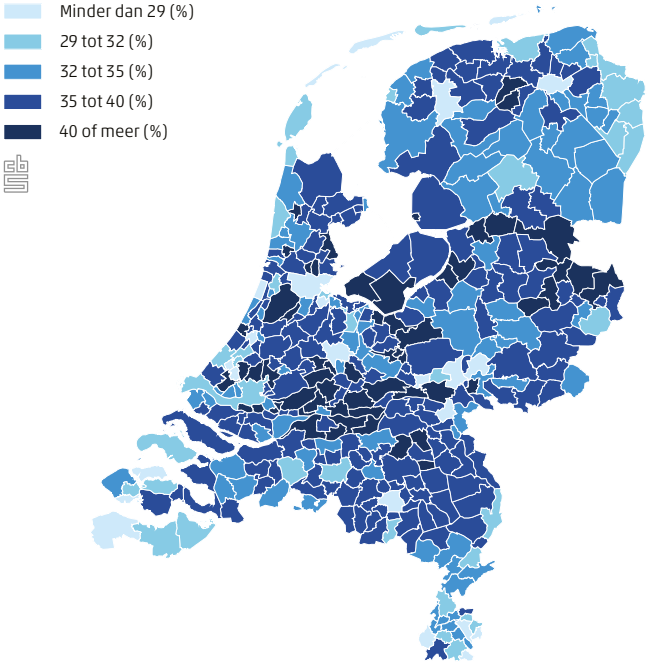

uit de grote steden was twee tot drie keer zo hoog.

Van de jonge gezinnen in Amsterdam was 40 procent binnen vier jaar na de geboorte van het eerste kind verhuisd naar een andere gemeente, vaak in de buurt van de stad. Uit Utrecht vertrok 34 procent van de jonge gezinnen, uit Rotterdam 28 procent en uit Den Haag 27 procent.

Op 1 januari 2017 waren in Nederland 7,8 miljoen particuliere huishoudens. Daarvan hadden er 2,6 miljoen (33 procent) een of meer kinderen. Het merendeel van de kinderen woont in een huishouden met twee ouders (2 miljoen), een kleiner deel van de kinderen maakt deel uit van een eenouderhuishouden (0,6 miljoen). Vooral in de Bijbelgordel, en in steden met Vinex-wijken, wonen veel huishoudens met kinderen. In studentensteden en aan de randen van Nederland, met name in Zeeland, Zuid-Limburg en Oost-Groningen, zijn relatief weinig huishoudens met kinderen te vinden.

De bevolking wordt internationaler: meer inwoners hebben wortels in het buitenland, doordat ze er zelf zijn geboren of doordat hun ouders er vandaan komen. Op 1 januari 2017 telde Nederland 13,2 miljoen inwoners met een Nederlandse achtergrond en 3,9 miljoen inwoners met een migratieachtergrond. In 2040 zijn er naar verwachting 12,9 miljoen inwoners met een Nederlandse achtergrond. Het aantal inwoners met een migratieachtergrond zal zijn toegenomen tot 5,4 miljoen inwoners.

In 2060 is het aantal inwoners met een Nederlandse achtergrond gedaald tot 12,1 miljoen, terwijl het aantal inwoners met een migratieachtergrond uit zal komen op 6,3 miljoen.

1.12 Bevolking naar migratieachtergrond

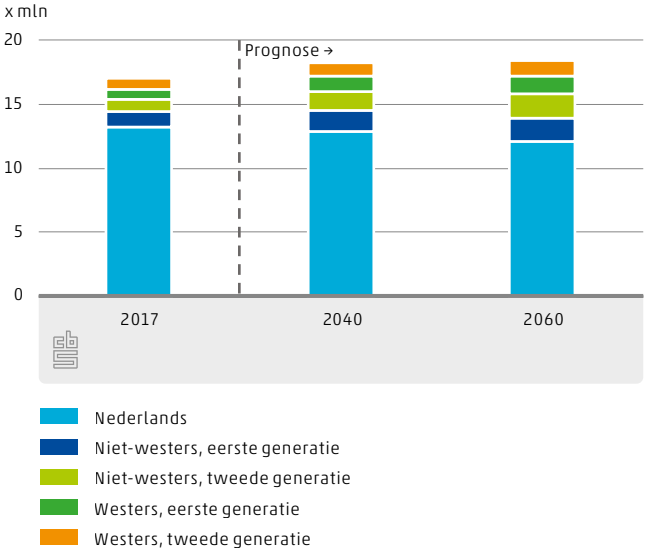

1.13 Concertbezoeken, 2016*

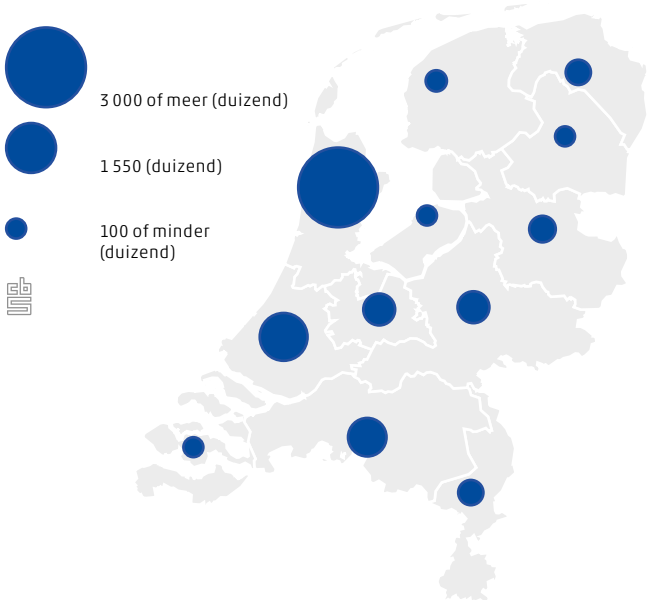

Cultuur

Landelijk trokken klassieke concerten en popconcerten ruim 8,7 miljoen bezoekers in 2016, 3 procent meer dan in 2015. De overige voorstellingen trokken 9,5 miljoen bezoekers, 2 procent minder dan een jaar eerder. Muziek was in 2016 ruim vertegenwoordigd binnen het podiumkunstenaanbod. Van alle geprogrammeerde voorstellingen was ruim een derde een concert. De bezoeken aan de podiumkunsten, en aan concerten in het bijzonder, waren in 2016 vooral geconcentreerd in Noord-Holland en dan met name in Amsterdam. De hoofdstad heeft enkele grote evenementenhallen, die in 2016 samen 17,3 procent van alle landelijke concertbezoekers trokken.

Het aantal mensen dat werkt in de podiumkunsten is de laatste jaren weer gegroeid, na een afname tussen 2011 en 2013 vanwege bezuinigingen. In 2016 ging het om 21,7 duizend mensen, 8 procent meer dan in 2013. In de periode 2009–2015 werkten er vooral steeds meer vrijwilligers en stagiaires bij de schouwburgen en poppodia. In 2016 stabiliseerde het aantal vrijwilligers en stagiaires en nam juist het aantal ingehuurde krachten toe (zzp'ers en payroll-medewerkers). Het aantal werkzame personen in loondienst nam daarentegen af en lag in 2016 12 procent lager dan in 2013. Wel nam deze groep in 2016 nog 71 procent van de gewerkte uren voor haar rekening.

Nederland telde 694 musea in 2016. Deze musea trokken 34,4 miljoen bezoekers. Dat is 9 procent meer dan een jaar eerder. Vooral het aantal bezoeken van mensen uit het buitenland nam toe. Zowel bij Nederlanders als bij buitenlanders zijn Noord-Hollandse musea favoriet. In die provincie zijn ook de meeste musea, 126 in 2016. Bij ruim een kwart van de bezoeken in 2016 is er gebruik gemaakt van een museumjaarkaart. Bij de musea werkten

1.14 Werkgelegenheid podiumkunsten

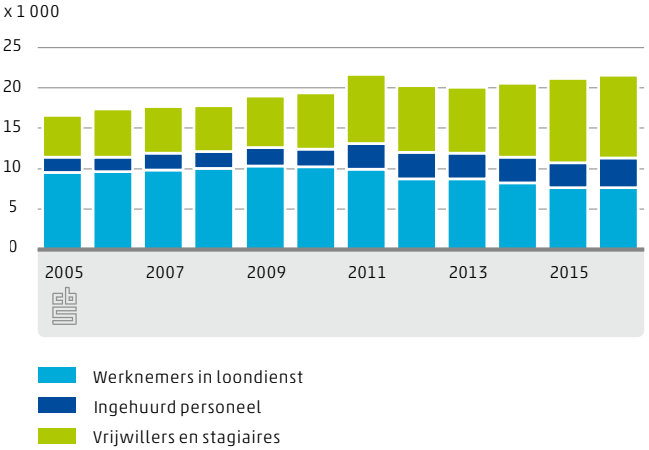

1.15 Uitleningen e-books bibliotheek

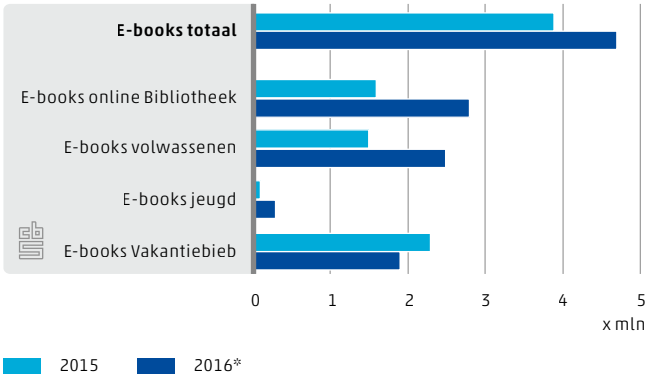

Bron: Koninklijke Bibliotheek, CBS

in 2016 bijna 10 duizend personen in loondienst. Daarnaast werken musea vaak met vrijwilligers (bijna 35 duizend) en freelancers (5 duizend).

Nederlandse openbare bibliotheken hebben in 2016 in totaal 2,8 miljoen e-books uitgeleend via de online Bibliotheek. Dit is 74 procent meer dan in 2015. Inclusief uitleningen via de (tijdens de zomer gratis toegankelijke) Vakantiebieb, bedraagt het totaal aantal uitgeleende e-books 4,7 miljoen. E-books beslaan een klein, maar groeiend deel van het totale aantal uitleningen. De uitleen van fysieke boeken is sinds het einde van de jaren tachtig met meer dan de helft afgenomen tot 68,5 miljoen boeken in 2016.

In 2017 gaven 4 op de 10 jongeren (18 tot 25 jaar) aan tot een kerkelijke gezindte te behoren. Dat is veel minder dan onder ouderen. De meeste gelovigen geven aan rooms-katholiek te zijn. Bijna 5 procent geeft aan dat ze het islamitisch geloof hebben. Dat zijn vooral personen die jonger zijn dan 55 jaar.

Mannen zijn vaker geïnteresseerd in politiek dan vrouwen. In 2017 gaf 58 procent van de mannen aan geïnteresseerd te zijn in politiek, tegen 44 procent van de vrouwen. De politieke interesse is tussen 2012 en 2014 licht gedaald, en daarna stabiel gebleven.

1.16 Kerkelijke gezindte, 2017

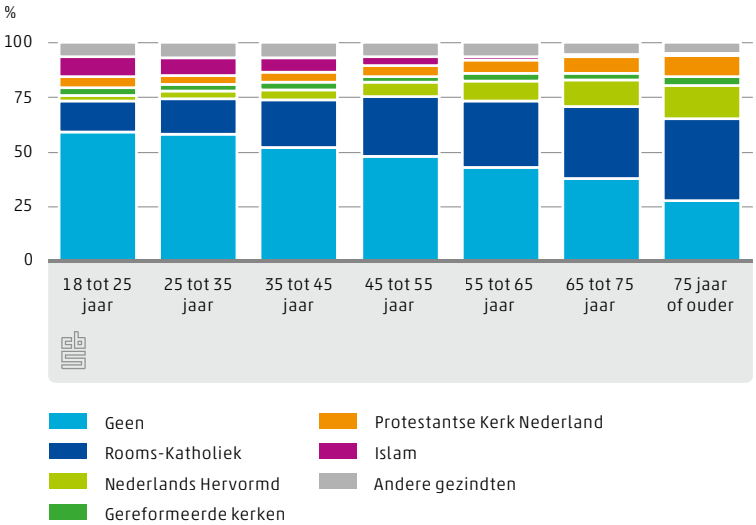

1.17 Politieke interesse

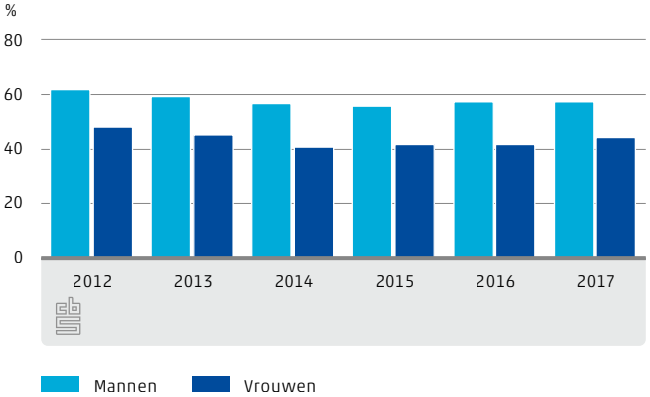

1.18 Gezonde levensverwachting (bij geboorte)

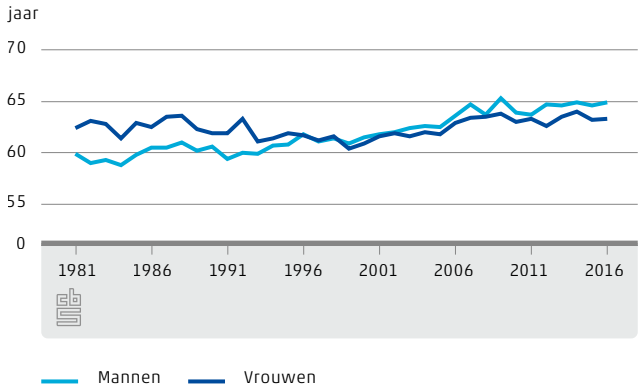

1.19 Rokers

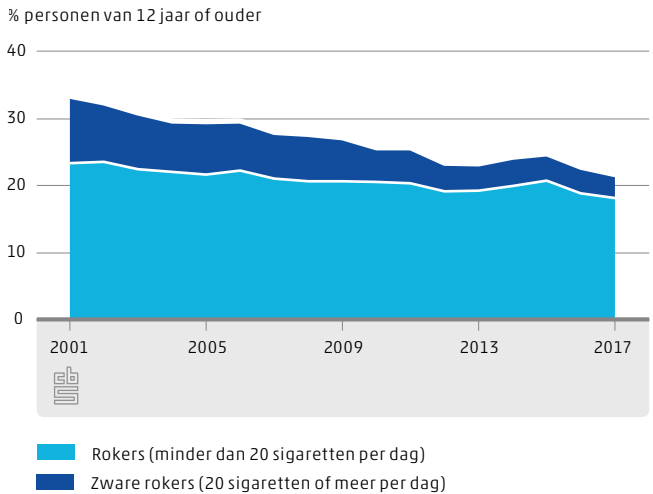

Gezondheid en zorg

De levensverwachting in als goed ervaren gezondheid is het aantal jaren dat verwacht wordt dat iemand nog te leven heeft met een als goed ervaren gezondheid. Sinds begin jaren tachtig is deze gezonde levensverwachting, vanaf het moment van geboorte, vooral onder mannen toegenomen: van gemiddeld 60 jaar in 1981 naar 65 jaar in 2016. Onder vrouwen schommelt de gezonde levensverwachting in deze periode rond 62 jaar.

Vanaf 2001 daalt het aandeel rokers onder de bevolking van 12 jaar of ouder. In 2017 rookte 22 procent van hen, in 2001 was dat nog 33 procent. Ook het percentage zware rokers – mensen die 20 sigaretten of meer per dag roken – is in deze periode gedaald, van 10 procent naar 3 procent.

Volwassenen met een body mass index (BMI) van 25 tot 30 (kg/m2) hebben matig overgewicht, vanaf een BMI van 30 is sprake van ernstig overgewicht. Voor minderjarigen gelden, afhankelijk van de leeftijd en geslacht, andere grenswaarden voor overgewicht. De afgelopen

decennia komt overgewicht in toenemende mate voor onder Nederlanders. Begin jaren tachtig had 27 procent van de bevolking van 4 jaar of ouder te maken met overgewicht, in 2017 was dit opgelopen tot 43 procent. Het voorkomen van matig overgewicht is vanaf 2000 nagenoeg stabiel (ruim 30 procent). Het aandeel mensen met ernstig overgewicht is langer blijven stijgen. Sinds begin jaren tachtig is dit aantal bijna verdrievoudigd en de laatste jaren stabiel rond 12 procent.

In 2017 geeft 35 procent van de Nederlanders van 12 jaar of ouder aan dat ze een bezoek hebben gebracht aan de mondhygiënist. In 2014 was dit nog 28 procent. Mensen uit huishoudens met een hoog inkomen gaan vaker naar de mondhygiënist dan mensen uit huishoudens met lagere inkomens. In 2017 ging 42 procent uit de hoogste inkomensgroep naar een mondhygiënist, tegenover 28 procent uit de laagste inkomensgroep.

1.20 Overgewicht

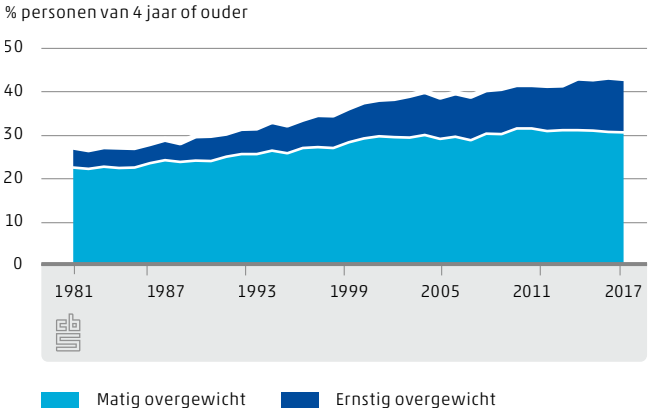

1.21 Bezoek aan mondhygiënist

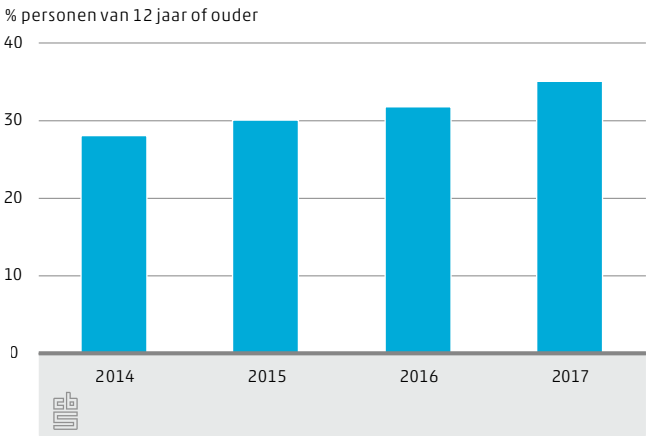

1.22 Verpleegkundigen in de zorg, 2016*

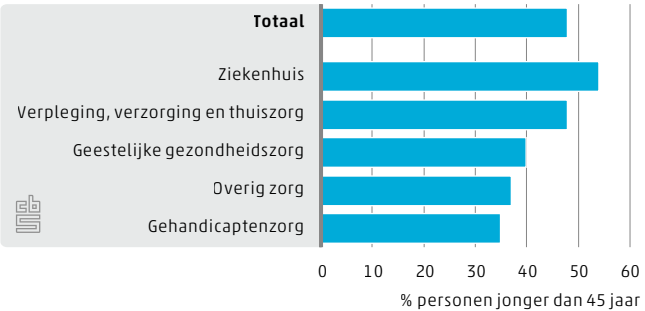

Bron: CBS, BIG.

1.23 Verstrekking hartvaatmiddelen, 2016

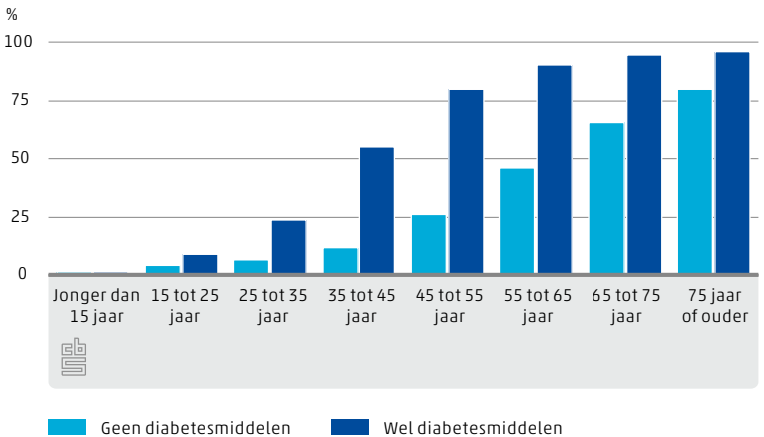

Bron: CBS, Zorginstituut Nederland.

In 2016 waren ruim 167 duizend verpleegkundigen werkzaam in de zorg, van wie 48 procent jonger was dan 45 jaar. In de ziekenhuiszorg is het aandeel verpleegkundigen jonger dan 45 jaar het hoogst, 54 procent. In de verpleging, verzorging en thuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg is het aandeel 45-minners minder dan de helft. In de gehandicaptenzorg is dit aandeel met 35 procent het laagst. In totaal werkt 45 procent van alle verpleegkundigen in het ziekenhuis en ruim een kwart in de verpleging, verzorging en thuiszorg.

In 2016 kregen ruim 800 duizend mensen, bijna 5 procent van de bevolking, geneesmiddelen verstrekt voor de behandeling van diabetes, zoals insuline of andere bloedsuikerverlagende middelen. Mensen die deze middelen krijgen, ontvangen vaker middelen voor de behandeling van hart- en vaatziekten dan mensen die geen diabetesmiddelen ontvangen. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen, en zowel voor mannen als voor vrouwen. Van de 75-plussers met diabetesmiddelen ontvangt meer dan 95 procent tevens een of meer hartvaatmiddelen.

In 2017 vielen in Nederland 613 doden in het verkeer, 453 mannen en 160 vrouwen. Hieronder waren 206 fietsdoden (34 procent). Het is voor het eerst dat meer mensen zijn verongelukt op de fiets dan in een personenauto (33 procent). Twintig jaar eerder was het aantal verkeersdoden ongeveer tweemaal zo hoog. Vooral het aantal verkeersdoden in de auto is in deze periode aanzienlijk gedaald, met twee derde. Het aantal voetgangers met een fataal ongeval is meer dan gehalveerd. Het aantal dodelijke ongevallen met fietsers schommelde de laatste jaren rond 190.

In 2017 kwamen 206 fietsers om in het verkeer, 17 meer dan in 2016 en het hoogste aantal in tien jaar. In 2017 kwamen 201 inzittenden van een personenauto om het leven. Het is voor het eerst dat er meer dodelijke verkeersslachtoffers op de fiets zijn dan in de auto. Verder overleden 58 voetgangers, 51 motorrijders, 41 brom- en snorfietsers en 25 bestuurders van een scootmobiel als gevolg van een verkeersongeluk.

1.24 Verkeersdoden in Nederland naar wijze van verkeersdeelname

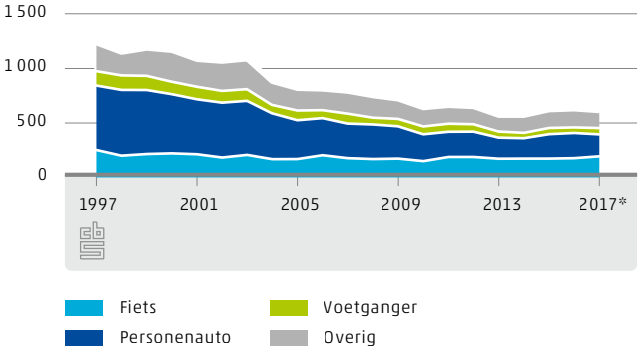

1.25 Jongeren met jeugdzorg

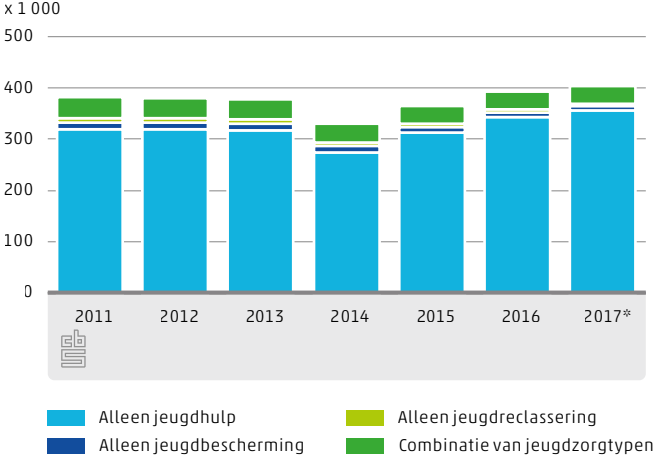

Verkeersdoden, 2017

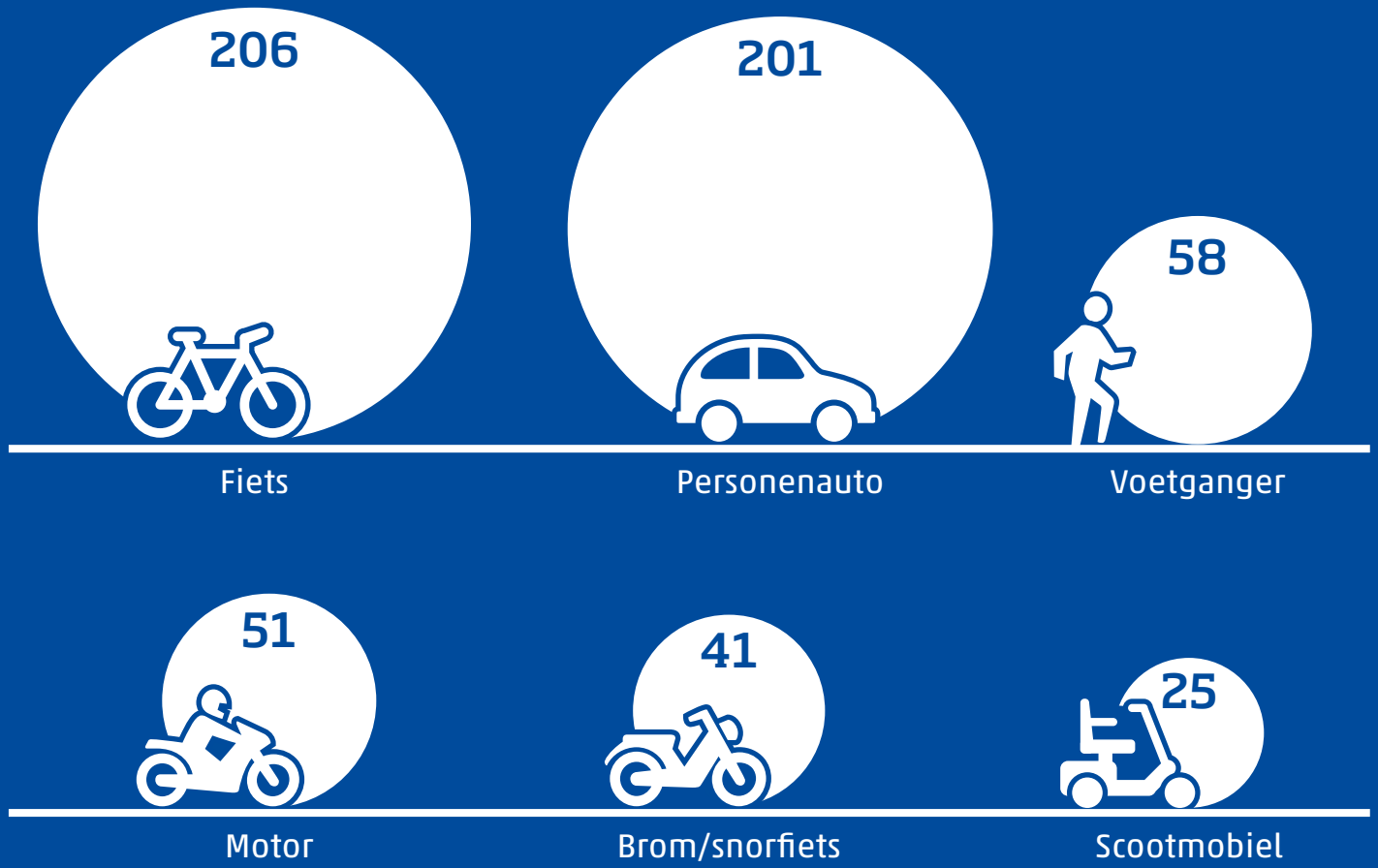

In 2017 ontvingen 405 duizend jongeren tot 23 jaar (11 procent) een of meer vormen van jeugdzorg (jeugdhulp, jeugdbescherming of jeugdreclassering). Dit aantal neemt de laatste jaren licht toe. De overgang van de jeugdzorg naar de gemeenten in 2015 lijkt geen grote invloed te hebben gehad. De daling in 2014, vlak voor de invoering van de Jeugdwet, is van administratieve aard. Niet alle jeugdhulp in dat jaar is volledig in de registratie opgenomen. Het aantal jongeren met jeugdbescherming of -reclassering is in de periode 2011–2017 jaarlijks afgenomen.

In 2016 kreeg – op peildatum de tweede vrijdag van november – 18 procent van de 80-plussers wijkverpleging, ruim 20 procent van de oudere vrouwen en bijna 14 procent van de oudere mannen. Van de 80- tot 85-jarigen kreeg 12 procent deze zorg, van de 90-plussers bijna 30 procent. Voor alle leeftijdsgroepen geldt dat meer vrouwen dan mannen wijkverpleging kregen. Het aandeel 80-plussers met wijkverpleging is in het noorden en oosten van het land hoger dan in andere regio's. Dat beeld blijft bestaan als rekening wordt gehouden met de bevolkingssamenstelling.

1.26 80-plussers met wijkverpleging, 2016*

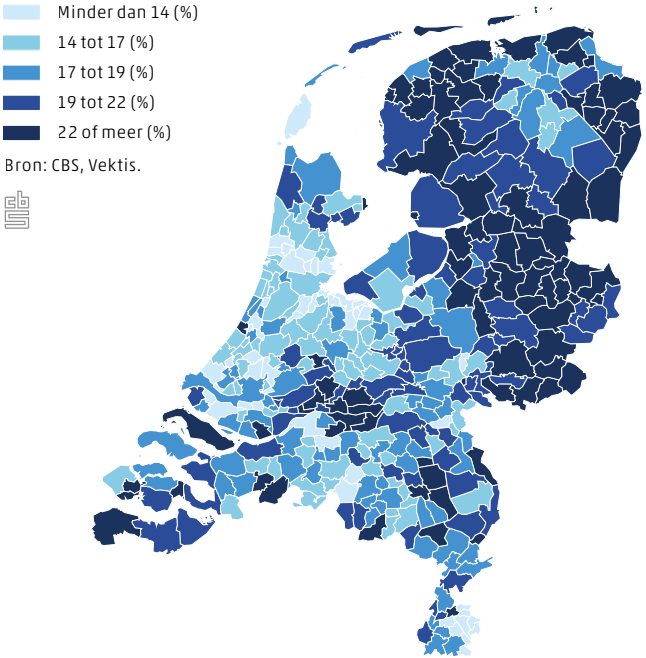

Bron: CBS, Vektis.

1.27 Ingezameld huishoudelijk afval

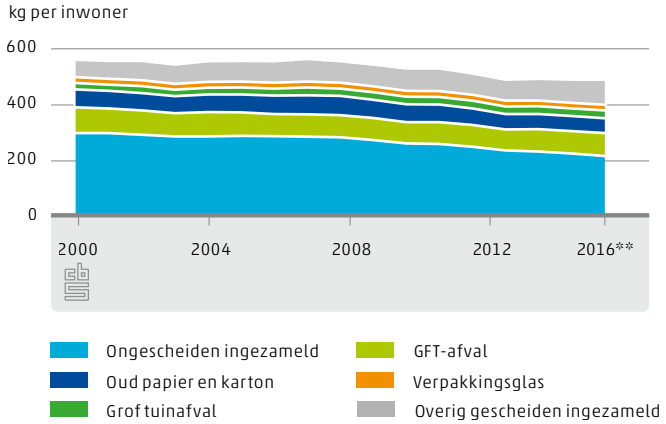

1.28 Nutriëntenoverschotten in de landbouw

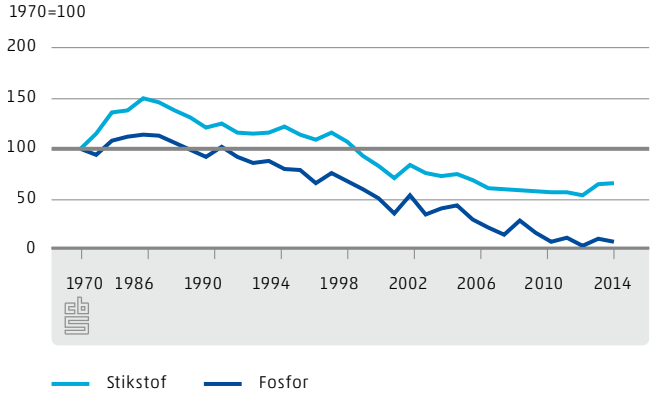

Natuur en milieu

De hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner was tussen 2000 en 2007 stabiel met jaarlijks ruim 560 kg. Na 2007 daalde deze hoeveelheid tot 495 kg per inwoner in 2016. Hiervan werd 55 procent (273 kg) gescheiden en 45 procent (222 kg) ongescheiden ingezameld. Van het ongescheiden ingezamelde afval wordt vervolgens een deel alsnog machinaal gescheiden.

Tussen 1970 en 1986 namen het stikstof- en fosforoverschot in de landbouw snel toe als gevolg van intensivering van de veehouderij. Door een aantal wettelijke maatregelen zijn deze overschotten na 1986 fors afgenomen. Het overschot aan fosfor is de laatste jaren nagenoeg verdwenen. Het stikstofoverschot daalde minder snel en steeg zelfs weer in 2015 en 2016. Dit werd veroorzaakt door een hogere aanvoer van stikstof via dierlijke mest en kunstmest, zonder dat dit gepaard ging met een hogere afvoer van stikstof via de geoogste landbouwgewassen.

Doordat voertuigen aan steeds strengere uitstootnormen moeten voldoen, maar ook door maatregelen in de industrie en energiesector, is de uitstoot van stikstofoxiden tussen 1990 en 2016 gehalveerd. In 2016 nam de uitstoot met 10 miljoen kg af ten opzichte van 2015. Dit is vooral het gevolg van verhoogde emissie-eisen voor personenauto's en vrachtverkeer. Ruim twee derde van de uitstoot van stikstofoxiden is afkomstig uit het verkeer en vervoer (inclusief zeevaart).

Bedrijven in de delfstoffenwinning, industrie en openbare energie- en watervoorziening hebben in 2016 voor 2,1 miljard euro in het milieu geïnvesteerd. Dat is vijf keer zoveel als in 2013 toen hieraan 402 miljoen euro werd uitgegeven. De milieu-investeringen waren nog niet eerder zo hoog. Van de totale milieu-investeringen in 2016 is 95 procent besteed aan voorzieningen die tot een betere luchtkwaliteit en een schonere energievoorziening moeten leiden. Het overige deel komt onder meer ten goede aan water, bodem en landschap.

1.29 Uitstoot stikstofoxiden

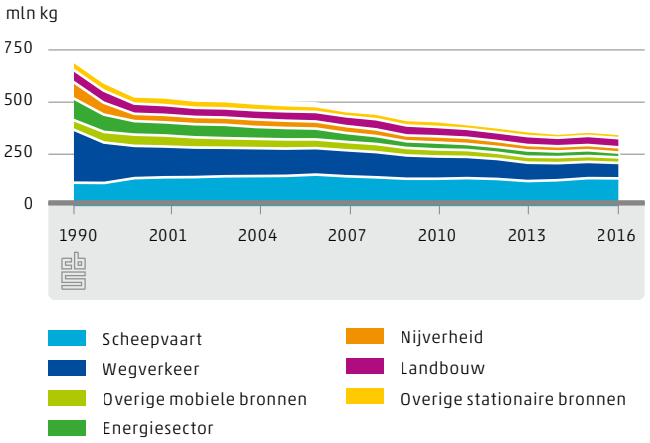

1.30 Milieu-investeringen van bedrijven

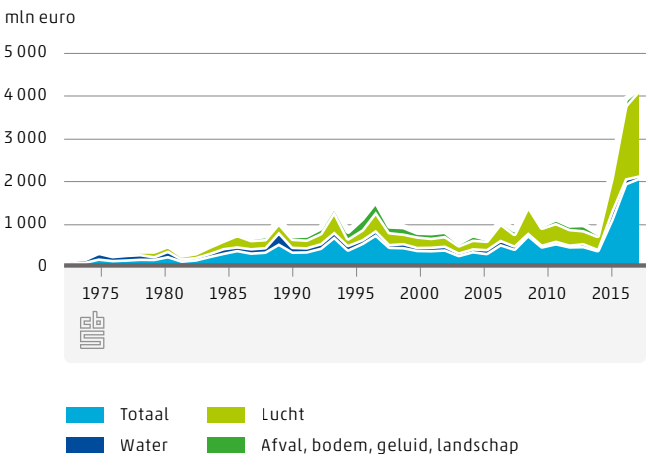

1.31 Effect rioolwaterzuivering, 2016

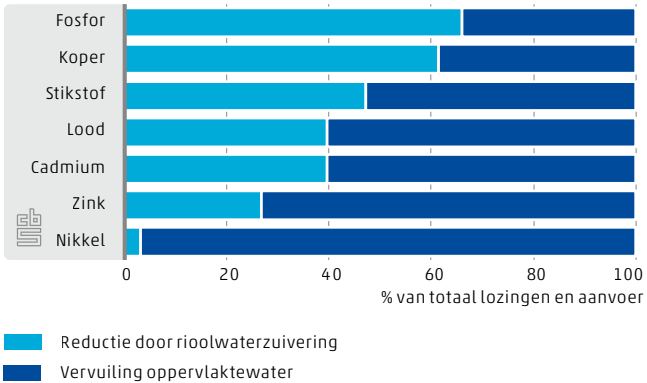

1.32 Fosfaatproductie door veestapel

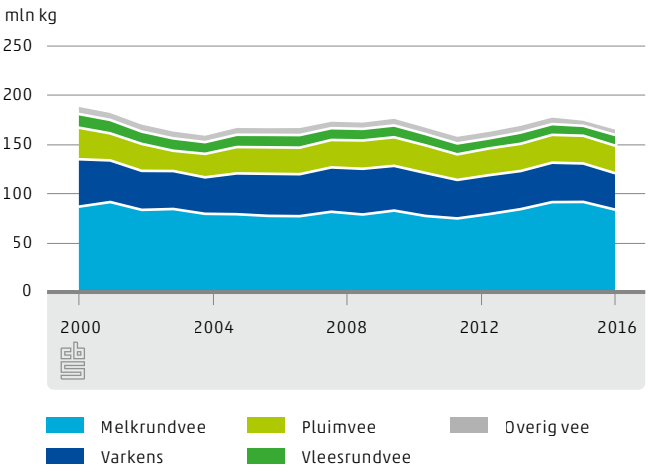

Het oppervlaktewater wordt vervuild door lozingen vanuit bedrijven, restlozingen vanuit rioolwaterzuivering, vervuiling die via de lucht wordt aangevoerd, en door uit- en afspoeling uit met name landbouwgrond. Rioolwaterzuivering zorgt er voor dat de daadwerkelijke vervuiling van het oppervlaktewater aanzienlijk lager is. Zonder rioolwaterzuivering zou er twee keer zoveel stikstof in het oppervlaktewater terechtkomen en twee derde meer fosfor. Voor de zware metalen lood en cadmium is dat 40 procent.

In 2017 produceerde de Nederlandse veestapel 168 miljoen kg fosfaat. Dat is 5 procent minder dan in 2016. Dit is vooral het gevolg van de afname van de melkveestapel en een beperking van de hoeveelheid fosfor in het krachtvoer voor melkvee en varkens. Iets minder dan 60 procent van de fosfaatproductie door de Nederlandse veestapel is afkomstig van rundvee, ruim 20 procent van varkens, 15 procent van pluimvee en 5 procent van overig vee. Tussen 2013 en 2015 steeg de fosfaatproductie vooral door uitbreiding van de melkveestapel.

In 2016 was bijna de helft van het industrieel afval (14,1 miljard kg) dierlijk en plantaardig afval uit de voedings- en genotmiddelenindustrie. Het overgrote deel (95 procent) van het industrieel afval krijgt een nuttige bestemming, zoals recycling of verbranden met energieterugwinning. Glas-, papier- en metaalafval wordt vrijwel volledig gerecycled.

Volgens de boerenlandvogelindicator, gebaseerd op 27 vogelsoorten, is 60 tot 70 procent van de broedvogels sinds 1960 uit het Nederlandse boerenland verdwenen. Dit komt overeen met een achteruitgang van naar schatting ruim 4 miljoen broedparen (1960) naar ruim 1,5 miljoen broedparen (2016). Sommige soorten zijn zo goed als verdwenen in grote delen van Nederland. Zo zijn sinds 1960 ongeveer 750 duizend tot 1,1 miljoen broedparen van de veldleeuwerik verdwenen. Ook de patrijs, zomertortel, ringmus (afname voor allen ruim 90 procent) en grutto (met ruim driekwart afgenomen) zijn tegenwoordig schaarse verschijningen op het boerenland. De afname is recentelijk afgevlakt maar nog allerminst omgebogen in een herstel.

1.33 Industrieel afval, 2016

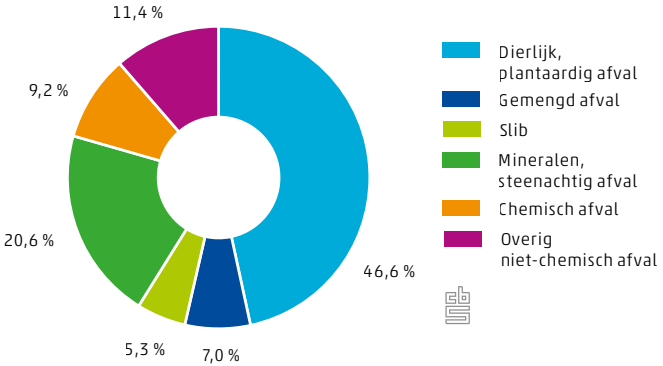

1.34 Boerenlandvogels in Nederland

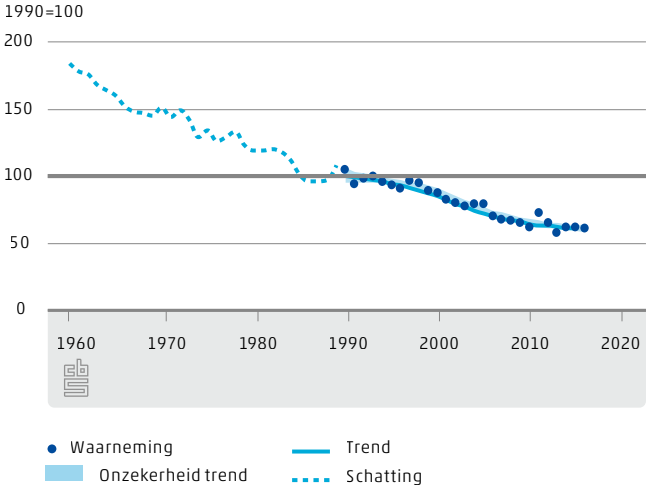

1.35 Fauna in open natuurgebieden

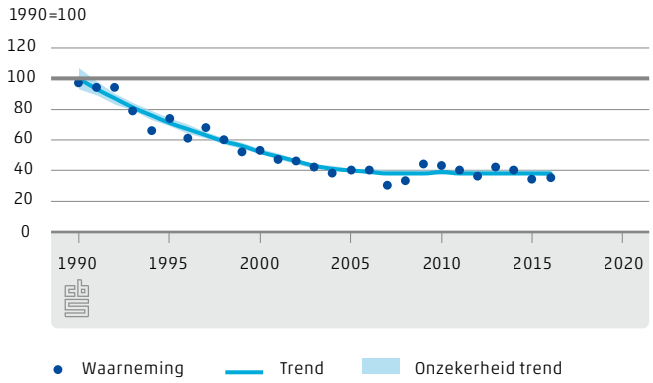

1.36 Fauna van bossen

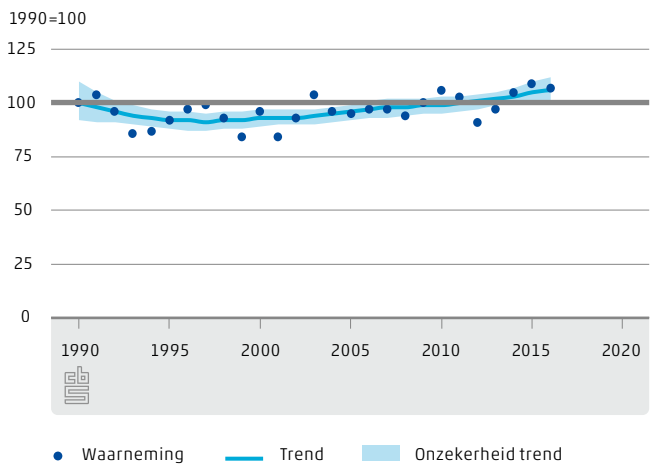

Sinds 1990 dalen de populaties van diersoorten die gebonden zijn aan open natuurgebieden zoals hei, duin en extensief beheerde graslanden. De laatste tien jaar zijn de populaties van deze groep van 49 soorten zoogdieren, broedvogels, reptielen en vlinders, gemiddeld genomen, qua omvang gelijk gebleven. De afname van diersoorten in open natuurgebieden komt met name doordat soorten er last hebben van het dichtgroeien van natuurgebieden met grassen en struiken. Soorten gebonden aan jonge successiestadia of open gebied, zoals de tapuit, verliezen daardoor hun leefgebied.

Diersoorten die gebonden zijn aan bossen nemen sinds 1990 weer toe. Met name de voor bos kenmerkende broedvogels, zoals de boomklever en de bonte vliegenvanger, en zoogdieren zoals de hazelmuis en rosse woelmuis, profiteren van gunstige ontwikkelingen van bossen gedurende de afgelopen decennia. Een aantal bos bewonende dagvlinders profiteert eveneens, bijvoorbeeld de grote weerschijnvlinder. Andere vlindersoorten, zoals de kleine ijsvogelvlinder, doen het aanmerkelijk slechter. Bossen in Nederland verouderen de laatste decennia, en zijn door beheer gevarieerder en natuurlijker geworden.

Onderwijs

In Nederland heeft bijna 40 procent van de 15- tot 75-jarigen een havo- of vwo-diploma of een afgeronde mbo-opleiding op niveau 2, 3 of 4. Deze groep middelbaaropgeleiden is al jaren de grootste groep en blijft door de jaren heen in omvang vrij stabiel. Het aandeel dat een hbo- of wo-studie heeft afgerond groeit daarentegen en kwam in 2017 uit op 30 procent. Daarnaast heeft bijna 29 procent basisonderwijs, vmbo, havo-, vwo-onderbouw of mbo-1 als hoogst behaald onderwijsniveau.

In schooljaar 2017/'18 zaten bijna 1,5 miljoen leerlingen in het (speciaal) basisonderwijs of op een speciale school voor basisonderwijs. Het aantal leerlingen in dit basisonderwijs daalt en die daling zal volgens de bevolkingsprognose van het CBS de komende jaren doorzetten. Vooral het aantal leerlingen in het reguliere basisonderwijs nam de afgelopen jaren af. Het aantal kinderen dat naar het speciaal basisonderwijs of een speciale school voor basisonderwijs gaat, lijkt zich te stabiliseren en kwam in 2017/'18 uit op 64 duizend.

1.37 Onderwijsniveau bevolking 15 tot 75 jaar

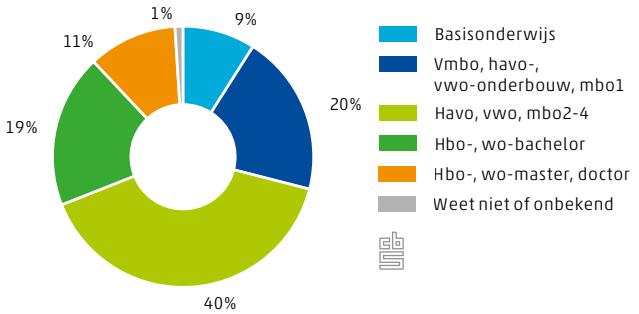

1.38 Leerlingen primair onderwijs

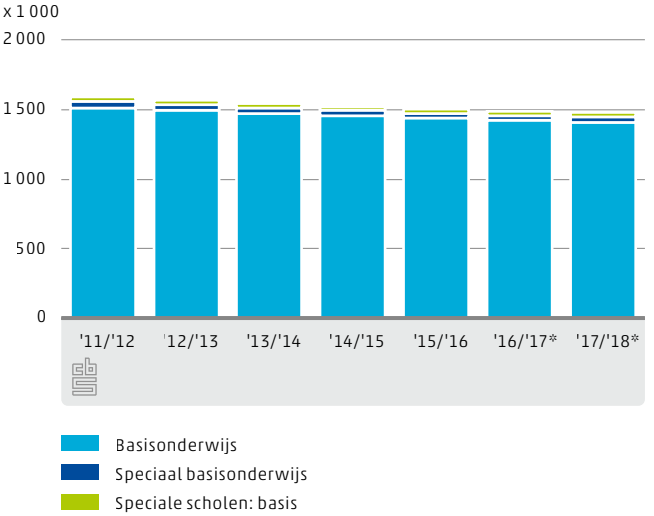

1.39 Leerlingen in leerjaar 3 op havo/vwo-niveau, 2017/'18

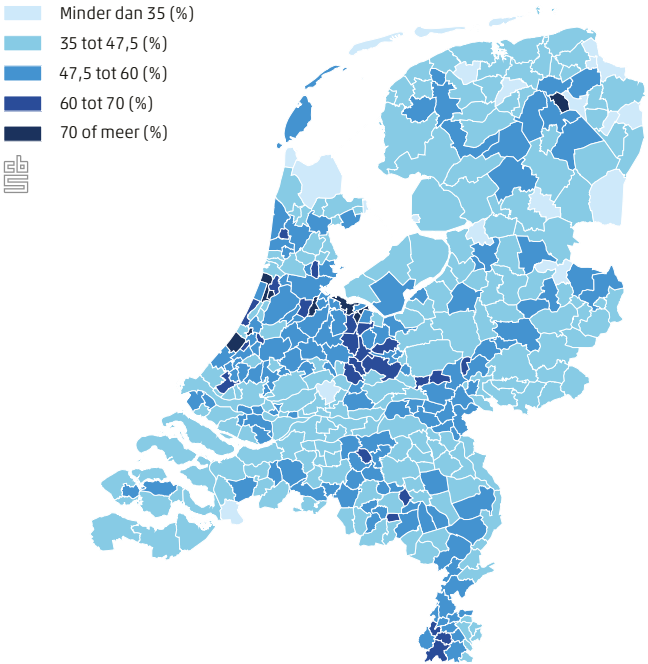

In het schooljaar 2017/'18 zaten bijna 956 duizend leerlingen in het voortgezet onderwijs (exclusief praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs). Van alle leerlingen in het derde leerjaar zat gemiddeld 47,5 procent op de havo of het vwo. Vooral in de Randstad en in en om universiteitssteden is het percentage havo-/vwo-scholieren hoger dan gemiddeld. In Bloemendaal, Heemstede en Oegstgeest zit meer dan 80 procent van de leerlingen op de havo of het vwo. In sommige gemeenten in het noorden van het land is het percentage havo-/vwo-leerlingen minder dan 35 procent.

Het aantal leerlingen in het mbo laat een golfbeweging zien. Na enkele jaren van daling nam in het studiejaar 2016/'17 het aantal leerlingen in het mbo weer iets toe. Ook in het studiejaar 2017/'18 zette de stijging door, zowel onder mannen als vrouwen. Mannen zijn in het mbo in de meerderheid. Verder nam vooral het aandeel leerlingen dat koos voor een beroepsopleidende leerweg (bol) toe. In het hoger onderwijs vertoont het aantal studenten al veel langer een stijgende trend. In het hbo en het wo zijn vrouwen in de meerderheid.

Vrouwen kiezen in het beroeps- of wetenschappelijk onderwijs vooral voor studies in de richting gezondheidszorg en welzijn. Zowel in het mbo, het hbo als het wo staan deze richtingen in de top 3 van vrouwelijke studenten. Het gaat bijvoorbeeld om verpleeg- en verloskunde, maatschappelijk werk en geneeskunde. Bij mannen staan studies op het gebied van techniek, industrie en bouwkunde in de top 3. De studierichtingen recht, administratie en handel zijn populair bij zowel vrouwen als mannen. Dat geldt ook voor studies op het gebied van dienstverlening. De lerarenopleiding op het hbo staat bij vrouwen net wel in de

1.40 Ingeschrevenen mbo en hoger onderwijs

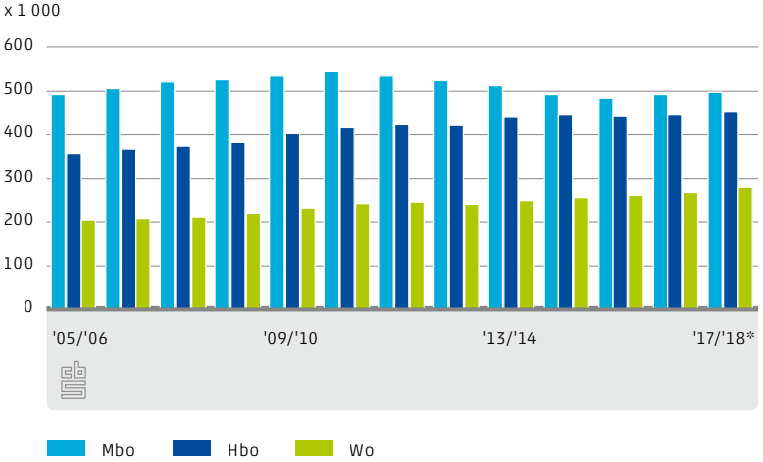

Top 3 studierichtingen naar geslacht

Mbo Mannen

32%
Techniek, industrie en bouwkunde

23%
Dienstverlening

18%
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening

Mbo Vrouwen

41%
Gezondheidszorg en welzijn

22%
Dienstverlening

17%
Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening

top 3, maar bij mannen net niet. Vrouwen die studeren aan de universiteit kiezen het vaakst voor een studie op het gebied van journalistiek, gedrag en maatschappij, zoals psychologie en sociologie.

De uitgaven aan onderwijs bedroegen 42,9 miljard euro in 2016. Aan het voortgezet en basisonderwijs wordt het meest uitgegeven. Dit zijn ook de sectoren met de meeste leerlingen. In het voortgezet onderwijs stegen de uitgaven in tien jaar met 31 procent tot 10,9 miljard euro in 2016. De uitgaven aan het basisonderwijs groeiden met 14 procent tot 9,8 miljard euro in 2016.

De uitgaven van de overheid aan het onderwijs namen de afgelopen jaren toe en kwamen in 2016 uit op 38,7 miljard euro. Het aandeel van de onderwijsuitgaven in het bbp ligt vrij stabiel rond 5,3 procent. Van de totale uitgaven van de overheid in 2016 neemt het onderwijs 12,6 procent voor zijn rekening. Dat percentage is iets hoger dan in voorgaande jaren.

1.41 Onderwijsuitgaven per onderwijssoort

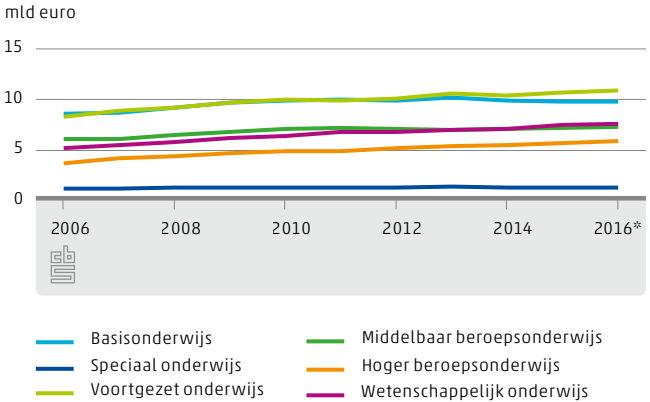

1.42 Overheidsuitgaven aan onderwijs

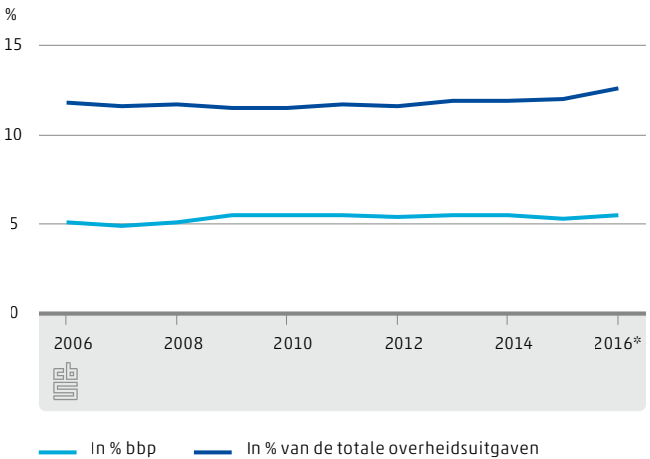

1.43 Geregistreerde misdrijven

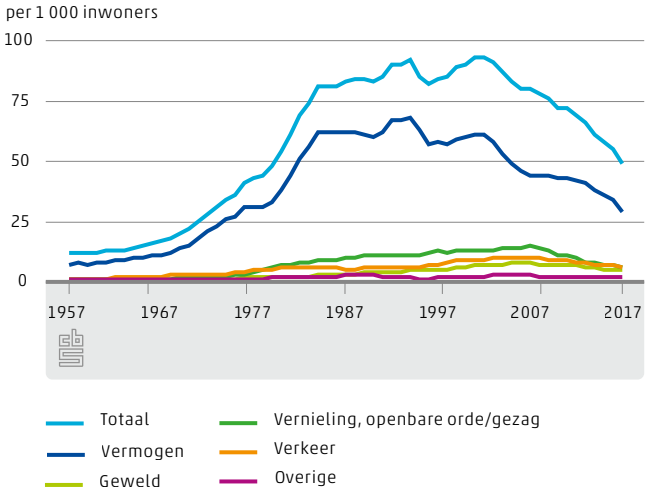

Veiligheid en recht

In 2017 registreerde de politie 49 misdrijven per duizend inwoners, ongeveer net zoveel als in 1980. In 2003 ging het nog om 93 misdrijven per duizend inwoners. De geregistreerde criminaliteit steeg in de jaren 50 tot de jaren 90 vooral door een toename van het aantal vermogensmisdrijven zoals diefstal en inbraak. De criminaliteitsgolf was niet alleen zichtbaar in de geregistreerde misdrijven, maar ook in het aantal delicten waarvan burgers aangaven slachtoffer te zijn geworden, en in het aantal gevallen van moord en doodslag.

In 2017 werden veruit de meeste geregistreerde misdrijven gepleegd in Amsterdam: 103 geregistreerde misdrijven per duizend inwoners. Ook in Rotterdam, Utrecht en Eindhoven vond relatief veel geregistreerde criminaliteit plaats met tussen de 82 en 90 misdrijven per duizend inwoners. Arnhem en Maastricht behoren tot de wat kleinere gemeenten met relatief veel criminaliteit.

1.44 Geregisteerde misdrijven in gemeenten met meer dan 70 duizend inwoners, 2017

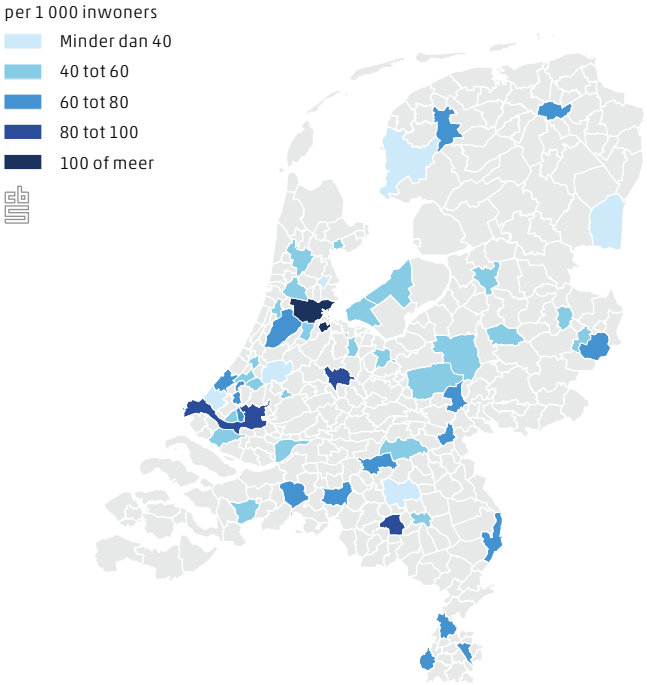

1.45 Geregisteerde verdachten in gemeenten met meer dan 70 duizend inwoners, 2017

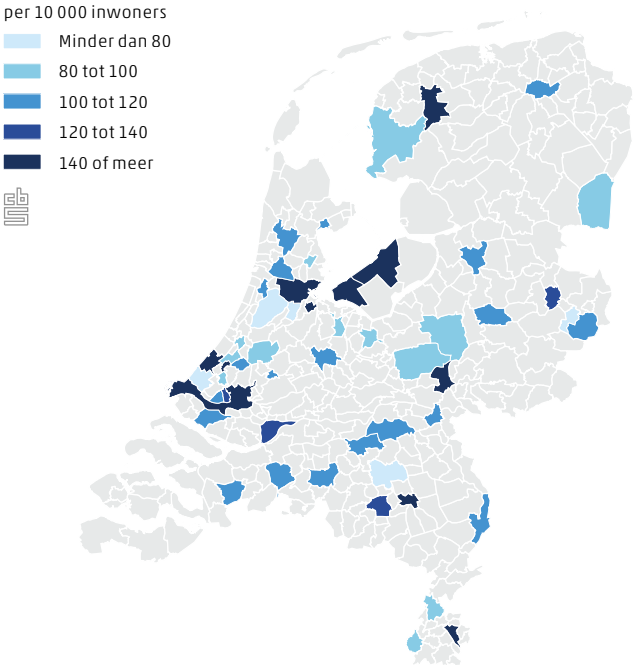

In 2017 woonden in Den Haag 175 geregistreerde verdachten per 10 duizend inwoners, het hoogste aantal van alle Nederlandse gemeenten. Ook in Rotterdam, Lelystad, Almere, Leeuwarden en Arnhem woonden relatief veel verdachten van een misdrijf (meer dan 150 verdachten per 10 duizend inwoners). Een stuk minder verdachten, 109 verdachten per 10 duizend inwoners, hadden Utrecht als woongemeente. In de zuidelijke provincies woonden in Heerlen en Helmond relatief veel geregistreerde verdachten.

In 2016 verklaarde de rechter in 82,5 duizend zaken een verdachte schuldig aan het plegen van een misdrijf, ruim 11 procent minder dan in 2012. Het grootste aantal schuldigverklaringen werd uitgesproken voor vermogensmisdrijven en gewelds- en seksuele misdrijven. Het aantal personen dat schuldig werd bevonden aan het plegen van een verkeersmisdrijf was in 2016 ruim 23 procent lager dan in 2012.

In 2016 hebben rechters 115,8 duizend sancties voor misdrijven opgelegd. De meest voorkomende sanctie was de vrijheidsstraf, gevolgd door de taakstraf en de geldboete. Het aandeel vrijheidsstraffen is toegenomen van 25 procent in 2006 tot 32 procent in 2016. Verder werden in 2016 relatief meer taakstraffen opgelegd en minder geldboetes dan tien jaar eerder.

1.46 Schuldigverklaringen rechter eerste aanleg

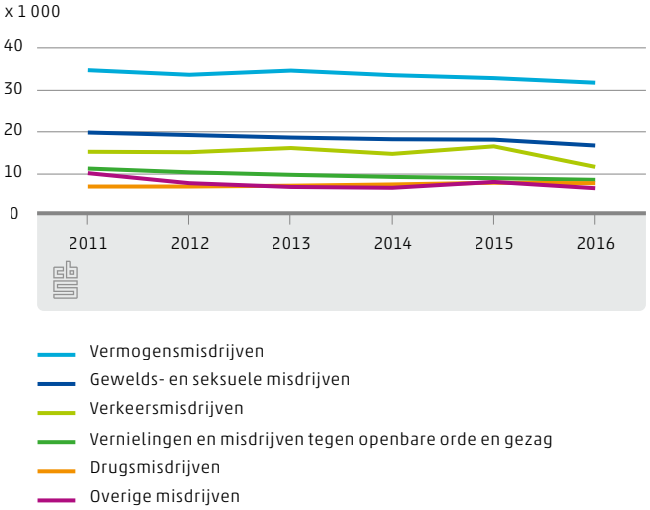

1.47 Rechtbankstrafzaken, sancties rechter eerste aanleg

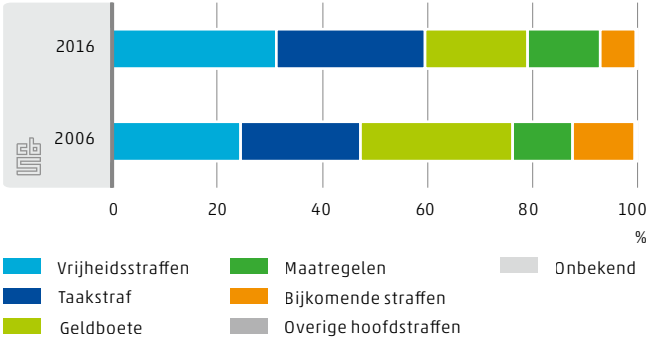

1.48 Onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap criminaliteit

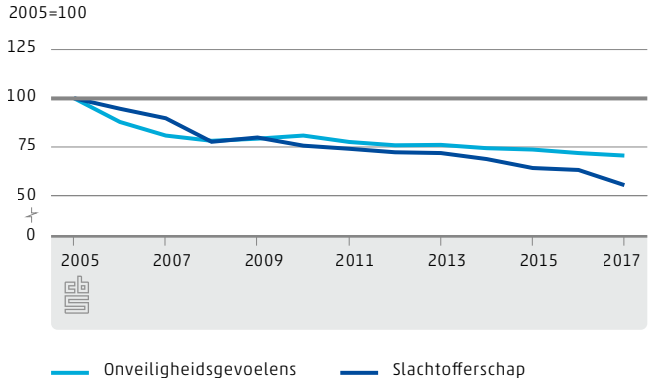

Het aandeel mensen dat slachtoffer is geworden van criminaliteit daalt al ruim tien jaar haast onafgebroken. In 2005 zeiden bijna drie op de tien Nederlanders slachtoffer te zijn geweest van een delict. In 2017 is dit 15 procent, een daling van 45 procent. Tegelijk met de daling van de criminaliteit voelen steeds minder mensen zich wel eens onveilig.

In de meeste politiedistricten daalde het percentage van de bevolking dat slachtoffer was van een misdrijf tussen 2012 en 2017. In de politiedistricten Den Haag Centrum en Den Haag Zuid was deze daling met 10 procentpunt het sterkst. Het slachtofferschap was in 2017 het hoogst in de districten Utrecht Stad en Amsterdam Noord. In beide districten was 26 procent van de bevolking van 15 jaar of ouder slachtoffer van een misdrijf; dit percentage was niet noemenswaardig lager dan in 2012. In Fryslân was het slachtofferschap in 2017 met 10 procent het laagst. Dit was 4 procentpunt lager dan in 2012.

In 2017 kregen de brandweerkorpsen 73 duizend alarmeringen van brand binnen. Het aantal alarmeringen dat telefonisch gemeld wordt, is al jaren redelijk constant rond 38,5 duizend. Het aantal alarmeringen van automatische brandmeldinstallaties neemt wel af. De brandweer kreeg in 2017 bijna 67 duizend verzoeken om hulp, meer dan in 2016. De hoogte van het aantal hulpverleningen is erg afhankelijk van het weer. Bij storm en wateroverlast is meer inzet van de brandweer gewenst.

1.49 Slachtofferschap naar politiedistrict, 2017

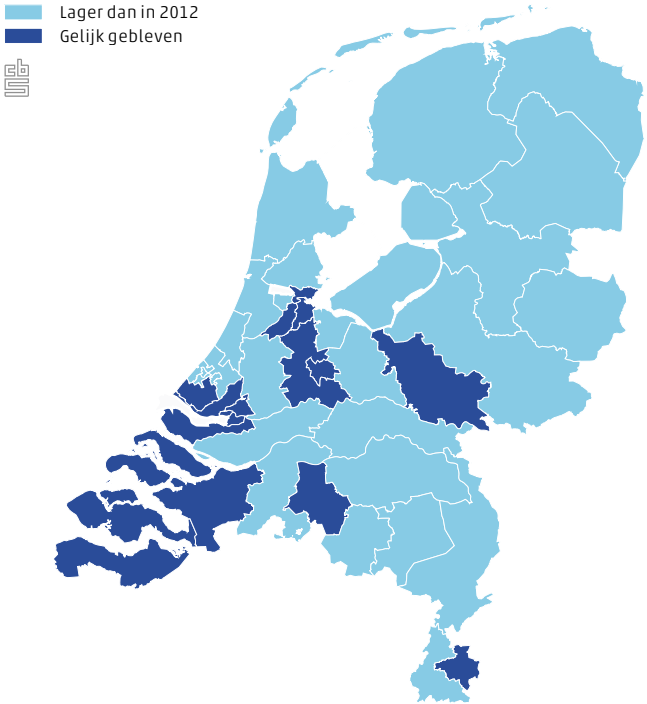

1.50 Alarmeringen van de brandweer

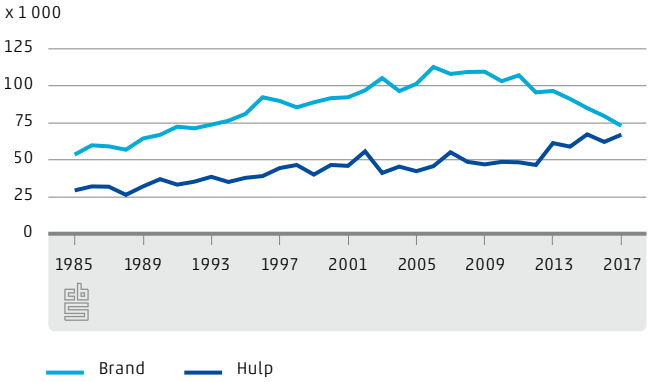

In 2017 ontving Nederland 30 635 asielzoekers en nareizigers, 550 minder dan in 2016. Het percentage nareizigers in het totaal steeg in 2017 naar 47. In 2016 was dat 38 procent. Het is het hoogste aandeel nareizigers sinds asielzoekers de mogelijkheid hebben via een speciale procedure familieleden te laten overkomen.

1.51 Eerste asielverzoeken en nareizigers

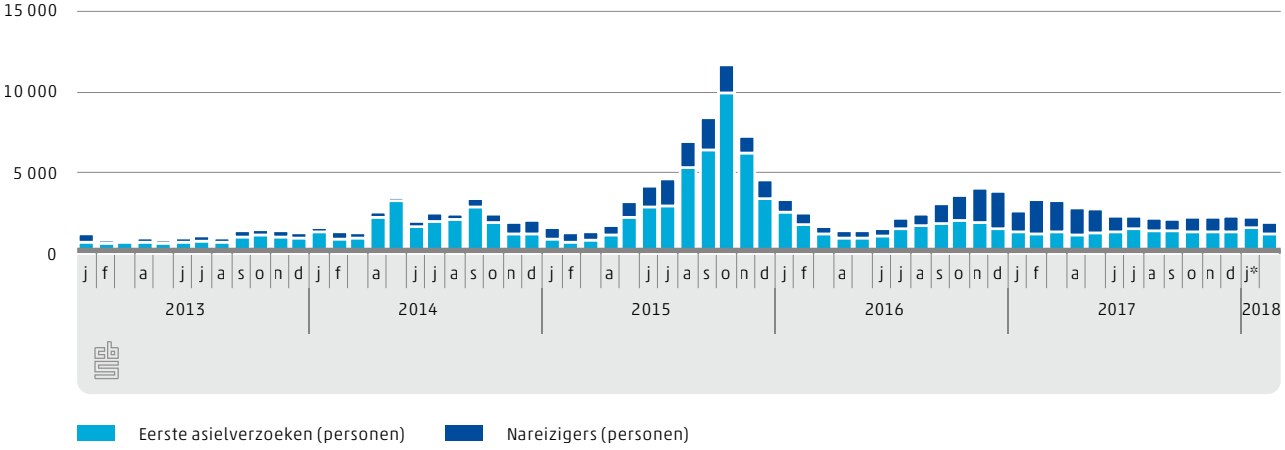

Verkeer

Het aantal personenauto's met Nederlands kenteken neemt elk jaar toe. Gedurende 2017 steeg dit aantal met ruim 150 duizend naar 8,4 miljoen op 1 januari 2018. Ook het aantal bedrijfswagens en motorfietsen is in 2017 weer toegenomen. De afgelopen 25 jaar zijn alleen in 2014 iets minder motorvoertuigen verkocht dan een jaar eerder. Het totaal aan motorvoertuigen passeerde in 2017 de grens van 10 miljoen. Op 1 januari 2018 telt Nederland 10,1 miljoen motorvoertuigen.

Onder jongeren van 18 tot 30 jaar stijgt het autobezit met het toenemen van de leeftijd. Van de 18-jarigen heeft 2 procent in 2015 een auto, van de 29-jarigen 21 procent. Het autobezit van studenten en werkende jongeren verschilt sterk. Van alle studenten heeft 7 procent een auto, van werkende jongeren 48 procent. Hoewel een minderheid van de jongeren een auto heeft, heeft de meerderheid wel een rijbewijs. Van de studenten heeft 60 procent een autorijbewijs, van de werkende jongeren 83 procent.

1.52 Aantal motorvoertuigen op 1 januari

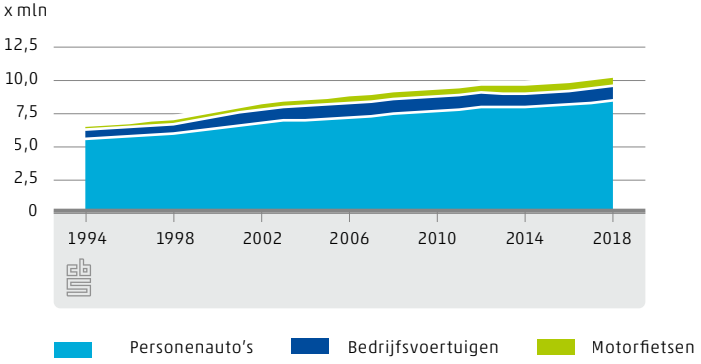

Bron: CBS, RDW.

1.53 Autobezit onder 18- tot 30-jarigen, 2015

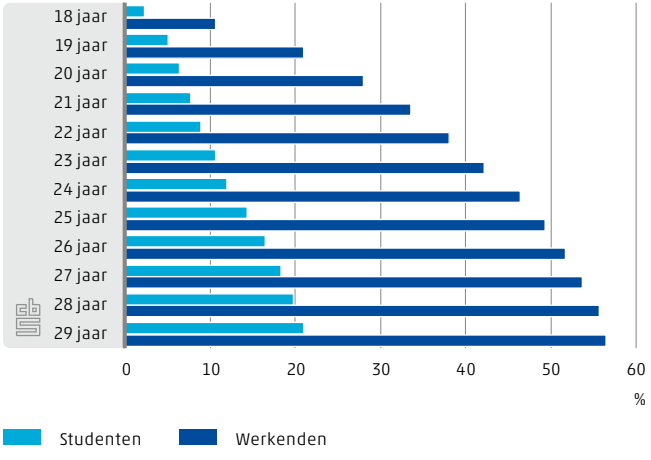

1.54 Motorrijbewijsbezit op 1 januari 2018

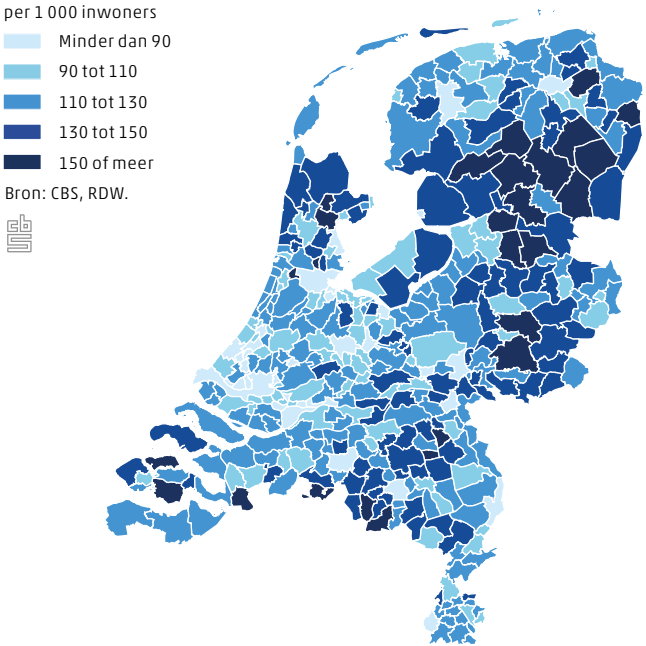

Bron: CBS, RDW.

Ruim 1,4 miljoen personen waren op 1 januari 2018 in het bezit van een Nederlands motorrijbewijs. Dat zijn 106 motorrijbewijsbezitters per duizend inwoners. Het motorrijbewijsbezit is het hoogst in Drenthe: 143 per duizend inwoners. Zeeland volgt met 127 rijbewijsbezitters per duizend inwoners. Onder de gemeenten springen het Overijsselse Dalfsen, het Drentse De Wolden en de gemeente Bronckhorst in Gelderland eruit, met achtereenvolgens 189, 179 en 177 bezitters van een motorrijbewijs per duizend inwoners. In Rotterdam (55 per duizend) en Amsterdam (59 per duizend) is het motorrijbewijsbezit het laagst van alle Nederlandse gemeenten.

Op de Nederlandse rijkswegen passeerden in 2017 gemiddeld bijna 2,3 duizend motorvoertuigen per uur, bijna 1 procent meer dan in 2016. Op de A10, tussen knooppunt De Nieuwe Meer en afslag Buitenveldert (richting Buitenveldert), passeerden op een werkdag in 2017 de meeste motorvoertuigen: gemiddeld ruim 113 duizend. Andere drukke trajecten zijn onder meer afslag Buitenveldert tot knooppunt De Nieuwe Meer (eveneens de A10), de A4 bij Hoofddorp richting Amsterdam,

Wegvakken met hoogste verkeersintensiteit, 2017

1.55 Top 5 bedrijfstakken met meeste vrachtauto's en trekkers voor oplegger

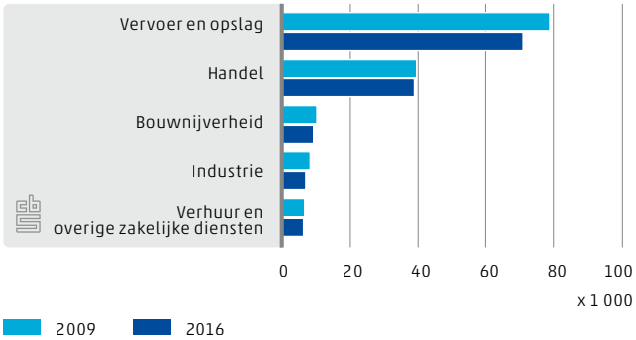

1.56 Passagiers Nederlandse luchthavens

en de A27 tussen de knooppunten Lunetten en Rijnsweerd richting De Bilt.

Bijna 71 procent van alle vrachtauto's en trekkers voor oplegger op naam van bedrijven stond in 2016 op naam van vervoer- en opslagbedrijven of bedrijven in de groot- en detailhandel. Ten opzichte van 2009 is het aantal vrachtauto's en trekkers binnen deze branches gedaald met ruim 7,5 procent. Het totaal aantal vrachtauto's en trekkers is in dezelfde periode afgenomen met 7 procent.

Het aantal passagiers dat van of naar Nederlandse luchthavens vliegt, is tussen 2007 en 2017 met 50 procent toegenomen, van 50,5 miljoen tot bijna 76,2 miljoen. De afgelopen tien jaar is het aantal passagiers dat via Amsterdam Airport Schiphol vliegt met ruim 43 procent toegenomen. Bij de overige nationale luchthavens checkten in 2017 bijna drie keer zoveel passagiers in en uit als in 2007. Het aandeel van deze kleinere luchthavens in het totaal aantal vervoerde passagiers nam in deze periode toe van 5 procent tot 10 procent.

Ruim 11 miljoen mensen hebben een Nederlands autorijbewijs, 81 procent van de bevolking van 18 jaar of ouder. Het autorijbewijsbezit is het hoogst onder vijftigers (90 procent). Jongeren (17 tot 20 jaar) en ouderen (70-plussers) hebben minder vaak een rijbewijs, maar hun rijbewijsbezit is de afgelopen jaren wel toegenomen. Bij 70-plussers nam het rijbewijsbezit toe van 56 procent in 2014, naar 66 procent in 2018. Onder 17-jarigen nam het rijbewijsbezit toe van 7 procent naar 10 procent. Het sterkst was de toename onder 18- tot 20-jarigen, van bijna 31 procent (2014) naar ruim 48 procent (2018).

Gezamenlijk reden Nederlandse personenauto's in 2016 bijna 119 miljard kilometer. Auto's die één jaar oud waren legden gemiddeld 22,4 duizend kilometer af, auto's van 40 jaar of ouder (oldtimers) gemiddeld 1,7 duizend kilometer. Oldtimers namen hiermee ruim 243 miljoen kilometer (0,2 procent van het totaal) voor hun rekening. Voor alle leeftijdscategorieën van auto's daartussen geldt dat de jaarlijkse afgelegde kilometers afnemen met de leeftijd van het voertuig.

1.57 Autorijbewijsbezitters

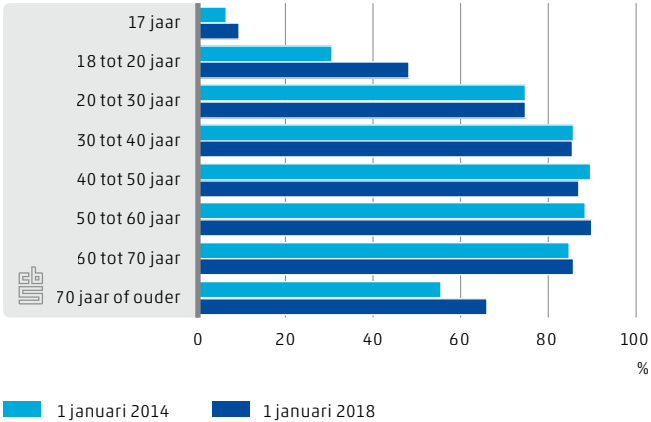

Bron: CBS, RDW.

1.58 Gemiddeld jaarkilometrage, 2016

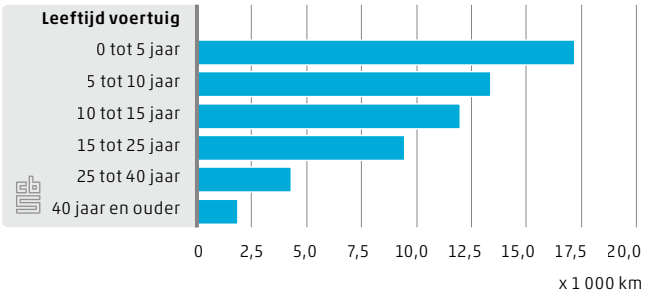

Personen met rijbewijs, 2018

Rijbewijs

Op 1 januari 2018 waren ruim 11 miljoen Nederlanders in het bezit van een rijbewijs voor een personenauto (rijbewijs categorie B of BE). Nog meer Nederlanders hadden een geldig bromfietsrijbewijs, bijna 11,3 miljoen. Ruim 1,4 miljoen volwassenen waren in het bezit van een motorrijbewijs. Het bezit van een geldig rijbewijs voor bus of vrachtwagen is een stuk lager, met achtereenvolgens bijna 285 duizend en 580 duizend personen van 18 jaar of ouder.

Nederland telde op 1 juli 2017 meer dan 10 duizend elektrische fietsen die trapondersteuning bieden tot een snelheid van 45 kilometer per uur. Sinds begin 2017 is het dragen van een bromfietskenteken voor deze zogenoemde speed-pedelecs verplicht. Bestuurders hiervan moeten daarom – net als bromfietsers – de rijbaan op, tenzij anders staat aangegeven. In de provincie Utrecht wonen naar verhouding de meeste bezitters van een speed-pedelec, 76 per 100 duizend inwoners, gevolgd door Overijssel en Zeeland.

In 2016 werd gemiddeld door een personenauto met Nederlands kenteken 13,2 duizend kilometer afgelegd. Naar brandstofsoort bestaan duidelijke verschillen in gemiddeld jaarkilometrage. Auto's die rijden op de brandstoffen CNG (aardgas onder druk) of LNG (vloeibaar aardgas) maken de meeste kilometers, bijna 25 duizend. Zij worden op de voet gevolgd door diesels en plug-in hybrides, die achtereenvolgens 23,8 en 23,4 duizend kilometer op de weg doorbrachten. Benzineauto's legden in 2016 de minste kilometers af (10,7 duizend).

1.59 Speed-pedelecs, 1 juli 2017

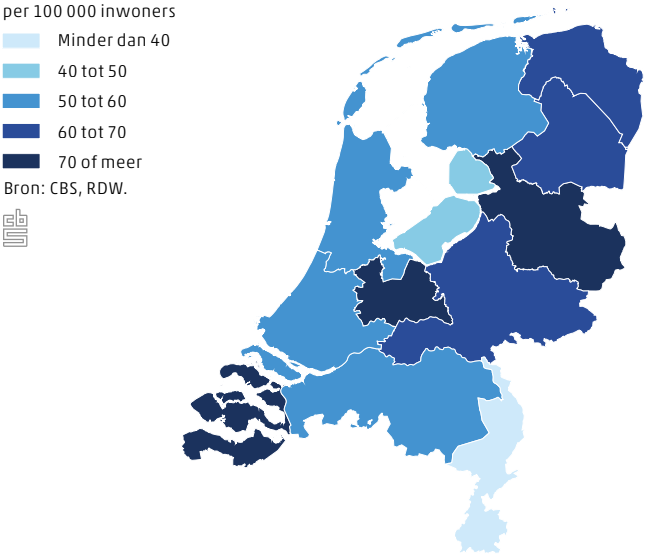

Bron: CBS, RDW.

Gemiddeld jaarkilometrage naar brandstofsoort, 2016

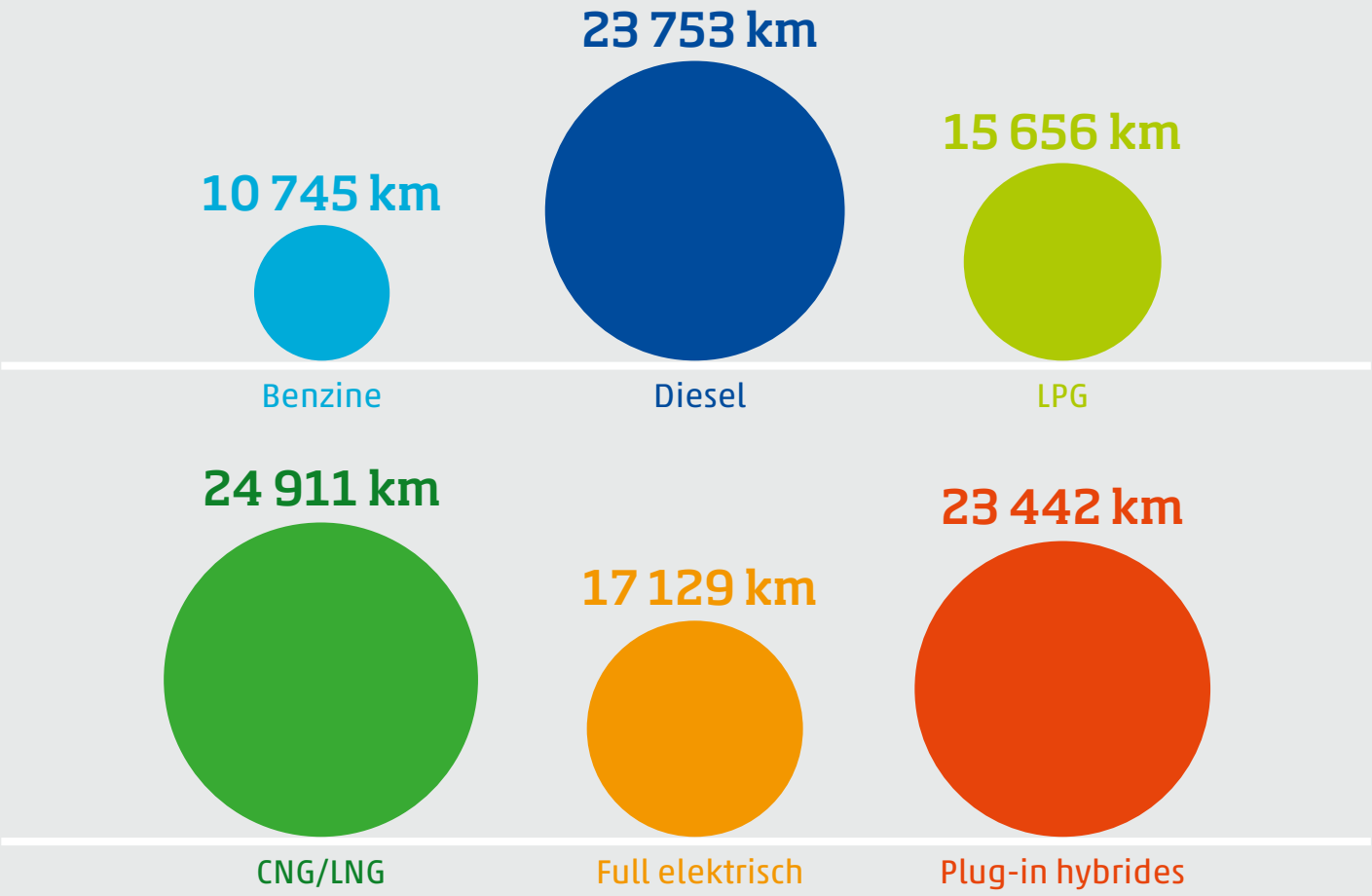

Vrije tijd

Het aantal gasten dat in Nederlandse logiesaccommodaties verbleef, is in 2017 gestegen naar 42 miljoen, een groei van bijna 9 procent ten opzichte van een jaar eerder. Dit is de sterkste groei sinds 2006. De groei van het toerisme wordt vooral gedragen door buitenlandse gasten. Het aantal buitenlandse gasten steeg met 13 procent vergeleken met 2016. Het binnenlandse toerisme nam met ruim 5 procent toe.

Net als het aantal gasten steeg ook het aantal overnachtingen in Nederlandse logiesaccommodaties, naar 111,7 miljoen (2017). De groei komt vooral door de stijging van het aantal overnachtingen in hotels, met bijna 10 procent. Maar ook het aantal overnachtingen op huisjesterreinen nam met ruim 5 procent toe. Gasten verbleven daarentegen minder nachten op kampeerterreinen. Het aantal overnachtingen op campings daalde met ruim 5 procent.

1.60 Overnachtingen in Nederlandse logiesaccommodaties

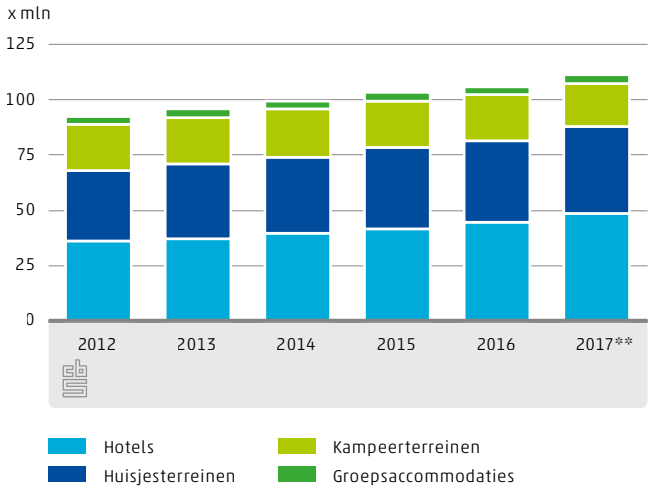

1.61 Slaapplaatsen in logiesaccommodaties, 2018*

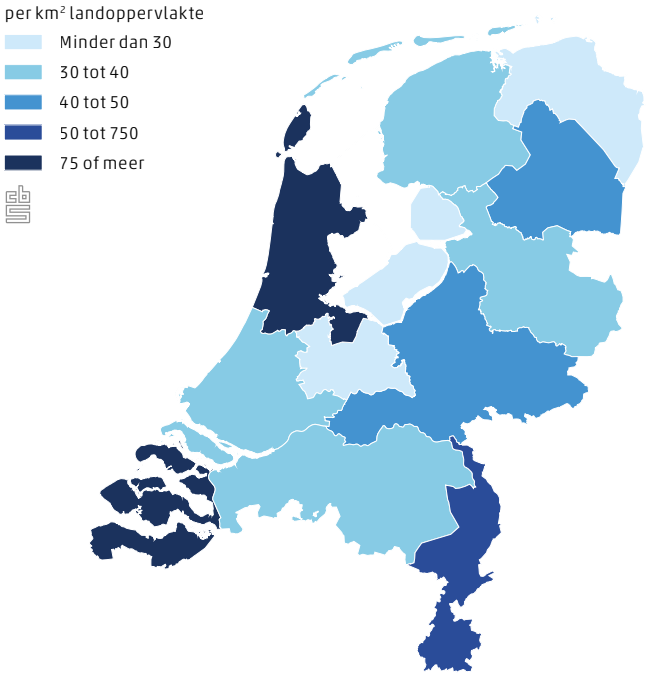

De meeste slaapplaatsen in logiesaccommodaties per vierkante kilometer landoppervlakte zijn te vinden in Zeeland en Noord-Holland. Het aanbod van slaapplaatsen is echter heel verschillend. In Zeeland is twee derde van het logiesaanbod op kampeerterreinen, terwijl het aanbod in Noord-Holland voor bijna de helft bestaat uit slaapplaatsen in hotels. Een groot deel van de hotelbedden staat in de regio Amsterdam.

Een fitnesscentrum heeft gemiddeld ruim 1 100 leden. Het aantal leden varieert van zo'n 400 bij kleine fitnesscentra tot ruim 3 duizend bij grote fitnesscentra. In totaal hadden Nederlandse fitnesscentra 2,25 miljoen leden, waarvan 12 procent jonger dan 18 jaar. Bijna negen op de tien fitnessclubs biedt ook groepslessen aan. Een kwart van alle fitnesscentra doet dat niet (alleen) met een instructeur, maar ook via een beeldscherm.

Nederlandse logiesaccommodaties, 2017

Nederlandse gasten 24,3 miljoen

Buitenlandse gasten 17,9 miljoen

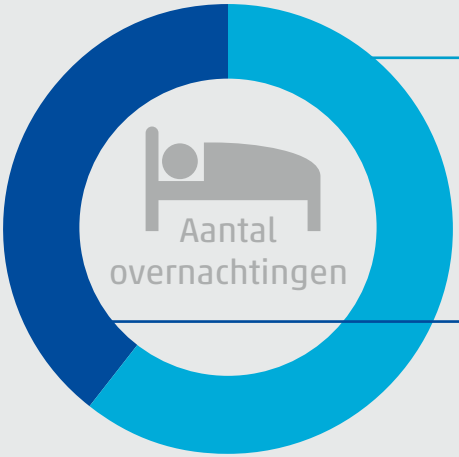

Nederlanders
67,5 miljoen overnachtingen

Buitenlanders
44,2 miljoen overnachtingen

1.62 Aanwezigheid apparaten om mee te internetten

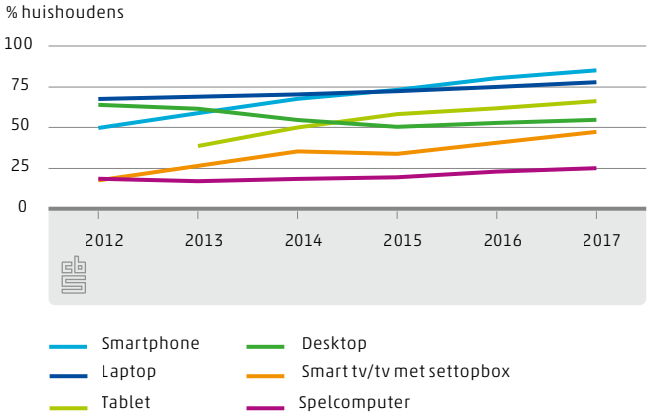

1.63 Gebruik sociale media

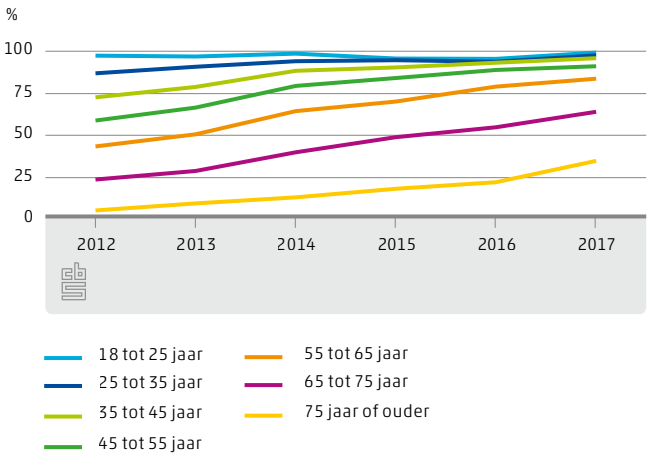

Smartphones en laptops waren in 2017 de meest gebruikte apparaten om mee te internetten. Smartphones waren aanwezig in 85 procent van de huishoudens, laptops in 78 procent van de huishoudens. Vooral smartphones hebben de laatste jaren veel terrein gewonnen. In 2012 beschikte nog maar de helft van de huishoudens over één of meer smartphones. Huishoudens hebben ook vaker een tablet, smart tv of tv met een settopbox. In 2017 had twee derde van de huishoudens een tablet, bijna de helft had een smart tv of tv met settopbox.

Ouderen maken steeds vaker gebruik van sociale media. In 2017 zei 64 procent van de 65- tot 75-jarigen actief te zijn geweest op sociale media. Vijf jaar eerder was dat nog 24 procent. Ook het socialemediagebruik van 75-plussers neemt toe. Inmiddels maakt meer dan een derde van de 75-plussers gebruik van sociale media, tegen 5 procent in 2012. Van de jongeren maakt vrijwel iedereen gebruik van sociale media.

Meer dan drie kwart van de Nederlanders van 12 jaar of ouder kocht in 2017 iets via internet. Dit is een toename van 12 procentpunt vergeleken met vijf jaar eerder. Vooral kleding of sportartikelen, vakanties en kaartjes voor evenementen werden online aangeschaft. Op internet levensmiddelen of andere (dagelijkse) boodschappen bestellen nam de afgelopen jaren het meest toe.

1.64 Aankopen via internet

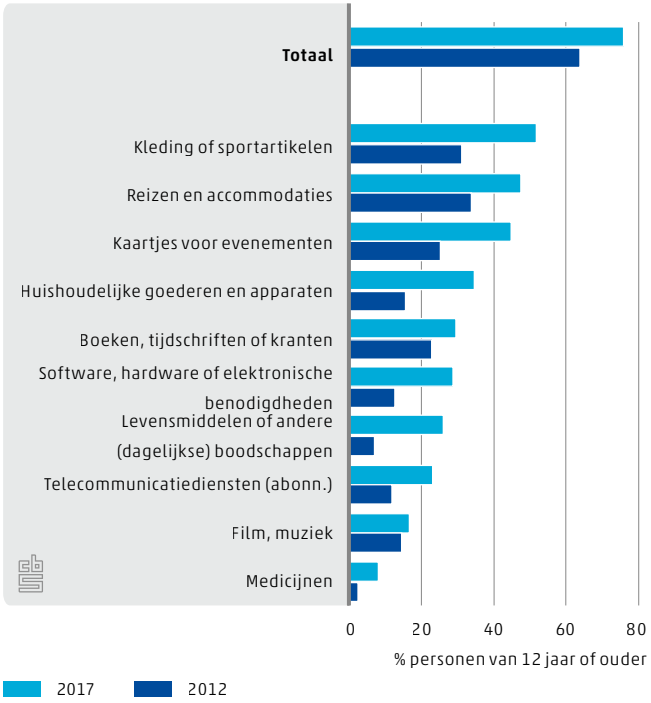

1.65 Vrijwilligers, 2017

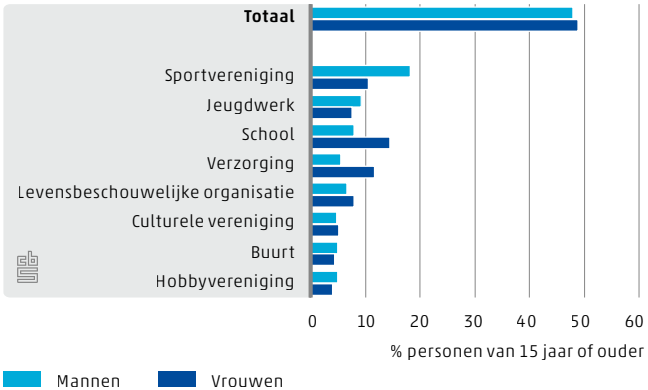

1.66 Sociale contacten, 2017

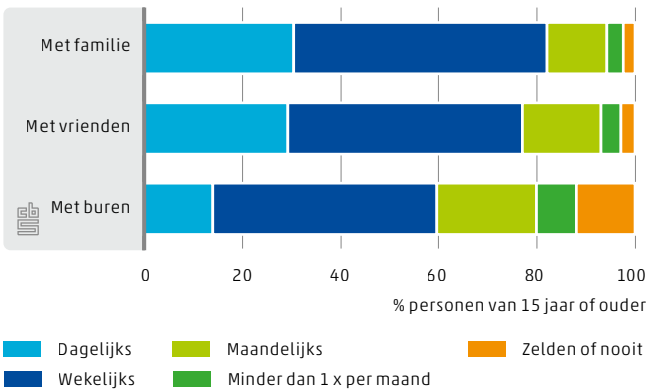

Ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder deed in 2017 vrijwilligerswerk. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen. Mannen en vrouwen zetten zich voor verschillende soorten organisaties in. Mannen zijn vooral actief voor sportverenigingen, vrouwen doen vaker vrijwilligerswerk voor scholen en in de verzorging.

Drie op de tien Nederlanders van 15 jaar of ouder hebben dagelijks contact met familieleden die niet bij hen in huis wonen.
Een ongeveer even grote groep heeft dagelijks contact met vrienden. Met buren heeft 14 procent dagelijks contact, terwijl 12 procent zelden of nooit contact heeft met de buren.
De frequentie van sociale contacten is de afgelopen jaren nauwelijks veranderd.

Welzijn

Nederlanders zijn een gelukkig volk. Bijna 9 op de 10 volwassenen (18 jaar of ouder) gaven in 2017 aan gelukkig te zijn. Een iets minder grote groep, 85 procent van de volwassenen, is tevreden met het leven. De afgelopen jaren is het aandeel mensen dat zegt gelukkig of tevreden te zijn nagenoeg gelijk gebleven.

De mate waarin mensen gelukkig zijn hangt onder meer samen met hun burgerlijke staat. Getrouwde volwassenen zijn het vaakst gelukkig: ruim 9 op de 10 zegt gelukkig te zijn. Daarna volgen ongehuwden, van hen is 85 procent gelukkig. Mensen die gescheiden of verweduwd zijn, zijn het minst vaak gelukkig. Van hen geeft bijna 80 procent aan gelukkig te zijn.

1.67 Gelukkig en tevreden met het leven

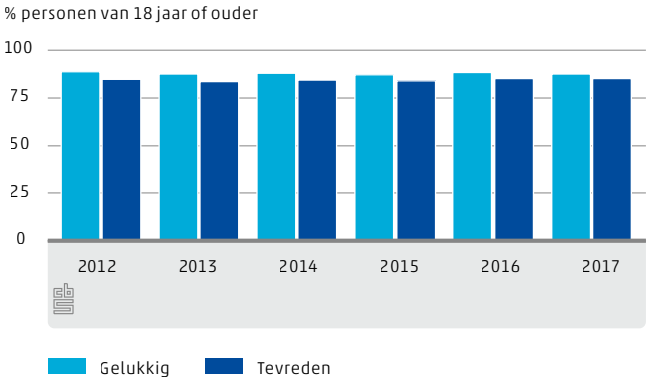

1.68 Tevredenheid Nederlanders, 2017

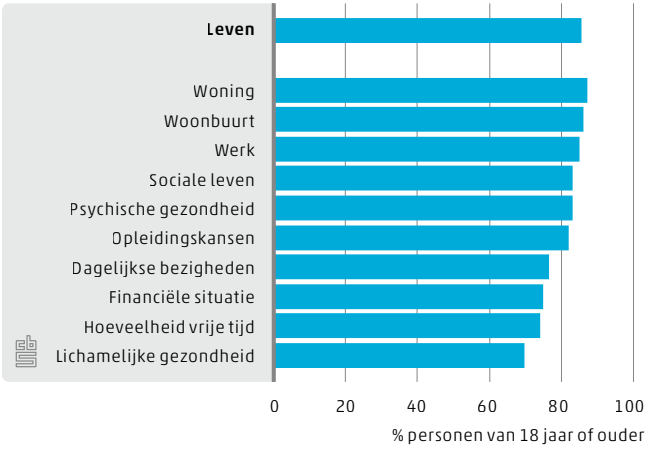

Hoe gelukkig is Nederland in 2017?

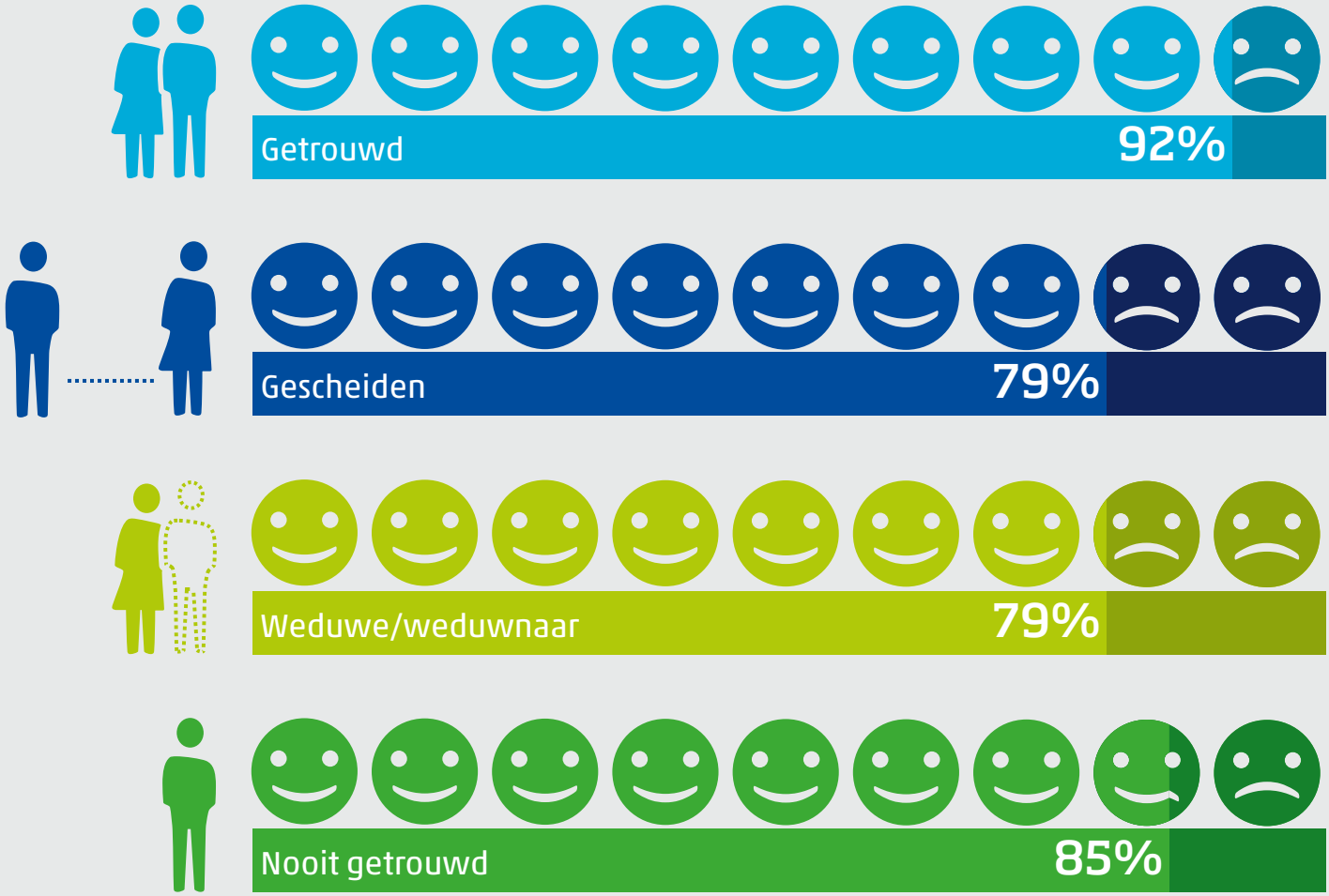

Tevredenheid is er op vrijwel alle terreinen van het leven, maar is het grootst met betrekking tot de woning waarin men woont (87 procent). Een bijna even grote groep is tevreden over de woonbuurt. Minder tevreden zijn mensen met hun lichamelijke gezondheid, de hoeveelheid beschikbare vrije tijd en de financiële situatie.

Hoe gelukkig mensen zijn hangt onder meer samen met hoe goed of slecht ze hun gezondheid vinden. Ruim 95 procent van de volwassenen met een als zeer goed ervaren gezondheid zegt gelukkig te zijn, slechts 1 procent is ongelukkig. Van de volwassenen die hun gezondheid als slecht of zeer slecht ervaren is 55 procent gelukkig en 16 procent ongelukkig.

Ouderen zijn vaak tevreden met de hoeveelheid vrije tijd die ze hebben. Onder 65- tot 75-jarigen geldt dit voor bijna 95 procent. Vanaf 75-jarige leeftijd neemt deze tevredenheid weer iets af. Jongeren zijn minder vaak tevreden met de hoeveelheid vrije tijd die ze hebben. Mensen van 25 tot 35 jaar zijn hier het minst tevreden over: 64 procent van hen is tevreden, en 14 procent is ontevreden.

1.69 Geluk naar ervaren gezondheid, 2017

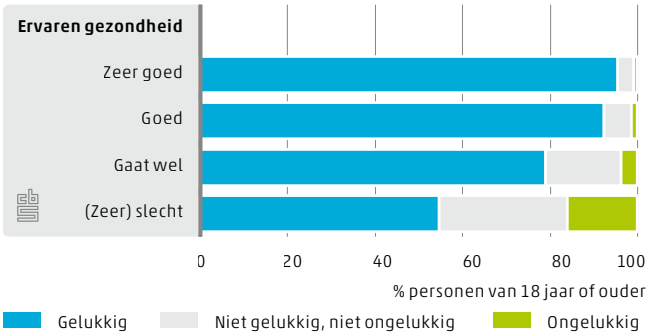

1.70 Tevredenheid met hoeveelheid vrije tijd, 2017

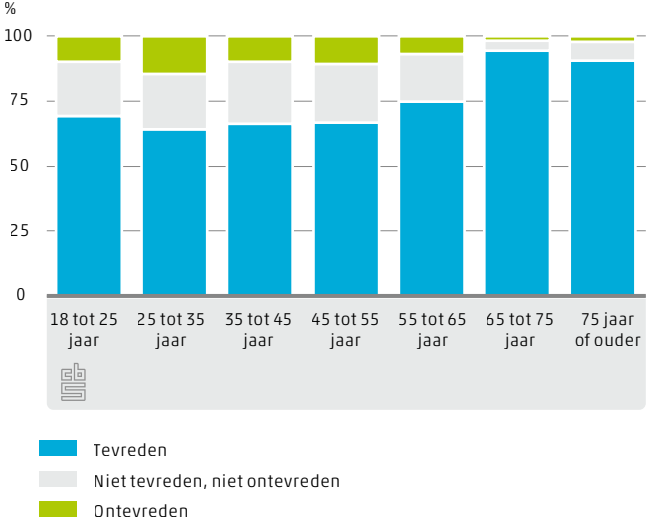

1.71 Zorgen over financiën toekomst

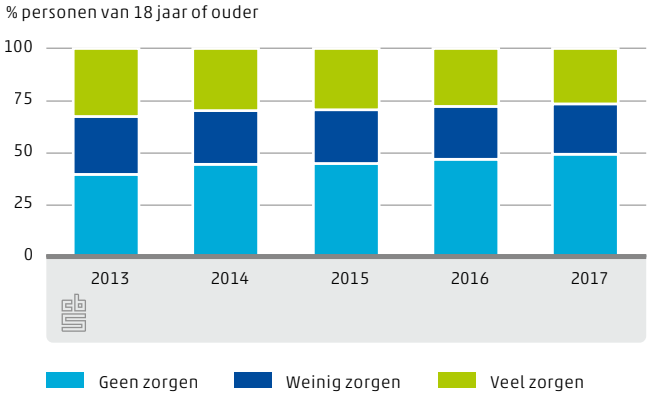

1.72 Tevredenheid met gezondheid, 2017

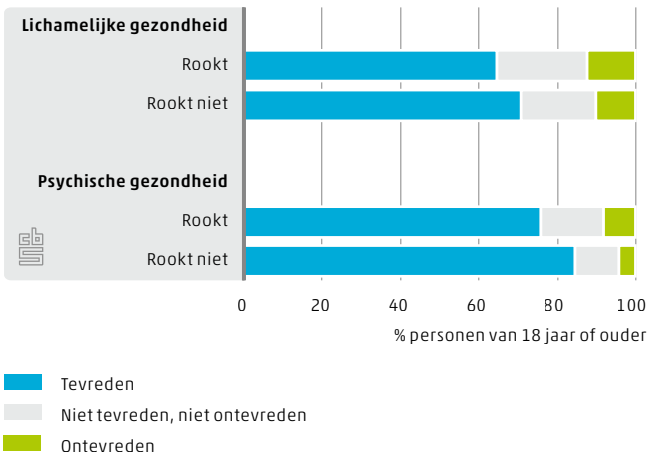

In 2017 maakte 26 procent van de volwassenen in Nederland zich veel zorgen over hun financiën in de toekomst. De helft van alle 18-plussers maakte zich hierover geen zorgen, 24 procent had weinig zorgen. Het aandeel volwassenen dat aangeeft zich veel zorgen te maken over hun toekomstige financiën is de afgelopen jaren gedaald; in 2013 ging het nog om 32 procent.

Rokers zijn over het algemeen minder tevreden over hun gezondheid dan niet-rokers. Dat geldt zowel voor de lichamelijke als voor de psychische gezondheid. Van de rokers is 65 procent tevreden met hun ervaren lichamelijke gezondheid, 76 procent is tevreden met hun psychische gezondheid. Onder niet-rokers is dat 71 procent en 85 procent.

Het persoonlijk welzijn is hoger naarmate het hoogst behaalde onderwijsniveau hoger is. Ruim drie kwart van de hoogopgeleiden vindt dat zij een hoog persoonlijk welzijn hebben. Van de laagopgeleiden vindt de helft dat. Middelbaar opgeleiden vallen daar met bijna 60 procent tussenin. De score op persoonlijk welzijn is gebaseerd op het oordeel van mensen over verschillende aspecten van het leven, zoals hun financiële situatie, hun gezondheid, het sociale leven en de woon-omgeving.

1.73 Hoog persoonlijk welzijn, 2017

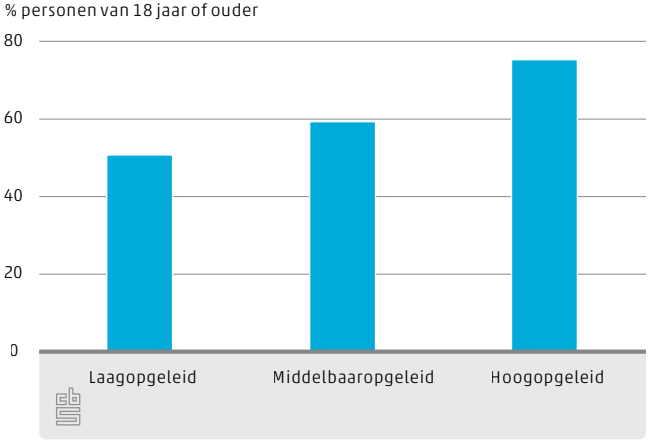

2. Economie

Trends

Sterkste groei in 10 jaar
De Nederlandse economie is in 2017 met 2,9 procent gegroeid. Dit is de sterkste economische groei in 10 jaar tijd. De Nederlandse economie groeide daarmee opnieuw sneller dan de belangrijkste handelspartners. Nederland had echter ook wat schade in te halen, want de economische dip in 2012 en 2013 was in Nederland groter dan in de landen om ons heen. Sinds 2008 heeft onze economie nog wel een aanzienlijke achterstand op landen als Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

Jaar van de bouw
De groei was het afgelopen jaar breed gedragen, maar 2017 was toch vooral het jaar van de bouw. De investeringen namen met 6,1 procent toe en droegen voor bijna een procentpunt bij aan de economische groei.
De sterk gegroeide bouwproductie hangt samen met de verhitte woningmarkt. In 2017 is een recordaantal van 242 duizend bestaande koopwoningen verkocht. De prijzen van bestaande koopwoningen stegen met 7,6 procent. Dit was de grootste prijsstijging sinds 2002.

Behalve de bouwproductie groeide in 2017 ook de productie van de handel en de zakelijke dienstverlening hard. Binnen de laatste kenden vooral uitzendbureaus en de reisbranche een flinke groei. Door de productiebeperkingen van het Groninger gasveld kromp de productie van de delfstoffenwinning voor het vierde jaar op rij met dubbele cijfers.

Ook de export droeg bij aan de economische groei. De Nederlandse economie is de laatste jaren steeds meer op de export gericht.
Al enkele jaren groeit de Nederlandse export sterker dan de totale wereldhandel.
De consumptie van huishoudens groeide ook, maar droeg minder bij aan de groei dan de export en de investeringen.

Gespannen arbeidsmarkt

De economische groeispurt was ook te merken op de arbeidsmarkt. Er kwamen 207 duizend banen bij. Op de financiële dienstverlening na groeide de werkgelegenheid in alle bedrijfstakken. Vooral in de zakelijke dienstverlening en de handel, vervoer en horeca kwamen er veel banen bij. Mede hierdoor nam het aantal werklozen met 101 duizend personen af. Dit is de grootste daling van de werkloosheid in decennia. Met de stijging van het aantal banen kwamen er ook meer vacatures bij. Eind 2017 waren er voor iedere vacature 1,8 werklozen. De krapte op de arbeidsmarkt is bijna weer op het niveau van vlak voor de crisis, toen er 1,3 werklozen per vacature waren.

2.1 Economische groei

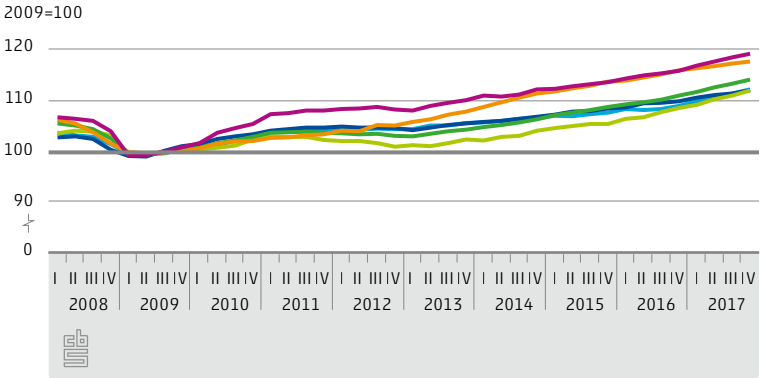

Bron: CBS, Eurostat.

2.2 Aantal werklozen per vacature

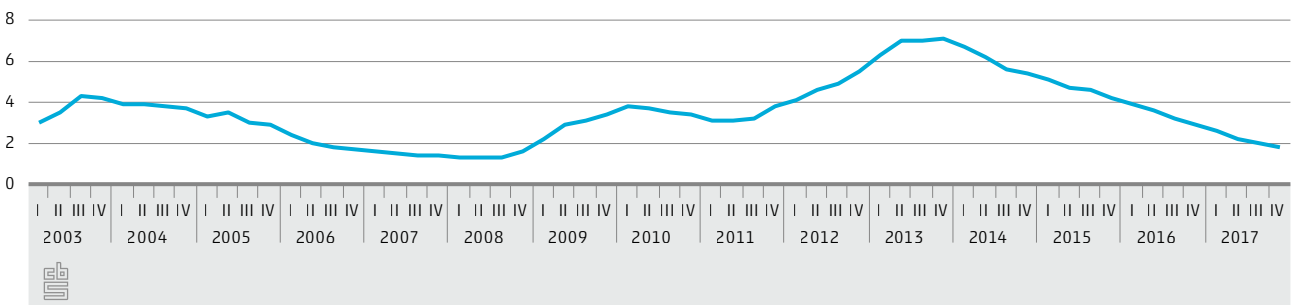

Inkomensgroei blijft achter
De werkgelegenheid nam toe, maar de lonen groeiden beduidend minder hard. De cao-lonen stegen maar een fractie sneller dan de prijzen, waardoor werknemers er in reëel inkomen slechts licht op vooruit gingen. Het totale beschikbare inkomen van huishoudens nam met 1,0 procent toe, beduidend minder dan de groei van het (reële) bruto binnenlands product (bbp).

2.3 Bbp versus inkomen en consumptie

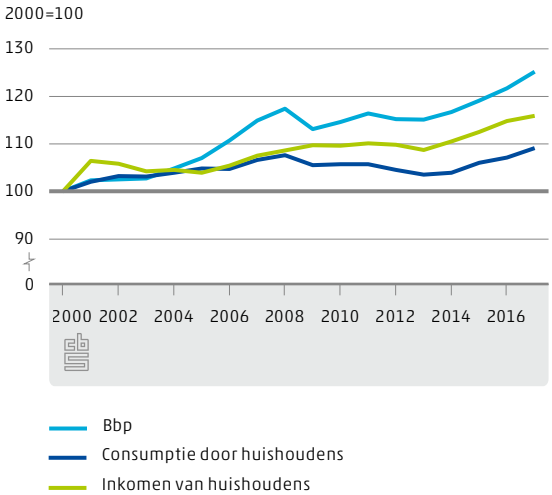

Al sinds 2002 groeit het bbp structureel sneller dan het inkomen en de consumptie van huishoudens. Belangrijkste oorzaken hiervoor zijn dat het aandeel van de economie dat bij de factor arbeid terechtkomt (de arbeidsinkomensquote) gestaag afneemt en dat de lastendruk voor burgers is toegenomen. Ondanks het grote aantal verkochte woningen nam de totale hypotheekschuld van huishoudens slechts met 8 miljard euro toe.

Als aandeel van het bbp daalde de hypotheekschuld zelfs iets. De schuldquote van huishoudens ligt echter nog ver boven het gemiddelde in de EU.

Het aantal faillissementen was deze eeuw niet eerder zo laag en de niet-financiële ondernemingen boekten een recordwinst van 218 miljard euro.

Snel groeiende bedrijfstakken in 2017

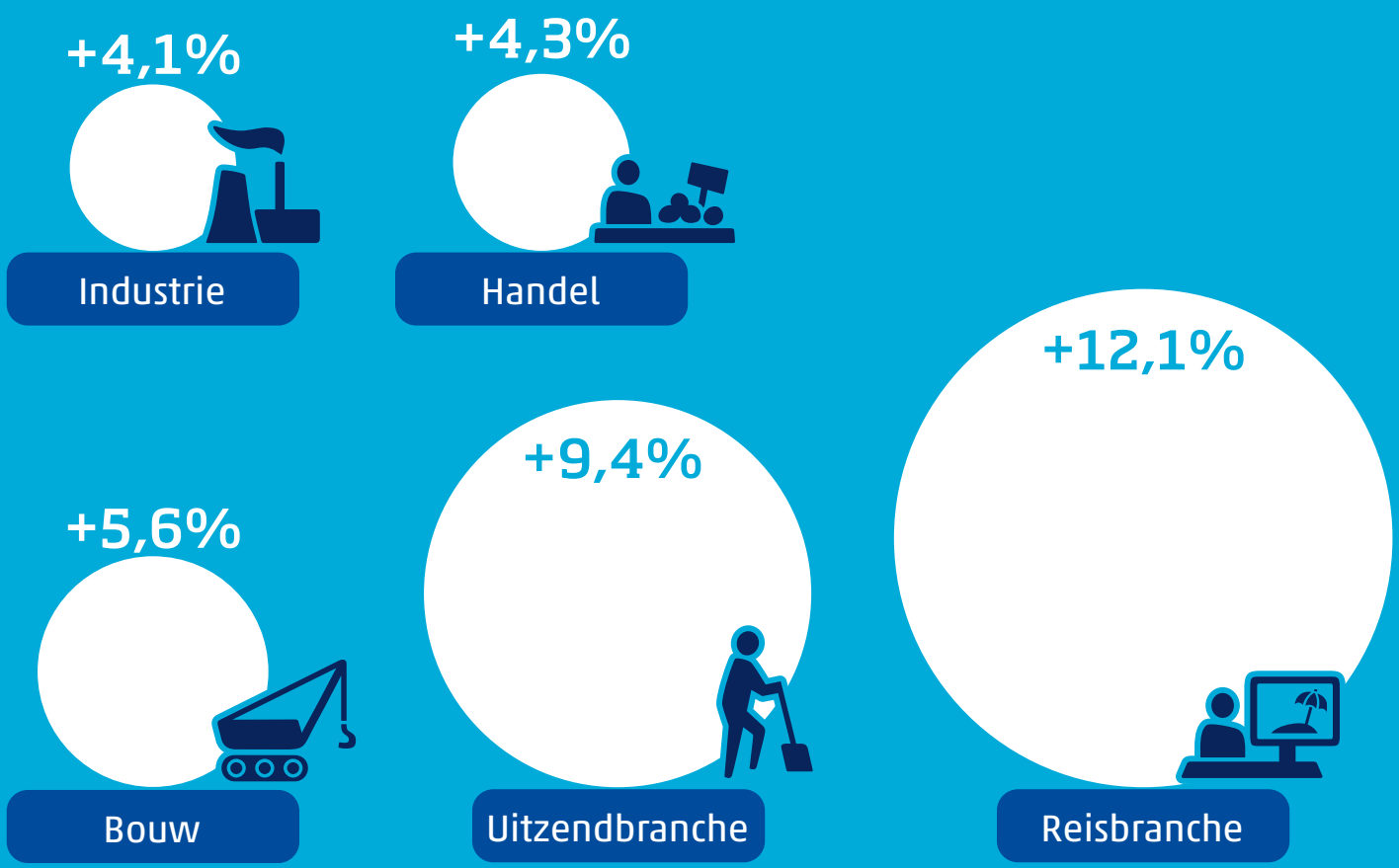

Overheidsfinanciën op orde

De Nederlandse overheidsfinanciën voldeden eind 2017 voor het eerst na 2008 weer aan de Europese schuldnorm van maximaal 60 procent van het bbp. De schuld bedroeg 421 miljard euro, of 57,1 procent van het bbp. Het overheidssaldo zit al enkele jaren binnen de Europese norm. Deze schrijft voor dat het overheidstekort niet meer mag zijn dan 3 procent van het bbp. Net als in 2016 boekte de overheid in 2017 een overschot. De inkomsten van de overheid waren 9 miljard euro groter dan de uitgaven. Het begrotingsoverschot was niet eerder zo hoog.

Vertrouwen hoog

De economische hoogconjunctuur is ook merkbaar in het vertrouwen van consumenten en ondernemers. Het consumentenvertrouwen stond het gehele jaar op een stabiel en hoog niveau. Het producentenvertrouwen begon 2017 positief en nam gedurende het jaar verder toe. Ondernemers sloten 2017 met hoog-gestemde verwachtingen af. Voor 2018 verwachten ze een verdere groei van de omzet en de investeringen. Ook verwachten ze de komende periode weer meer mensen aan te nemen. Deze vertrouwensindicatoren vormen een groot verschil met de vorige periode van

2.4 Conjunctuurklokindicator

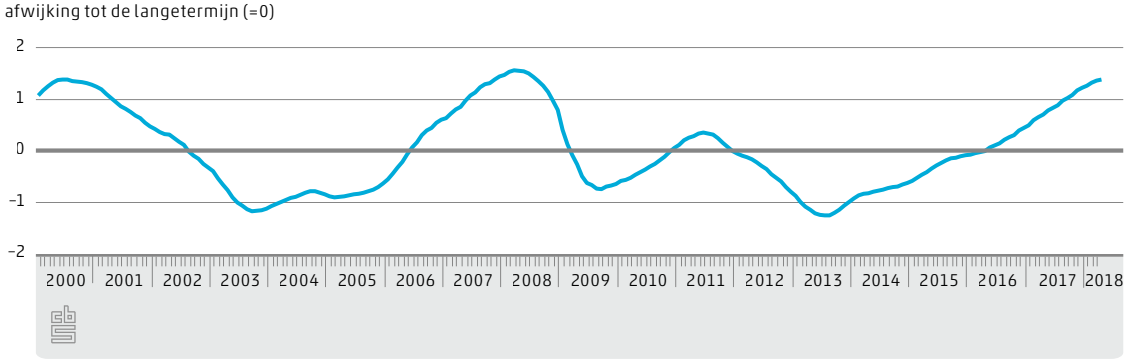

hoogconjunctuur van vlak voor het uitbreken van de financiële crisis in het najaar van 2008. Toen lieten de cijfers over het vertrouwen van Nederlandse burgers en bedrijven al een tijdje een dalende lijn zien. Daar is nu geen sprake van.

Inflatie loopt op

De prijzen van veel goederen en diensten stegen in 2017 sterker dan in 2016. Vooral de prijzen van industriële goederen stegen in een hoog tempo. De consumptieprijzen stegen ook sneller dan in voorgaande jaren, maar met 1,4 procent was deze stijging nog steeds gematigd. 2017 was het vierde jaar op rij dat de stijging van de consumentenprijzen onder het streefdoel van de Europese Centrale Bank van 2 procent lag. Ook elders in de Eurozone is de stijging van de consumentenprijzen beperkt. Op de woningmarkt stegen niet alleen bestaande koopwoningen hard in prijs, ook bij nieuwbouwwoningen was de prijsstijging aanzienlijk hoger dan in de voorgaande jaren.

2.5 Bedrijven, 2e kwartaal

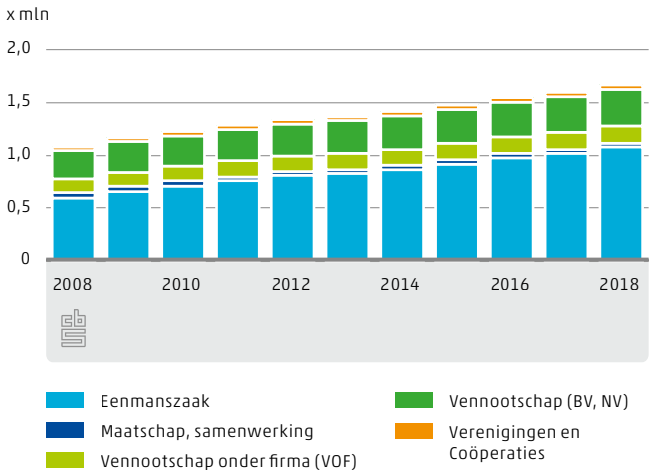

2.6 Sectoren met de meeste startende bedrijven, 2017

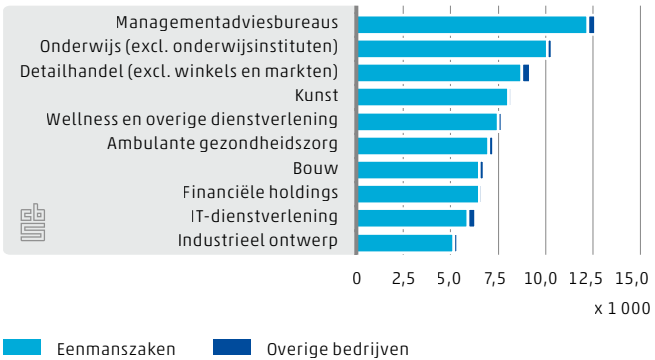

Cijfers

Bedrijven

Het aantal bedrijven nam de afgelopen jaren onafgebroken toe. Er kwamen vooral meer eenmanszaken bij. In het tweede kwartaal van 2018 zijn 2 op de 3 bedrijven eenmanszaken, in 2008 was dat net iets meer dan de helft. De maatschap komt als rechtsvorm steeds minder vaak voor onder bedrijven.

Net als in voorgaande jaren startten ondernemers in 2017 vooral nieuwe management-adviesbureaus, bijna 13 duizend. Daarnaast richtten starters vaak een bedrijf op in de onderwijssector, zoals in het sportonderwijs (bijna 3,5 duizend oprichtingen), of op het terrein van studiebegeleiding (3 duizend). Vooral door de sterke stijging van het aantal nieuwe webwinkels staat ook de detailhandel hoog op de lijst van startende bedrijven.

Daarnaast zagen in de kunstsector veel nieuwe bedrijven het levenslicht. In de ambulante gezondheidszorg zijn de starters met name

paramedische praktijken zoals diëtisten, opticiens, podotherapeuten, praktijkondersteuners en verpleegkundigen (geen thuiszorg).

De gemeenten waar de meeste startende bedrijven zich vestigden, bevinden zich vooral in en om de Randstad. Gemeente Amsterdam had met 187 oprichtingen per 10 duizend inwoners het hoogste aantal, gevolgd door Laren (164) en Den Haag (134). Van de 20 gemeenten met de minste oprichtingen liggen er 18 aan de oost- of noordgrens van Nederland. In Loppersum en Appingedam vestigden zich met 35 per 10 duizend inwoners het minste aantal bedrijven in 2017.

Het percentage bedrijven met minimaal 10 werkzame personen met een snelle, vaste internetverbinding van minimaal 30 Megabit/s steeg tussen 2012 en 2017 van 36 procent naar 67 procent. Vooral het aandeel bedrijven met een internetverbinding van 100 Megabit/s of meer groeide hard; van 8 procent (2012) naar 28 procent (2017). Het aandeel bedrijven met een langzame verbinding (minder dan

2.7 Vestigingen startende bedrijven, 2017

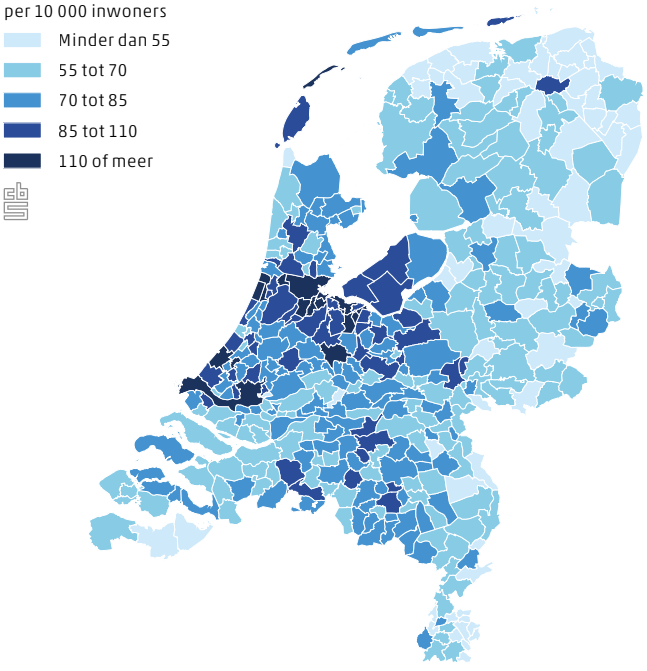

2.8 Snelheid vaste internetverbinding bedrijven

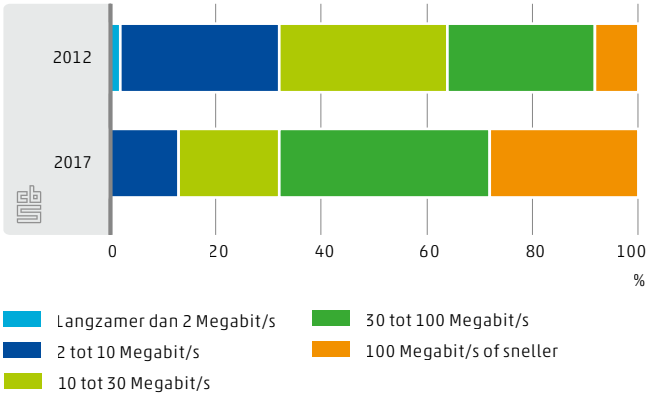

2.9 ICT-gebruik bedrijven

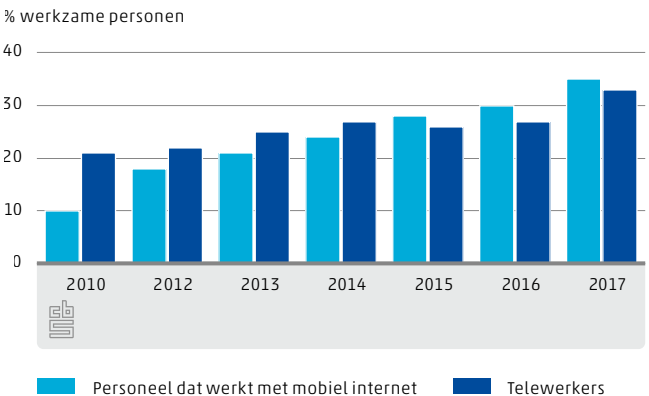

10 Megabit/s) nam in diezelfde periode met meer dan helft af.

Steeds meer werknemers maken gebruik van telewerken. In 2017 werkte 33 procent van de werknemers geregeld buiten hun bedrijfs-vestiging. Zeven jaar eerder gold dat voor nog maar 21 procent van de werknemers.

Een vergelijkbare trend is te zien bij personeel dat mobiel internet van de zaak gebruikt. In 2017 maakte 35 procent van de werknemers gebruik van laptops, tablets of smartphones van het bedrijf om mobiel te kunnen internetten. Het verschil met 2010 is groot, toen gold dat voor slechts 10 procent van de werknemers.

Bouwen en wonen

De bouw is één van de snelst groeiende bedrijfstakken van de Nederlandse economie. De groei over 2017 kwam uit op 5,6 procent ten opzichte van 2016. Eind 2017 lag de toegevoegde waarde van de bouw 35 procent hoger dan het dieptepunt begin 2013. Het niveau van vóór 2008 is echter nog niet bereikt, terwijl het bruto binnenlands product (bbp) al sinds begin 2015 hoger is dan voor de crisis.

Aan het begin van het eerste kwartaal van 2018 lag het vertrouwen van ondernemers in de bouw op 34,5. Daarmee is het vertrouwen hersteld na een afname in het kwartaal ervoor. Het ondernemersvertrouwen in de bouw is voor het zesde kwartaal op rij het meest positief van alle sectoren. In 2013 was de bouw nog de meest somber gestemde sector. De ondernemers zijn positief over de ontwikkeling van de productie en voorzien een verdere groei van de werkgelegenheid. De bouwbedrijven hebben echter moeite met het vinden van arbeidskrachten. Bijna een op vijf ondernemers in de bouw geeft aan dat het tekort aan

2.10 Bruto toegevoegde waarde bouw en bbp

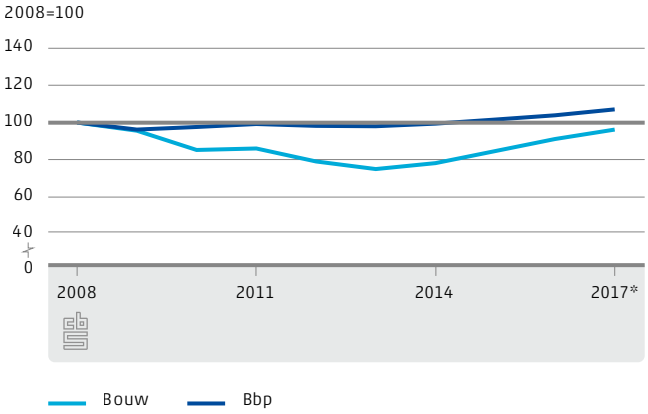

2.11 Ondernemersvertrouwen

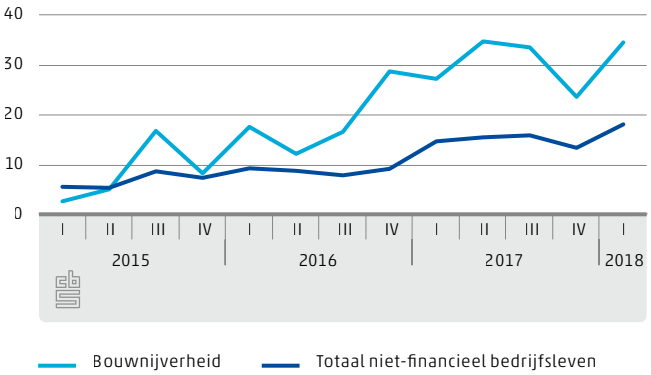

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB-Nederland, VNO-NCW.

2.12 Afgegeven bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen

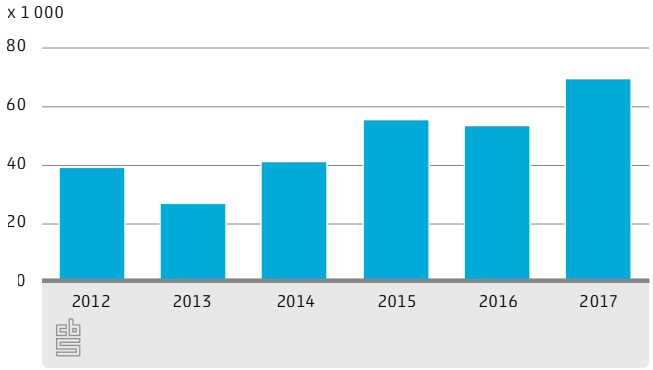

2.13 Bouwkosten verleende bouwvergunningen

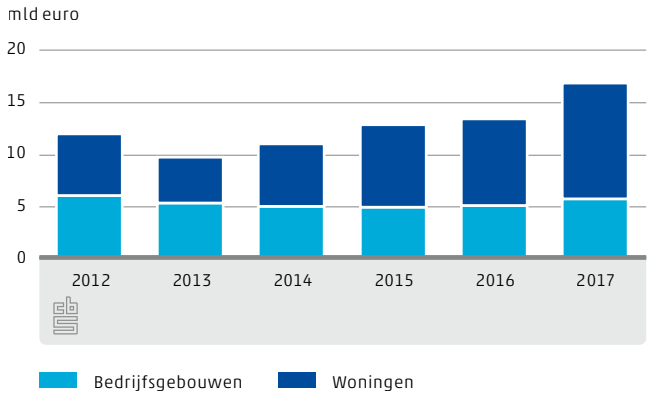

geschikte arbeidskrachten de productie belemmert.

Voor bijna 70 duizend nieuw te bouwen woningen werd in 2017 een vergunning afgegeven. Dat is 30 procent meer dan in 2016. Het aantal vergunde nieuwbouwwoningen komt in de buurt van het aantal vóór de economische crisis. Tussen 2000 en 2008 werd jaarlijks gemiddeld voor zo'n 80 duizend nieuw te bouwen woningen een vergunning verleend. Het aantal vergunde nieuwbouwwoningen is een indicator voor wat er in de nabije toekomst aan woningen gebouwd zal worden. Gemiddeld is de doorlooptijd van vergunningverlening tot gereedgekomen nieuwbouwwoning twee jaar.

De bouwkosten voor de bouw en verbouw van woningen bedroeg ruim 11 miljard euro, 34 procent meer dan in 2016. Voor bedrijfsgebouwen stegen de bouwkosten met 13 procent tot ruim 5,8 miljard euro. De totale vergunde bouwkosten bedroegen bijna 17 miljard euro, het hoogste bedrag sinds 2012. De bouwkosten in een afgegeven vergunning zijn een schatting van de waarde van de

materiaal- en arbeidskosten van de bouwopdracht. Alleen verleende bouwvergunningen van 50 duizend euro of hoger zijn meegenomen in deze statistiek.

Bijna 63 duizend nieuwbouwwoningen werden in 2017 aan de woningvoorraad toegevoegd. Dat is bijna 15 procent meer dan in 2016 en het hoogste aantal na 2009. In totaal bestond de voorraad op 1 januari 2018 uit ruim 7,7 miljoen woningen.

Tussen 2000 en 2009 werden gemiddeld ruim 76 duizend nieuwbouwwoningen per jaar aan de voorraad toegevoegd. Sinds 2010 daalde dit aantal flink. Het dieptepunt lag in 2014 toen slechts 45 duizend nieuwbouwwoningen werden opgeleverd. Ondanks de toename na 2014 lag het aantal opgeleverde nieuwbouwwoningen in 2017 nog bijna 20 procent lager dan het gemiddelde aantal in de periode 2000–2009.

2.14 Nieuwbouwwoningen

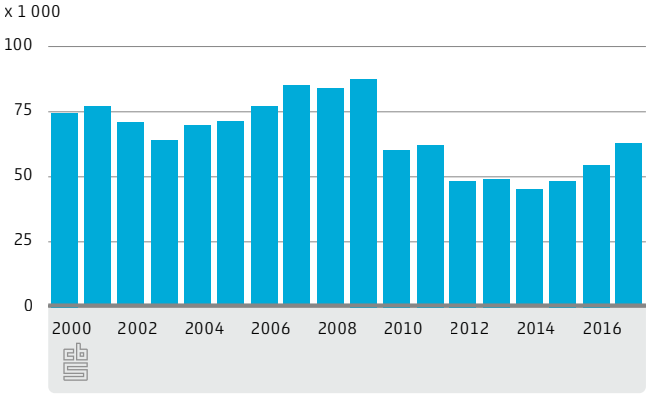

2.15 Woningverkopen

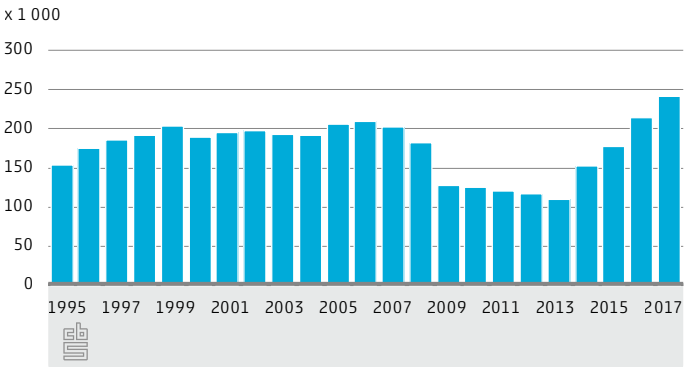

Bron: CBS, Kadaster.

2.16 Verhuisde personen

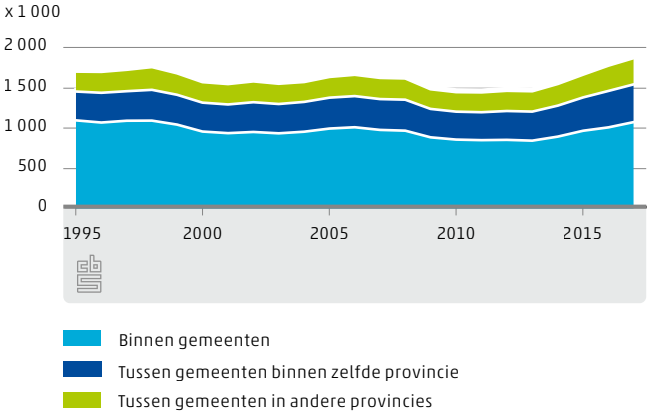

Ook in 2017 zijn weer meer woningen van eigenaar verwisseld dan in het voorgaande jaar. In totaal zijn bijna 242 duizend bestaande koopwoningen verkocht. Dit is het hoogste aantal sinds 1995. Met het aantal transacties was een recordbedrag gemoeid van bijna 64 miljard euro. Op het dieptepunt in 2013 werden ruim 110 duizend bestaande woningen verkocht, minder dan de helft van het aantal verkochte woningen in 2017.

In 2017 verhuisden binnen Nederland bijna 1,9 miljoen mensen, ruim 420 duizend mensen meer dan in 2010. Het grootste deel, bijna 58 procent van de verhuizingen, betrof verhuizingen binnen gemeenten. Bijna 25 procent van de verhuisde personen verhuist tussen gemeenten in dezelfde provincie, 17 procent verhuisde tussen provincies.

Energie

Het verbruik van elektriciteit in Nederland schommelt sinds 2006 rond 120 miljard kWh. Het elektriciteitsverbruik was het hoogst in 2008 met ruim 123 miljard kWh. Door onder andere de financiële crisis van 2008, de geringe economische groei die daarop volgde, en besparingseffecten van onder meer nieuwe energiezuinige apparaten, is dat verbruiksniveau sindsdien niet meer bereikt. Elektriciteit wordt aangeboden door zowel binnenlandse als buitenlandse producenten.

In 2016 is het energieverbruik door de industrie met 1,5 procent toegenomen ten opzichte van 2015. Zowel ontwikkelingen in industriële activiteiten als efficiencyslagen in het energieverbruik, zijn van invloed op het verbruik van energiedragers. De afgelopen jaren daalde het verbruik van energie door de industrie, met name doordat productieprocessen energiezuiniger zijn geworden. Ongeveer de helft van de energie komt uit aardoliegrondstoffen en –producten. De chemische en farmaceutische industrie zijn samen verantwoordelijk voor

2.17 Aanbod en verbruik elektriciteit

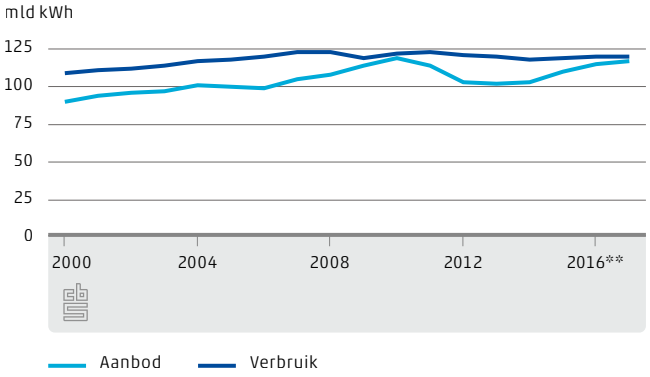

2.18 Energieverbruik industrie

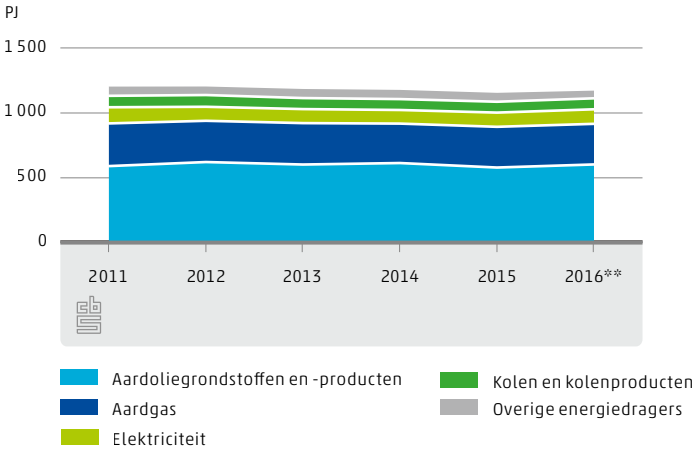

2.19 Aardgaswinning uit de bodem

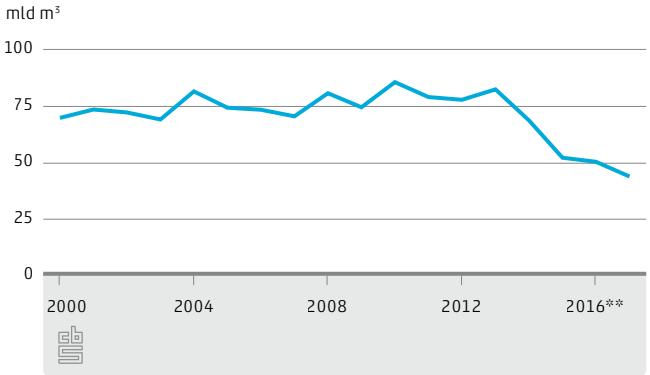

2.20 Verbruik steenkool

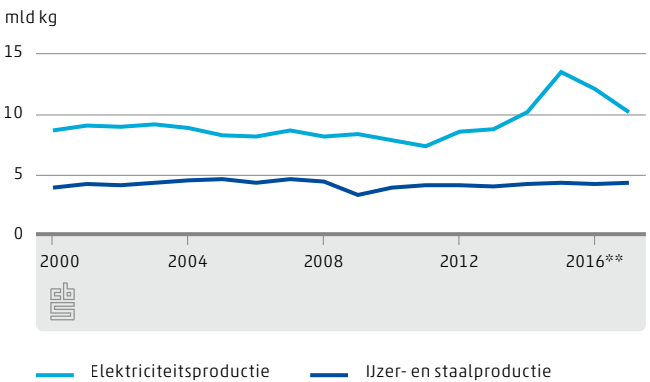

63 procent van voor het energieverbruik in de industrie.

De winning van aardgas is na 2013 fors gedaald. Vanwege veiligheidsrisico's door aardbevingen in Groningen, als gevolg van de gaswinning, is het productieplafond stapsgewijs teruggeschroefd. In 2017 werd nog 44 miljard kubieke meter aardgas gewonnen, bijna de helft van de hoeveelheid in 2013. Doordat minder gas uit de grond wordt gehaald, dalen de aardgasbaten van de overheid. De baten staan nog verder onder druk door de aardgasprijs, die in 2016 en 2017 voor grootverbruikers lager lag dan in de jaren daarvoor.

Steenkool wordt gebruikt voor de productie van elektriciteit, ijzer en staal. Het verbruik van steenkool voor de productie van elektriciteit is tot en met 2015 sterk toegenomen door het geleidelijk in gebruik nemen van nieuwe kolencentrales. Mede door het stopzetten van drie oude kolencentrales eind 2015 en twee centrales halverwege 2017, is het verbruik in 2016 en 2017 weer met een kwart gedaald (tot 10,2 miljard kg). Het verbruik van steenkool voor de ijzer- en staalproductie is, op een dip na

in de jaren na de financiële crisis van 2008, vrij stabiel rond 4,5 miljard kg.

In 2017 is in Nederland 10 procent meer elektriciteit uit hernieuwbare bronnen opgewekt dan een jaar eerder: 17 miljard kilowattuur (kWh) tegen 15 miljard kWh in 2016. Windmolens hadden hierin met 58 procent het grootste aandeel, gevolgd door biomassa met 29 procent. Met zonnepanelen werd bijna 13 procent opgewekt en het aandeel van waterkracht bleef beperkt tot een half procent. De productie van wind- en zonne-energie neemt elk jaar verder toe, terwijl de bijdrage van biomassa daalt. Het aandeel duurzaam opgewekte stroom in het totale elektriciteitsverbruik nam toe van 12,5 procent in 2016 naar 13,8 procent in 2017.

Het verbruik van motorbrandstoffen voor het wegverkeer is in 2017 verder gestegen tot 10,7 miljard kg. Er werd met name meer benzine verbruikt, 3,5 procent meer dan in 2016. Ook de dieselverkoop laat na jaren van daling weer een opgaande lijn zien en stijgt met 3 procent ten opzichte van 2016. Autogas lijkt definitief uit de gratie te zijn met een

2.21 Productie hernieuwbare elektriciteit

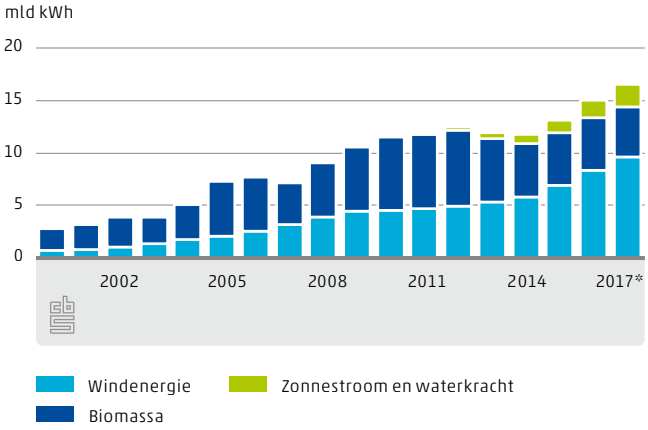

2.22 Verbruik motorbrandstoffen

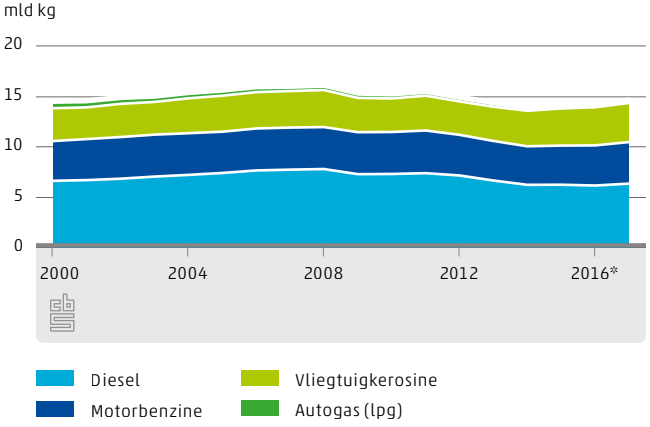

2.23 Aardgas- en elektriciteitsverbruik, 2016

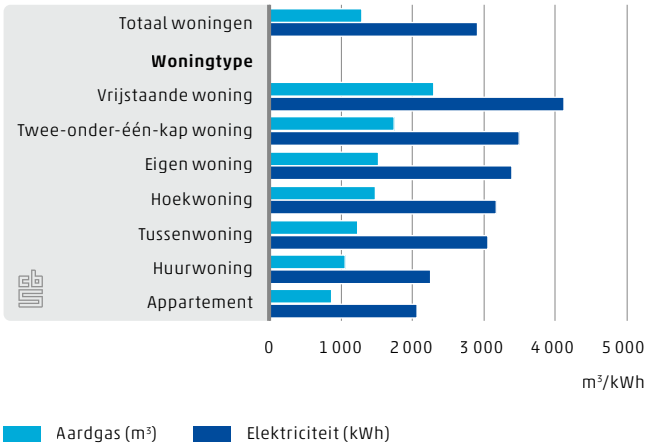

verbruik van 148 miljoen kg het laagste verbruik ooit. Ten opzichte van vijf jaar geleden is het verbruik van autogas gehalveerd. Het verbruik van kerosine voor internationaal vliegverkeer steeg met 2,8 procent ten opzichte van 2016 naar recordhoogte.

In 2016 werd per Nederlandse woning gemiddeld 1 300 kubieke meter aardgas verbruikt voor verwarming. Er bestaan grote verschillen in het jaarlijkse aardgasverbruik tussen de verschillende woningtypen.
Het jaarlijkse aardgasverbruik van een vrijstaande woning is bijvoorbeeld 2,6-maal zo hoog als van een appartement. Het gemiddelde elektriciteitsverbruik per woning bedroeg in 2016 ruim 2 900 kWh. Ook het elektriciteitsverbruik is afhankelijk van het woningtype.
In appartementen (2 070 kWh) is het elektriciteitsverbruik gemiddeld de helft van het verbruik in vrijstaande woningen (4 120 kWh).

Het energieverbruik per inwoner is tussen 2000 en 2016 met 18 procent gedaald, van 32,2 GJ naar 26,4 GJ. Aardgas neemt nog steeds het grootste deel van het verbruik voor zijn rekening, te weten 75 procent, gevolgd door

elektriciteit met ongeveer 15 procent. Het resterende deel van het energieverbruik betreft voornamelijk hernieuwbare energie (4,5 procent) en warmte (2,7 procent). Aardgas wordt voor het grootste deel gebruikt voor verwarming van de woning (80 procent) en fluctueert van jaar tot jaar, al naar gelang de strengheid van de winter. Het elektriciteitsverbruik fluctueert minder en lag in 2016 bijna 6 procent hoger dan in 2000.

In 2017 bedraagt het totale energieverbruik in Nederland 3 157 PJ. De belangrijkste energiedragers zijn aardgas met ruim 41 procent van het totaal, aardolie (bijna 39 procent) en steenkool (12 procent). Daarnaast is ruim 8 procent afkomstig van hernieuwbare bronnen, kernenergie en afval. Aardgas is voornamelijk afkomstig van Nederlandste bodem en wordt gebruikt voor warmteproductie en elektriciteitsopwekking. Ruwe aardolie en aardolieproducten worden voor een groot deel ingevoerd, en ook weer uitgevoerd. Van aardolie en aardolieproducten worden brandstoffen en producten zoals plastics gemaakt.

2.24 Huishoudelijk energieverbruik

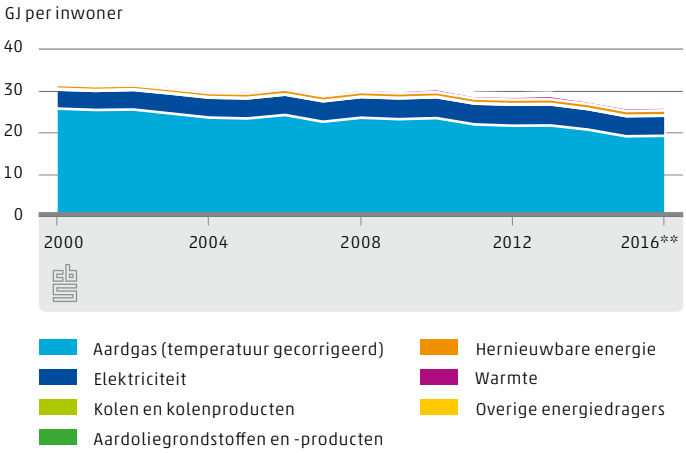

Energieverbruik naar energiedrager, 2017

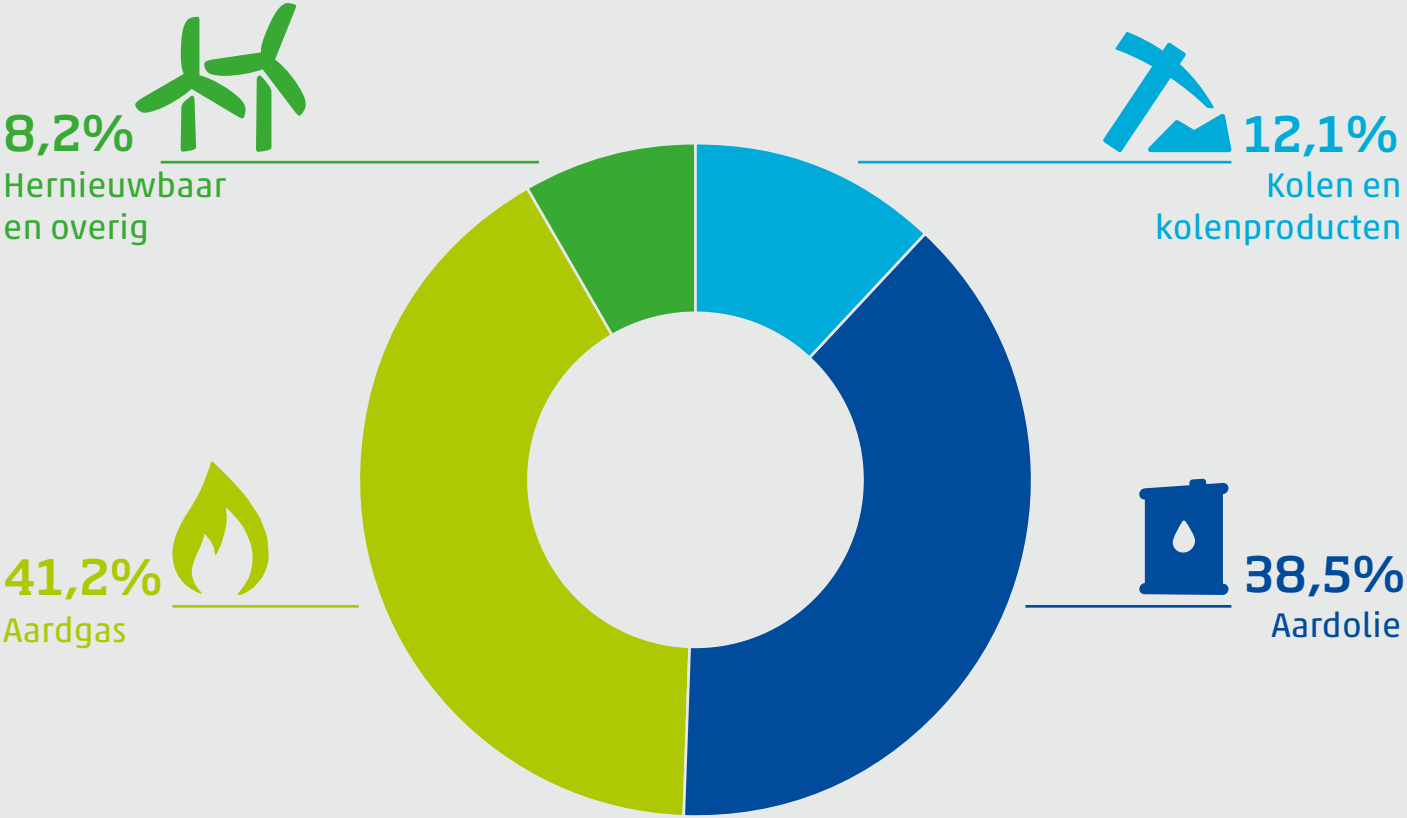

Handel en horeca

De detailhandel realiseerde in 2017 een omzetstijging van ruim 4 procent. Dat is de hoogste omzetgroei na 2006. De verkopen groeiden met meer dan 3 procent. De omzet van zowel de winkels in voedingsmiddelen als de winkels in non-food groeide in 2017. In de non-foodsector profiteerden vooral de winkels in doe-het-zelfartikelen, keukens en vloeren en de winkels in meubels van de opleving van de huizenmarkt. Online werd via webshops 17 procent meer omgezet dan in 2016.

Het aantal foodspeciaalzaken wijzigde nauwelijks tussen 2008 en 2017. Wel waren er grote mutaties per branche. Zo steeg in deze periode het aantal viswinkels met 31 procent. Het aantal kaaswinkels nam toe met 20 procent en het aantal natuurvoedingswinkels met 18 procent. Uit het straatbeeld verdwenen vele groentewinkels (29 procent), slagers (16 procent) en poeliers (8 procent). Ook waren er minder slijterijen (6 procent) en tabakswinkels (8 procent).

2.25 Omzet detailhandel (koopdaggecorrigeerd)

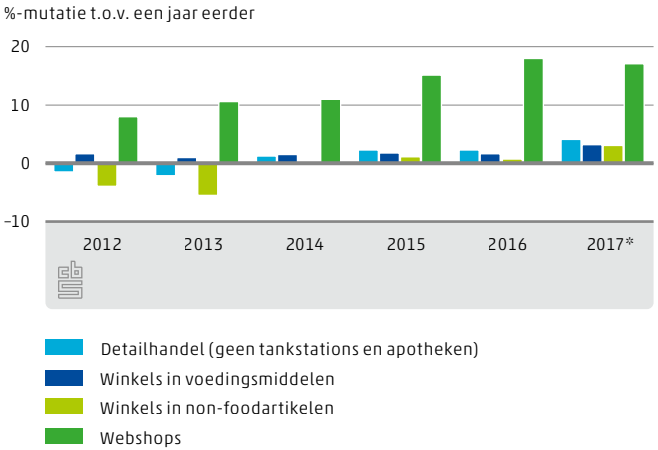

2.26 Omzet groothandel, 2017

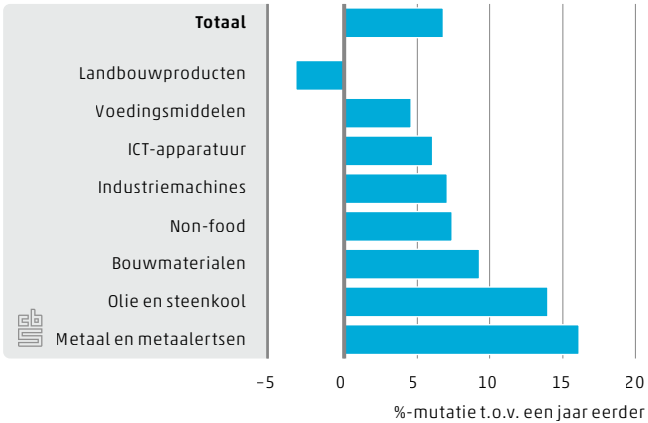

Ontwikkeling aantal speciaalzaken 2008-2017

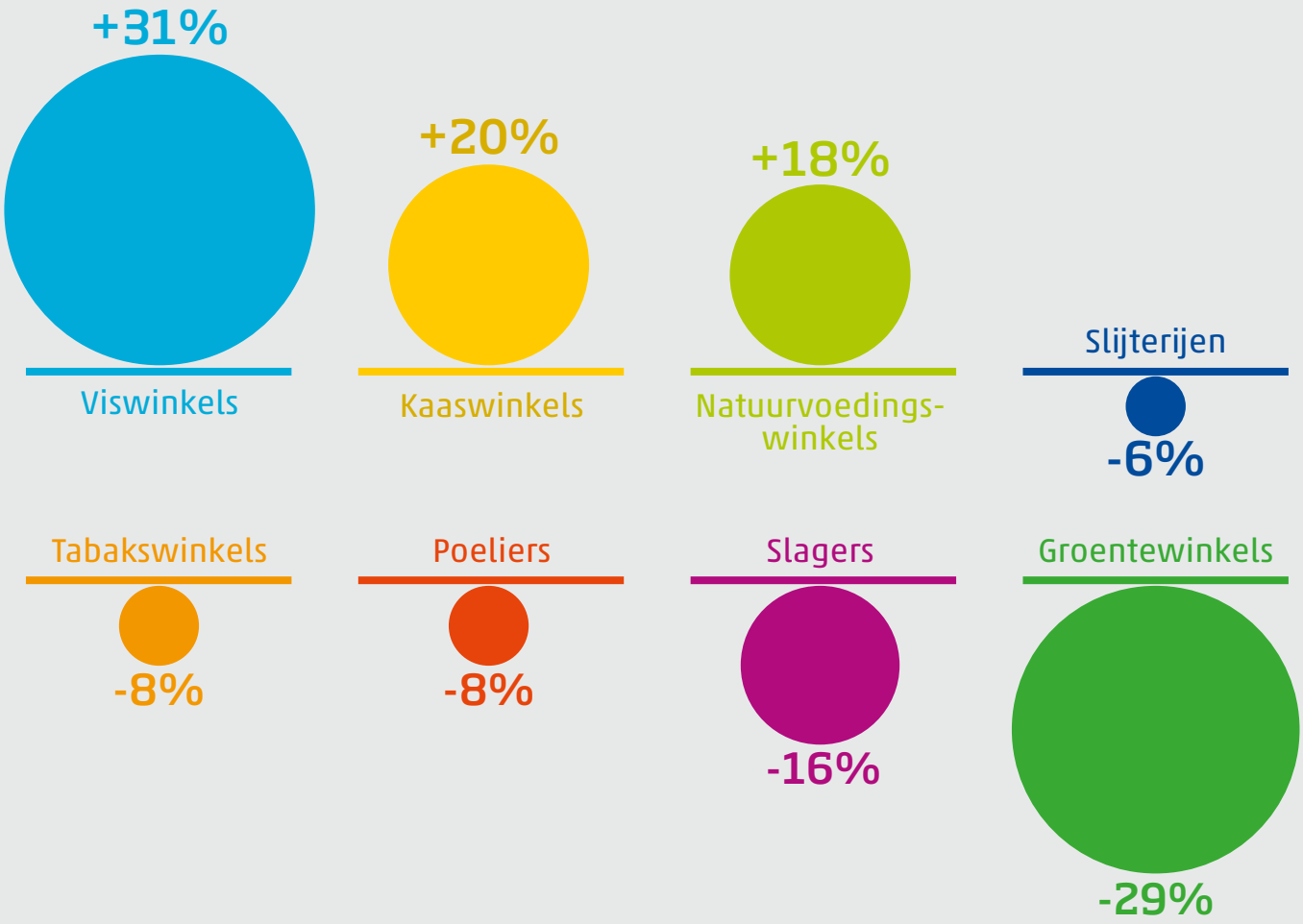

De groothandel heeft in 2017 bijna 7 procent meer omgezet dan een jaar eerder. In bijna alle sectoren groeide de jaaromzet. Behalve in de groothandel in landbouwproducten, daar nam de omzet met ruim 3 procent af. In de grondstoffenhandel steeg de omzet het hardst. De stijgende olieprijs in de tweede helft van 2017 en prijsherstel van de metaal- en ertsmarkt waren hier de oorzaak van. De groothandel in bouwmaterialen profiteerde van het goede jaar dat de bouw doormaakte.

De omzet in de auto- en motorbranche nam in 2017 voor het derde opeenvolgende jaar toe. De personenautobranche (7 procent meer omzet) en de importeurs van nieuwe personenauto's (6 procent meer omzet) boekten de grootste omzetgroei. In 2017 zijn aanzienlijk meer nieuwe personenauto's verkocht dan in het jaar ervoor. Alleen de bedrijfsautobranche noteerde na twee jaren van zeer sterke groei een krimp in de omzet in 2017.

In de periode 2012–2017 groeide de omzet van de horeca met 29 procent. Het aantal consumpties en/of overnachtingen (volume) lag 17 procent hoger dan in 2012. De omzet van

2.27 Omzet auto- en motorbranche

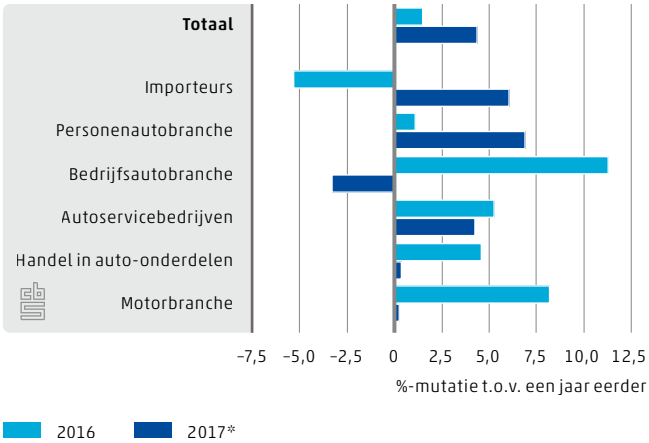

2.28 Omzet horeca, 2017

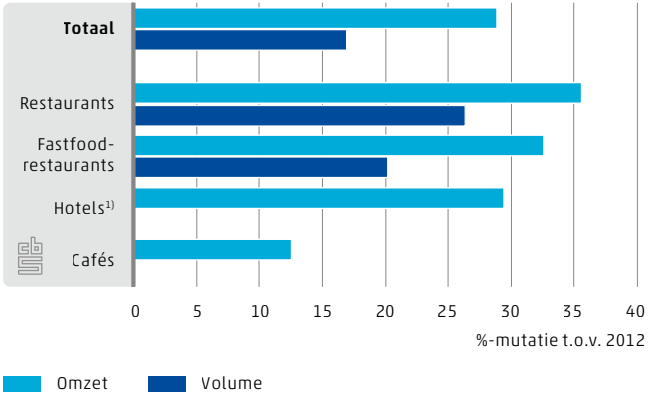

[1)] Volumeontwikkeling hotels niet beschikbaar.

2.29 Omzet restaurants

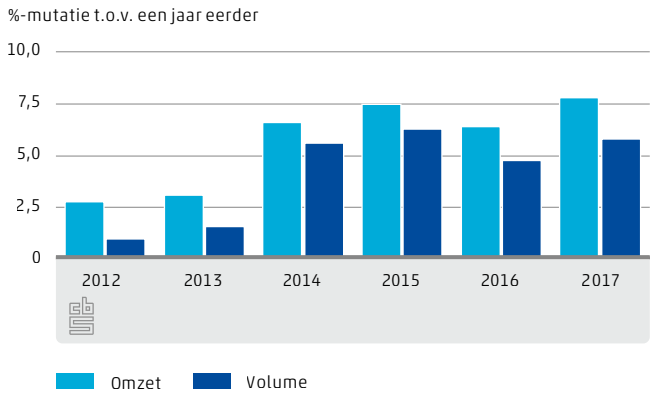

2.30 Hotelovernachtingen

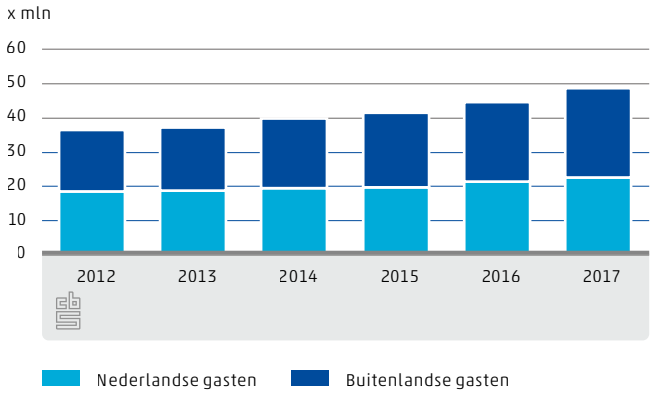

restaurants steeg het sterkst, gevolgd door de omzetten van fastfoodrestaurants en hotels. Het omzetniveau van cafés lag in 2017 ruim 12 procent hoger vergeleken met vijf jaar eerder. Deze toename is vooral toe te schrijven aan prijsstijgingen, het aantal verkochte consumpties veranderde nagenoeg niet.

De omzet en het aantal verkochte consumpties (volume) van restaurants stijgen al zeven jaar op rij. Restaurants boekten in 2017 een record-groei van bijna 8 procent meer omzet vergeleken met een jaar eerder. Het aantal verkochte consumpties nam met bijna 6 procent toe.

Het aantal overnachtingen in Nederlandse hotels nam met meer dan 33 procent toe in de periode 2012–2017. Die groei is vooral te danken aan buitenlandse gasten. In 2017 maakten zij 46 procent meer gebruik van hotelovernachtingen dan in 2012. Nederlandse gasten overnachtten 21 procent meer in een hotel. In 2017 waren er 26,1 miljoen overnachtingen van buitenlandse gasten, en 22,6 miljoen van binnenlandse gasten in Nederlandse hotels.

Industrie

De omzet in de industrie steeg in het vierde kwartaal van 2017 met 6,1 procent op jaarbasis. Het was het vijfde kwartaal op rij met groei. Voor heel 2017 behaalde de industrie een omzetstijging van 7,1 procent. In alle branches nam de omzet toe, maar in de transportbranche was de stijging met 14,2 procent het sterkst.

De afzetprijzen in de industrie lagen in het vierde kwartaal van 2017 2,8 procent hoger dan aan het eind van 2016. Zowel binnen als buiten Nederland stegen de afzetprijzen, met respectievelijk 2,4 procent en 3,2 procent.

Over heel 2017 was er in de industrie een prijsstijging van 4,8 procent op jaarbasis. Met een prijsstijging van bijna 10 procent speelde de aardolie-industrie een grote rol bij de positieve prijsontwikkelingen in de industrie. In alle overige industriebranches stegen de prijzen ook, al betrof het bijvoorbeeld in de elektrotechnische en machine-industrie slechts een prijsstijging van 0,2 procent.

2.31 Omzet industrie, 2017

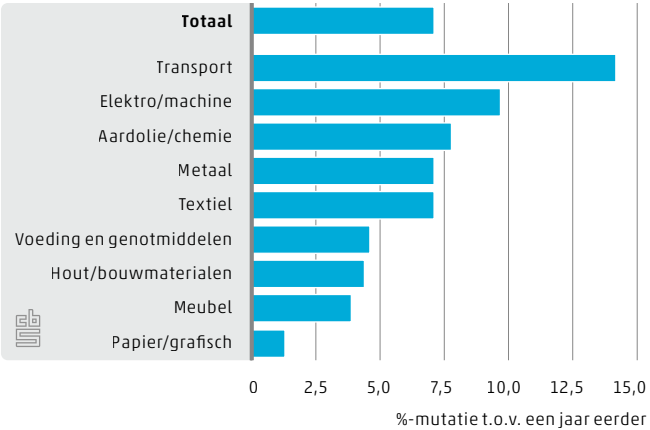

2.32 Afzetprijzen industrie, 2017

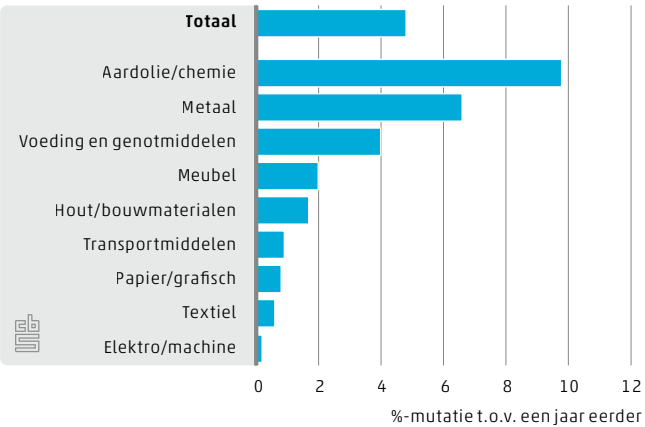

2.33 Voedings- en genotmiddelenindustrie, vierde kwartaal 2017

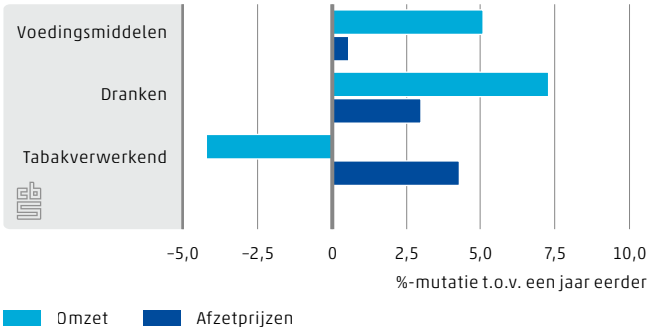

2.34 Faillissementen industrie

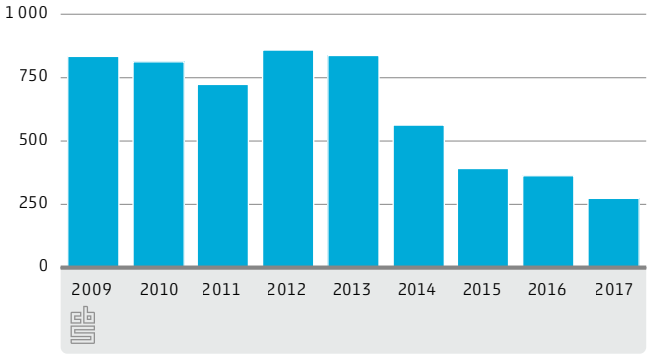

In de voedingsmiddelenindustrie en drankenindustrie nam de omzet in het vierde kwartaal van 2017 zowel in het binnenland als in het buitenland toe, de omzet in de tabaksindustrie daalde met 4,2 procent. De omzet in de voedingsmiddelenindustrie en drankenindustrie nam met respectievelijk 5,1 procent en 7,3 procent toe. De afzetprijzen stegen in het vierde kwartaal in alle branches. De prijsstijging was met 4,3 procent het grootst in de tabaksindustrie en stegen het hardst op de buitenlandse markt (4,7 procent).

Over 2017 groeide de omzet ten opzichte van 2016 met 6,3 procent het hardst in de drankenindustrie. De omzet nam in de voedingsmiddelenindustrie en tabaksindustrie toe met respectievelijk 4,5 procent en 1,5 procent.

Het aantal uitgesproken faillissementen in de industrie is sinds 2013 sterk gedaald. Op het hoogtepunt in 2012 gingen 859 bedrijven failliet, in 2017 waren dat er nog 275. Dit is een daling van 68 procent.

Het vertrouwen van de ondernemers in de industrie ligt ruim boven het gemiddelde van de afgelopen twintig jaar. Sinds oktober 2014 hebben positief gestemde ondernemers de overhand. Het vertrouwen van de industriële ondernemers bereikte in februari 2018 een recordhoogte van 10,9 procent. In maart 2018 was het vertrouwen van de producenten iets minder positief met 9,5 procent. Sinds oktober 2015 is de productie elke maand gegroeid ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. In februari 2018 kwam de productiegroei uit op 4,2 procent.

2.35 Producentenvertrouwen en productiegroei

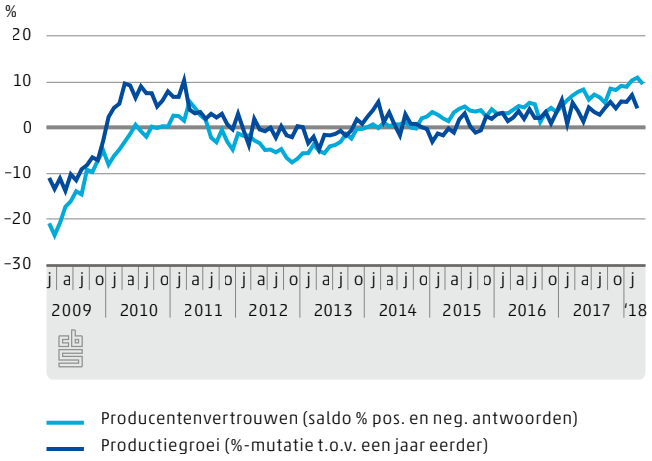

2.36 Internationale handel in goederen

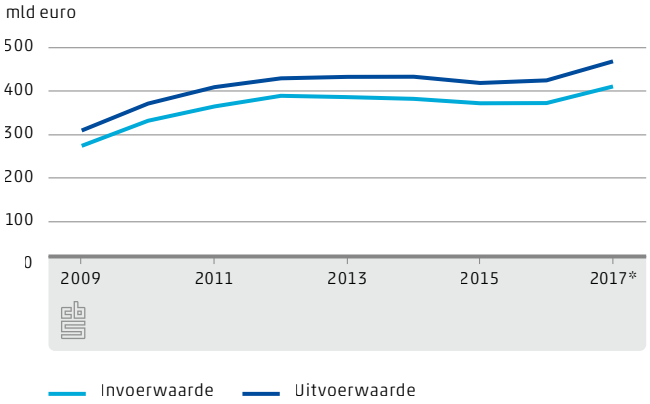

2.37 Internationale goederenhandel, 2017*

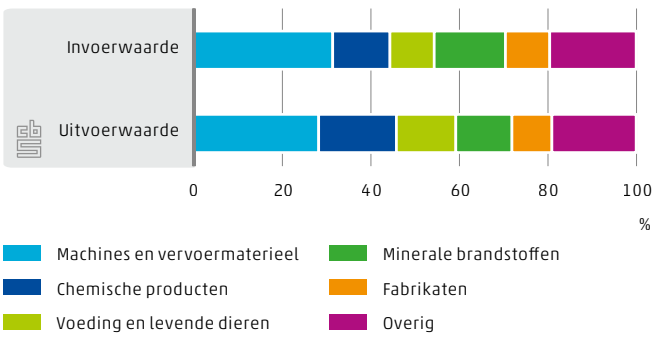

Internationale handel

De internationale handel in goederen nam in 2017 een vlucht. Zowel de in- als de uitvoerwaarde van goederen stegen met 10 procent. De invoerwaarde bedroeg 411 miljard euro, de uitvoerwaarde 469 miljard euro. Sinds 2009 zijn zowel de in- als uitvoerwaarde met 50 procent toegenomen.

Van de 411 miljard euro die Nederland in 2017 aan goederen invoerde, kwam een derde voor rekening van machines en vervoermaterieel. Minerale brandstoffen waren goed voor 16 procent en de chemische producten voor 13 procent. Bij de uitvoerwaarde van goederen (469 miljard euro, 2017) hadden de machines en vervoermaterieel met 28 procent ook het hoogste aandeel. Chemische producten kwamen hier op de tweede plaats met 17 procent.

Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk waren in 2017 onze belangrijkste handelspartners, gemeten naar de waarde van de goederen die worden in- en uitgevoerd. Deze top 3 is hetzelfde als alleen naar de uitvoerwaarde gekeken wordt. Bij de invoerwaarde is China de nummer drie, na Duitsland en België. Naar de Europese landen uit de top 10 van handelspartners voert Nederland over het algemeen voor een hogere waarde uit dan het invoert. De enige uitzondering hierop is Rusland. China, de Verenigde Staten en Rusland zijn de enige landen in de top 10 met een hogere uitvoerwaarde van goederen naar Nederland dan omgekeerd.

De uitvoer en invoer van diensten naar Duitsland groeiden in 2017 met 9 procent en 15 procent, en daarmee passeert Duitsland het Verenigd Koninkrijk op de lijst van handelspartners. Duitsland gaat ook de Verenigde Staten voorbij (nu tweede), in 2016 nog onze belangrijkste handelspartner.
De internationale dienstenhandel betreft zowel dienstenuitvoer (Nederlandse bedrijven leveren diensten aan het buitenland) als diensteninvoer

2.38 Top 10 handelspartners goederen, 2017*

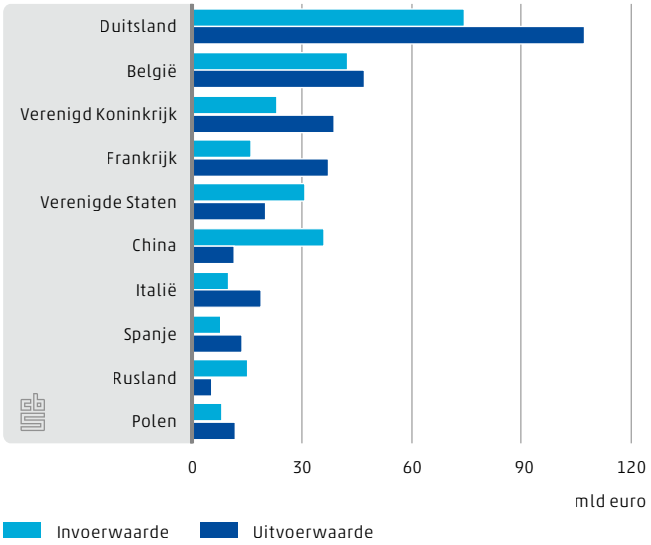

Top 3 handelspartners diensten, 2017

(buitenlandse bedrijven leveren diensten aan Nederland).

In 2017 werd voor 193 miljard euro aan diensten uitgevoerd en voor 187 miljard euro aan diensten ingevoerd. Zowel de uitvoer als de invoer stegen 12 procent ten opzichte van 2016. Deze groei komt vooral van de twee belangrijkste diensten: andere zakelijke diensten, zoals R&D diensten, en royalty's (o.a. vergoedingen voor het gebruik van muziek). De in- en uitvoer van deze dienstencategorieën waren in 2017 goed voor meer dan de helft van de dienstenhandel. De uitvoer van andere zakelijke diensten nam met 16 procent toe tot 56 miljard euro, uitvoer van royalty's steeg zelfs met 25 procent naar bijna 49 miljard euro.

De snelste groeier bij de invoer waren de vervoersdiensten (o.a. luchtvaart). Door een groei van 17 procent is er bijna 23 miljard euro aan vervoersdiensten ingevoerd in 2017.

2.39 Internationale dienstenhandel, 2017*

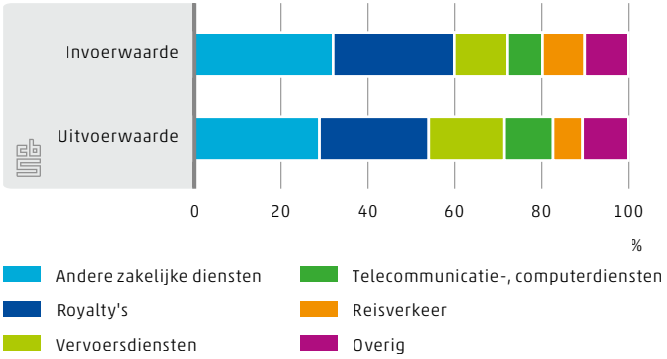

2.40 Omzet en opbrengst melkveesector

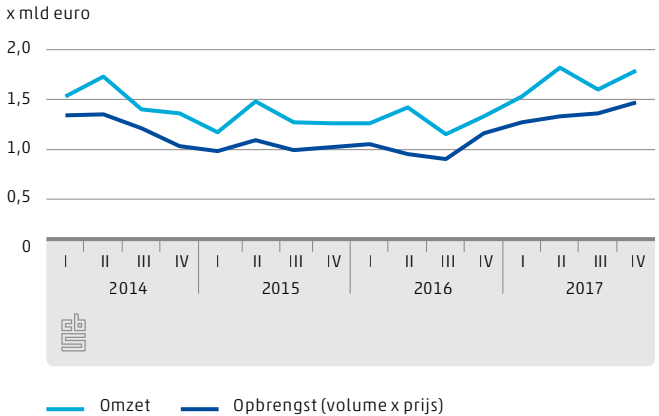

2.41 Biologisch melkvee (vrouwelijke dieren)

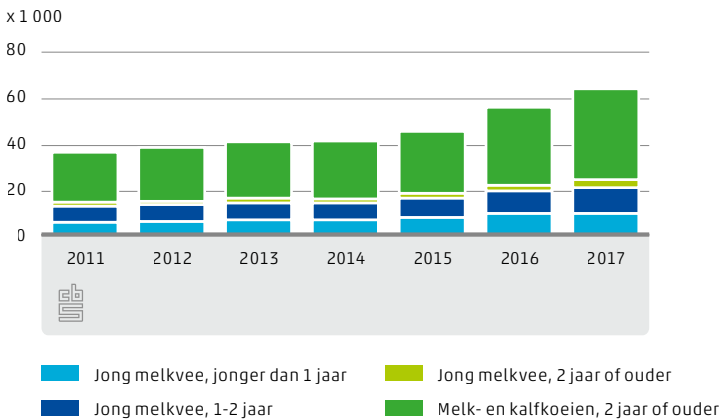

Landbouw

De omzet van de melkveesector in 2017 is met 30 procent toegenomen vergeleken met 2016. Na afschaffing van het melkquotum in 2015 steeg de melkproductie, terwijl de melkprijs tot 2016 daalde. In 2017 is het fosfaatreductieplan voor de Nederlandse melkveehouderij ingevoerd, waardoor het aantal melkkoeien en daarmee ook de melkproductie daalden. Door de fors gestegen melkprijs zijn de omzet en opbrengst van melk in 2017 weer toegenomen.

In 2017 is het aantal biologische melk- en kalfkoeien van 2 jaar of ouder gestegen naar 39 duizend stuks. Dit is een toename van 17 procent ten opzichte van 2016. In 2016 was de toename nog 27 procent vergeleken met een jaar eerder. Sinds 2011 is het aantal biologische melkkoeien met meer dan 80 procent toegenomen. Deze aantallen zijn inclusief de runderen die in het traject van omschakeling van gangbare naar biologische veehouderij zitten.

De waarde van de aangevoerde garnalen in Nederland bereikte in 2017 met 87 miljoen euro een record. Hiermee naderen de opbrengsten van garnalen die van tong, met een waarde van 99 miljoen euro de soort met de hoogste opbrengst in de kustvisserij. In 2000 was dat heel anders. Van tong was de waarde toen 151 miljoen euro, van garnalen 28,5 miljoen euro. De stijging van de opbrengst van garnalen is vooral een gevolg van de gestegen prijs, die was 7,31 euro per kilo in 2017 tegen 3,37 euro per kilo in 2000.

Het areaal suikerbieten groeide van 71 duizend hectare in 2016 naar ruim 85 duizend hectare in 2017. Op 1 september 2017 is het Europese suikerbietenquotum afgeschaft. Als resultaat van de introductie van nieuwe suikerbietenrassen, en door nieuwe teelttechnieken werd in 2017 een recordopbrengst van 93 ton suikerbieten per hectare bereikt. De opbrengst per hectare was hiermee 19 procent hoger dan het gemiddelde van de jaren 2008–2016.

2.42 Waarde vers aangevoerde vis

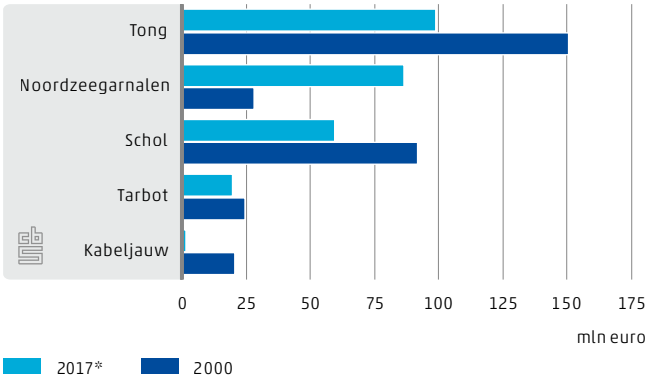

2.43 Suikerbieten

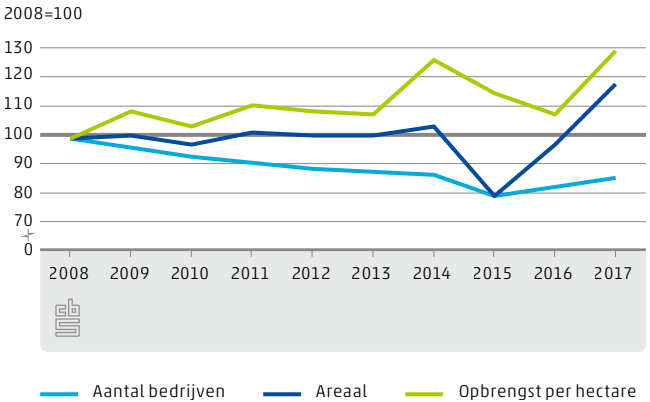

2.44 Oogst vruchtgroenten

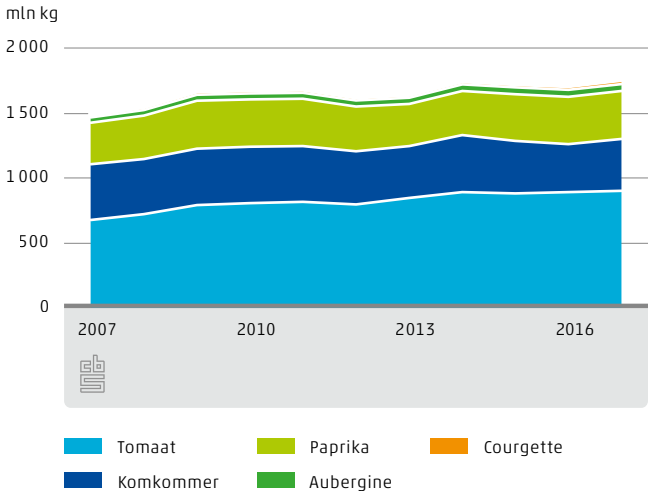

De oogst van vruchtgroenten als tomaten, komkommers, aubergines, courgettes en paprika's is de afgelopen tien jaar met 18 procent toegenomen tot bijna 1,8 miljard kg (2017). De stijging was het grootst bij tomaten. De tomatenoogst nam in tien jaar tijd met 225 miljoen kg toe (33 procent). De productie van komkommers daalde met 7 procent tot 400 miljoen kg. Door schade aan kassen, veroorzaakt door onstuimig weer in met name regio De Peel, was er in 2016 een dip in de productie van komkommers.

De teelt van bloembollen is in tien jaar tijd met 13 procent toegenomen tot bijna 27 duizend ha. Deze groei kwam vooral door toename van het areaal tulpen (25 procent) en het areaal lelies (30 procent). De helft van het teeltareaal aan bloembollen is bestemd voor tulpen. Lelies komen op de tweede plaats met bijna een kwart van het bloembollenareaal.

2.45 Bloembollenteelt

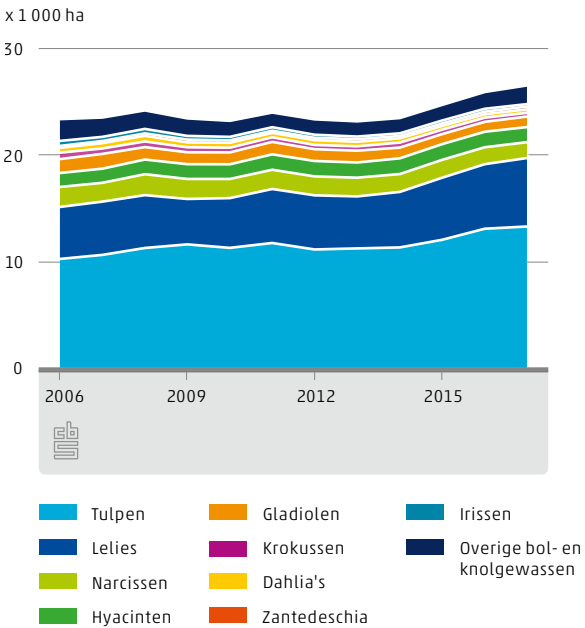

De teelt van snijbloemen onder glas is in sinds 2007 met 44 procent afgenomen, tot bijna 1,7 duizend hectare in 2017. In de orchideeën-teelt nam het areaal met 46 procent af. De teeltoppervlakte met fresia's is meer dan gehalveerd en het areaal rozen daalde met bijna twee derde. De laatste vijf jaren bleef alleen het areaal gerbera's vrijwel gelijk.

2.46 Teelt snijbloemen onder glas, 2017

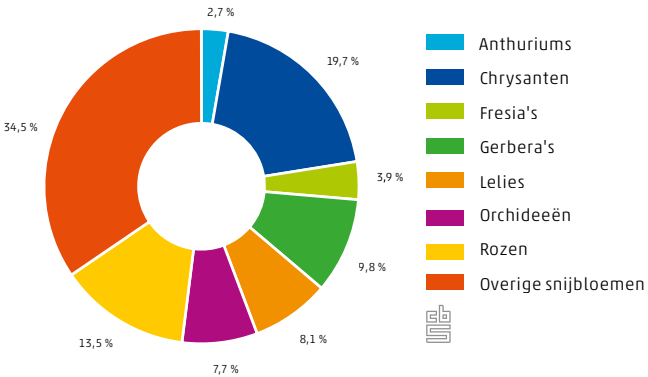

2.47 Eiwitrijke akkerbouwgewassen

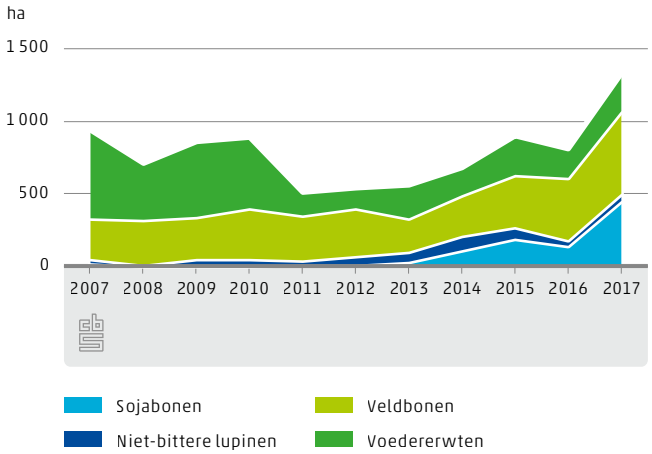

De snijbloementeelt verliest vooral terrein door concurrentie uit Afrika, waar Nederlandse telers ook actief zijn.

Ondanks diverse nationale en Europese stimuleringsmaatregelen nam het areaal eiwitrijke gewassen, zoals sojabonen, lupinen, veldbonen en voedererwten, tot 2016 nauwelijks toe. In 2017 steeg het areaal van deze gewassen echter met maar liefst 64 procent ten opzichte van 2016, tot 1 330 hectare. Sojabonen worden vooral geteeld als grondstof voor diervoeders. Het areaal sojabonen verdrievoudigde van 2016 op 2017, van 140 hectare naar 450 hectare.

De ui is in ons land de groente met de grootste teeltoppervlakte. In 2017 besloeg het areaal uien bijna 35 duizend hectare, 40 procent van de totale oppervlakte groenten uit de open grond. De teeltoppervlakte uien besloeg 2 procent van alle landbouwgrond. Uien worden vooral geteeld op de zeekleigronden in Flevoland en in het Zuidwestelijk Deltagebied (Zeeland en omstreken).

2.48 Landbouwgrond met uienteelt, 2017

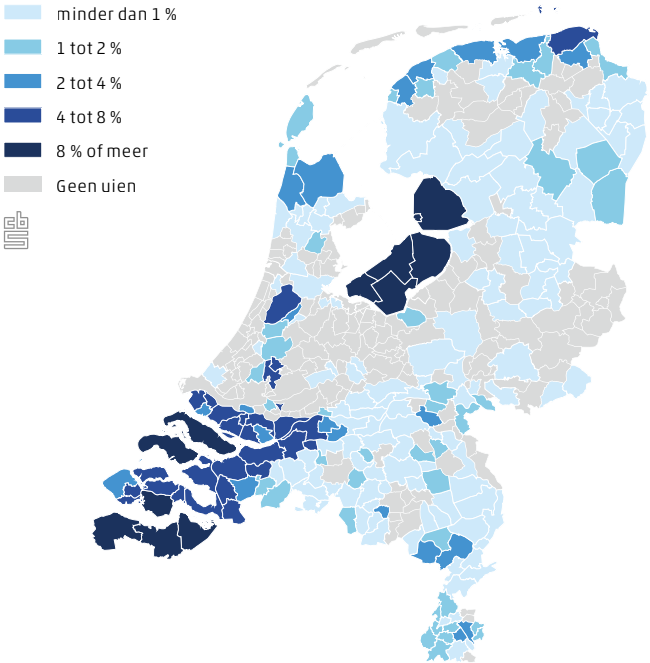

2.49 Omvang economie

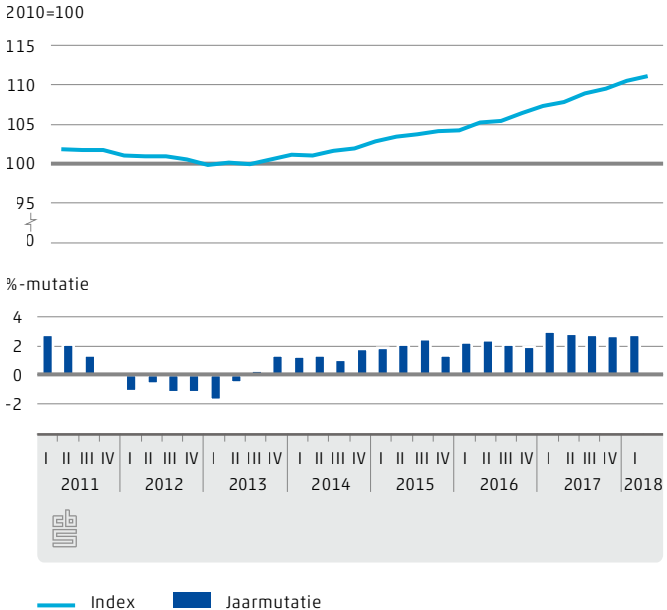

Macro-economie

De Nederlandse economie groeide in 2017 met 2,9 procent. Dat is een stuk forser dan in 2016. Toen bedroeg de economische groei 2,2 procent. Het is bovendien de hoogste groei sinds de crisis. De groei in 2017 is breed gedragen. Er is meer geïnvesteerd, meer uitgevoerd en meer geconsumeerd dan in 2016. De handel met het buitenland bleef echter ook in 2017 de motor achter de Nederlandse economie.

De economische groei van Nederland was in vrijwel alle regio's zichtbaar, alleen in Groningen zorgde de afname van de aardgaswinning voor economische krimp. Ook de economieën van Friesland en Drenthe werden geremd door de aardgaswinning. De economie van Zuidoost-Noord-Brabant en Flevoland (vooral Almere) groeiden het sterkst. Zuidoost-Noord-Brabant (Eindhoven en omgeving) dankte zijn groei aan de industrie en de zakelijke dienstverlening. In Almere trok de economie aan door een sterke economische groei van de leasebedrijven.

De Nederlandse overheidsfinanciën voldoen voor het eerst sinds 2008 weer aan de Europese norm. De schuld bedroeg eind 2017 421 miljard euro, dit is 57,1 procent van het bruto binnenlands product (bbp). In 2016 was dit nog 62 procent. Volgens Europese regels moet de schuld van de eurolanden beneden de norm van 60 procent van het bbp liggen.

2.50 Regionale economische groei, 2017*

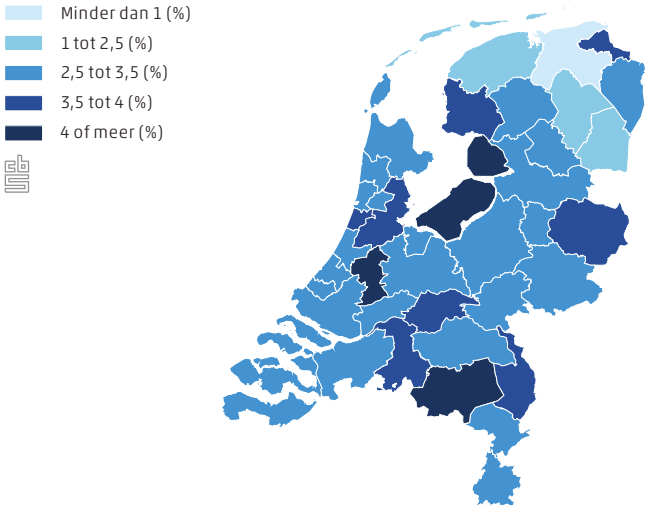

2.51 Overheidsschuld

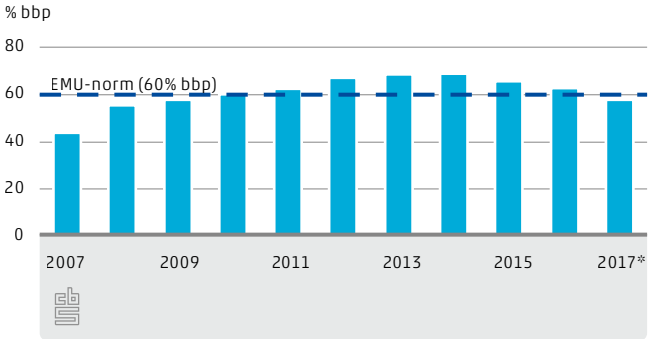

2.52 Overheidssaldo

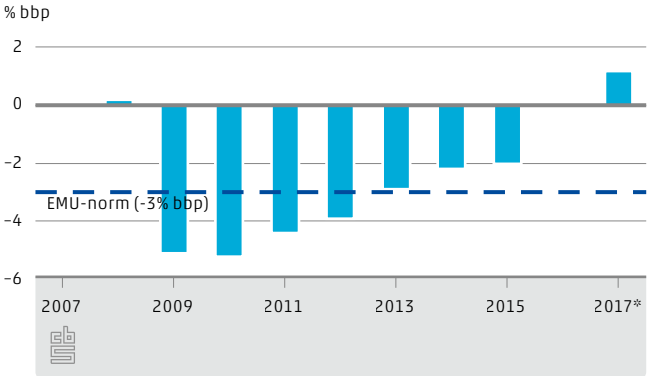

2.53 Vertrouwen (seizoengecorrigeerd)

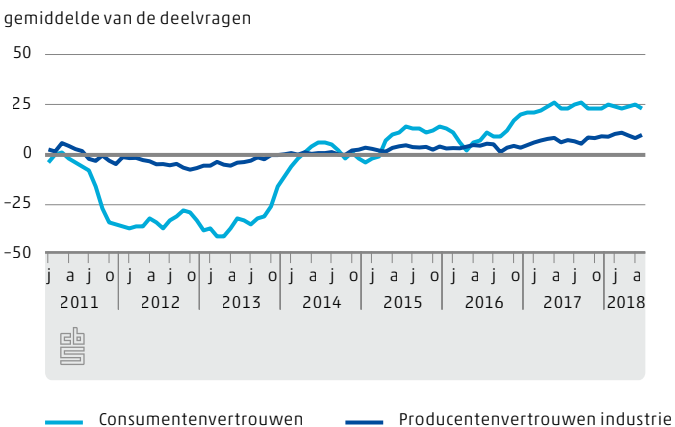

Het saldo van inkomsten en uitgaven van de overheid was met 9 miljard euro uitzonderlijk groot. Dit komt overeen met 1,2 procent van het bbp. Nederland voldoet al sinds 2013 aan de Europese tekortnorm van 3 procent.

Het consumentenvertrouwen is in mei 2018 een fractie afgenomen, maar ligt ruim boven het gemiddelde over de afgelopen twintig jaar (–3). Het consumentenvertrouwen schommelt al een jaar lang tussen 23 en 26. Na de dalingen in maart en april is het producentenvertrouwen in mei 2018 toegenomen. Het producentenvertrouwen ligt ruim boven het gemiddelde van de afgelopen twintig jaar (0,8). Producenten waren in mei 2018 vooral positiever over de verwachte bedrijvigheid dan een maand eerder.

Prijzen

Na drie jaar met geringe stijgingen namen de consumentenprijzen in 2017 weer wat sterker toe. De prijzen kwamen in 2017 gemiddeld 1,4 procent hoger uit dan in 2016. Goederen waren gemiddeld 1,5 procent duurder, de prijzen van diensten lagen 1,2 procent boven het prijsniveau van 2016. In 2016 was de prijsstijging van goederen en diensten met 0,3 procent nog de laagste in bijna 30 jaar.

Voeding steeg in 2017 relatief sterk in prijs. In de periode 2007–2017 stegen alleen in 2008 de voedselprijzen sterker. Gezondere voedingsmiddelen, zoals halfvolle melk en eieren stegen in 2017 gemiddeld ruim twee keer zo sterk in prijs als ongezondere voedingsmiddelen. De sterkere prijsstijging van gezondere voedingsmiddelen staat niet op zichzelf. Ook in voorgaande jaren stegen gezondere voedingsmiddelen vaker meer in prijs dan ongezondere voedingsmiddelen.

2.54 Consumentenprijzen

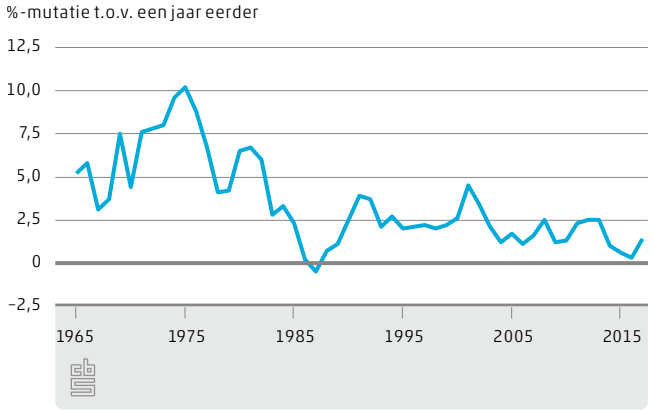

2.55 Prijzen voedingsmiddelen

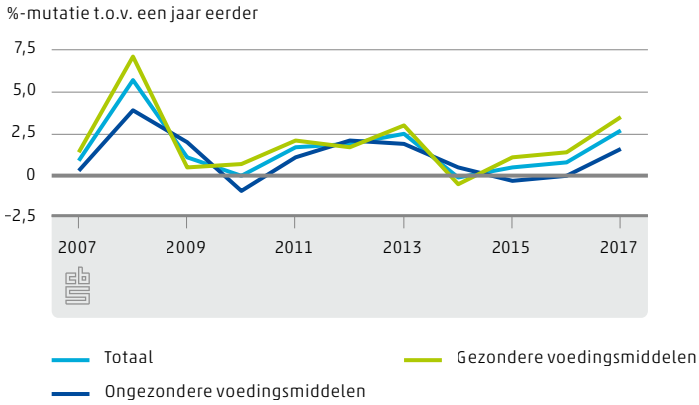

Bron: CBS, Voedingscentrum.

2.56 Verkoopprijs bestaande koopwoningen

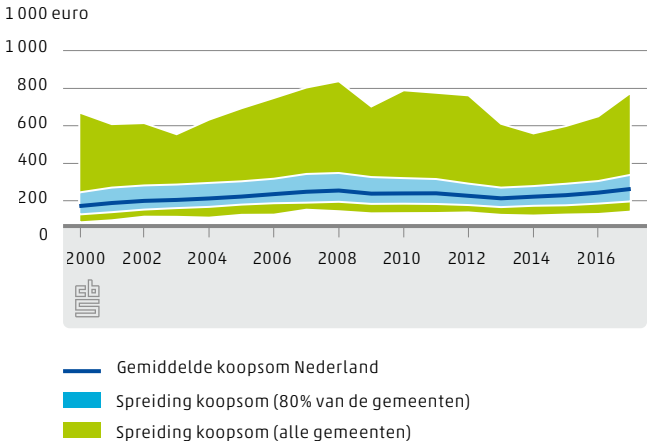

De gemiddelde verkoopprijs van een bestaande koopwoning in Nederland is in 2017 toegenomen tot ruim 263 duizend euro. In Bloemendaal werd, net als in voorgaande jaren, het meest uitgegeven aan een woning (776 duizend euro). In Delfzijl werd met gemiddeld 141 duizend euro het minst betaald voor een woning. De verschillen tussen gemeenten zijn in 2017 groter geworden in vergelijking met 2016.

In januari 2018 stegen de producentenprijzen in de industrie met 1,2 procent vergeleken met een jaar eerder. De prijzen stegen in nagenoeg

2.57 Producentenprijzen industrie

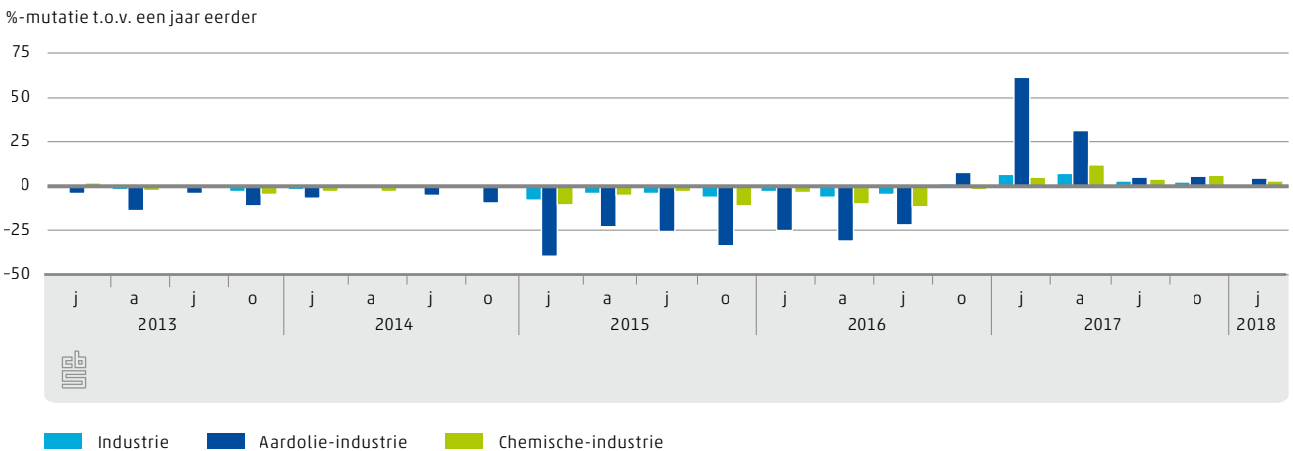

alle branches en aan het eind van het jaar minder sterk dan aan het begin van 2017. De aardolie-industrie bepaalt voor een groot deel de ontwikkeling van de prijzen in zowel de industrie als in de chemische industrie. Begin 2018 lagen de prijzen in de aardolie-industrie 4,9 procent hoger dan een jaar eerder. Dat was een veel kleinere stijging dan in het eerste kwartaal van 2017, toen de prijzen daar nog met 56 procent stegen.

In januari 2018 lagen de prijzen van de voedingsindustrie 2 procent hoger dan in 2015. Dat is een minder grote stijging dan in de hele industrie. Binnen de voedingsbranche namen bij de slachterijen van vlees daarentegen de prijzen flink toe, met ruim 13 procent sinds 2015. Dit hangt samen met een toegenomen vraag naar vlees in de laatste jaren en met de stijging van de prijs van veevoeder.

2.58 Producentenprijzen voedingsindustrie

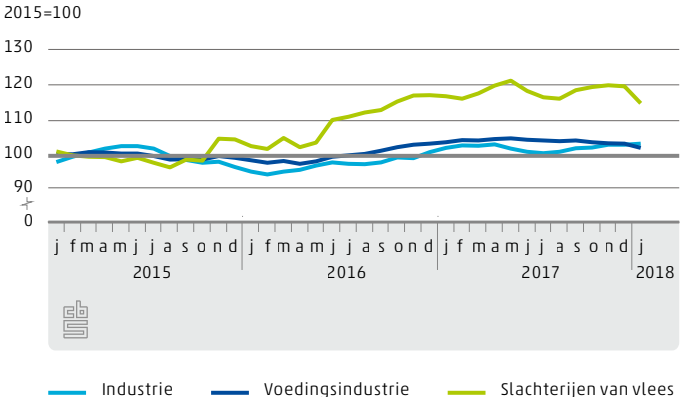

2.59 Prijzen commerciële diensten en transport

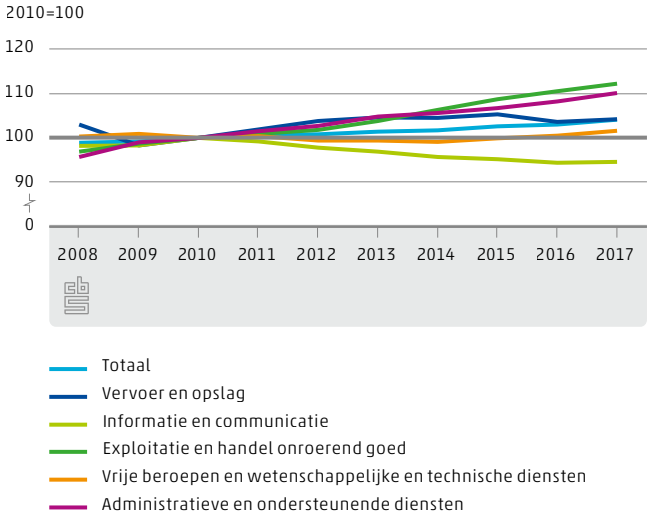

2.60 Dienstenprijzen vervoer en opslag

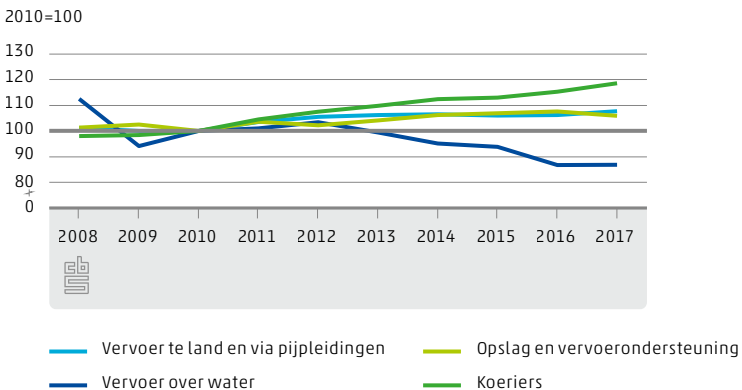

De prijzen van commerciële diensten en transport stegen gestaag de afgelopen jaren. Dat geldt ook voor de meeste onderliggende branches. De prijzen namen vooral toe in de exploitatie en handel in onroerend goed. Daar waren de prijzen in 2017 12,2 procent hoger dan in 2010. Ook in de administratieve en ondersteunende diensten stegen de prijzen. Alleen in de informatie- en communicatie-branche daalden de prijzen.

De prijzen voor diensten in de branche vervoer en opslag stijgen al bijna tien jaar. Vooral de prijzen voor koeriersdiensten namen toe, 18,6 procent in de periode 2010–2017. Prijzen voor het vervoer over water gingen de laatste jaren echter flink naar beneden.

Vervoer

In 2017 vervoerden Nederlandse vrachtauto's 1,5 procent meer goederen dan een jaar eerder. In totaal werd 666 miljoen ton goederen via de weg naar hun bestemming gereden.

Zowel in het binnenlandse vervoer (toename 1,1 procent) als in het internationale wegvervoer van en naar Nederland (toename 3,5 procent) zijn meer goederen vervoerd. Het internationale wegtransport van en naar ons land, ook wel bilateraal vervoer genoemd, steeg in 2017 weer na twee jaar van krimp. Het bilaterale vervoer maakt bijna 80 procent uit van het totale internationale wegvervoer met Nederlandse vrachtauto's.

De transportsector heeft in 2017 4,6 procent meer omzet behaald dan een jaar eerder. Dit was de grootste omzetstijging sinds 2009. De vrachtbemiddelaars en de goederenwegvervoerders, de twee grootste branches in de transportsector, hebben hier sterk aan bijgedragen met respectievelijk 6,2 procent en 6,1 procent omzetgroei. De koeriersdiensten kenden de sterkste omzetstijging, 6,9 procent.

2.61 Omzet transportsector

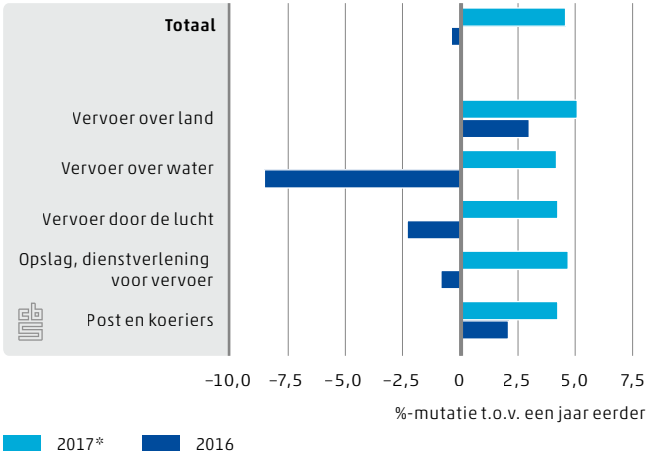

2.62 Vrachtvervoer via luchthavens

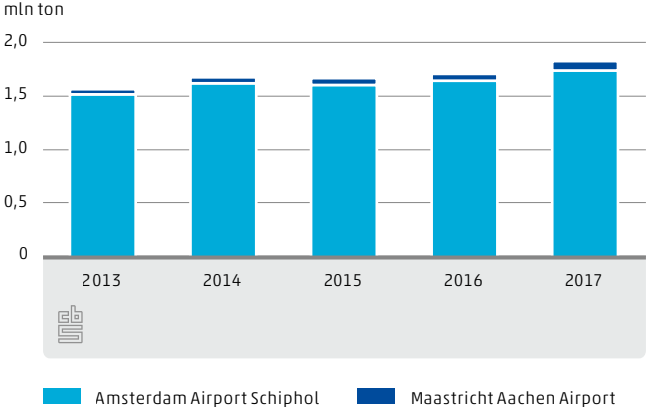

Vervoer door Nederlandse vrachtvoertuigen in 2017

Luchtvaartmaatschappijen vervoerden in 2017 ruim 1,8 miljoen ton goederen Nederland in en uit. Dat is 6,8 procent meer dan een jaar eerder. Nagenoeg alle luchtvracht gaat via Amsterdam Airport Schiphol (95 procent). Naast Schiphol werd alleen via Maastricht Aachen Airport nog vracht vervoerd, 87 duizend ton. China en de Verenigde Staten zijn de belangrijkste partnerlanden voor Nederland. Ruim 30 procent van de luchtvracht gaat naar of is afkomstig uit één van deze landen.

Het goederenvervoer per spoor is in 2017 voor het eerst gedaald na vier jaar van toename. Het vervoerde gewicht daalde met 3,3 procent tot 41 miljoen ton. Deze ontwikkeling werd grotendeels veroorzaakt door de daling van de afvoer naar het buitenland: het vervoerde gewicht vanuit Nederland daalde met 9,1 procent. De aanvoer naar Nederland steeg met 2,2 procent. Het spoorvervoer waarbij Nederland alleen doorvoerland is, kende de grootste groei. Ten opzichte van 2016 steeg het doorgevoerde gewicht met 43 procent.

2.63 Goederenvervoer via spoor

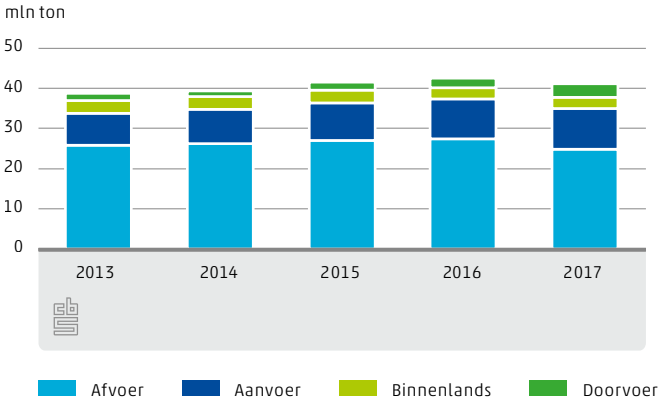

2.64 Vervoerd gewicht containergoederen binnenvaart

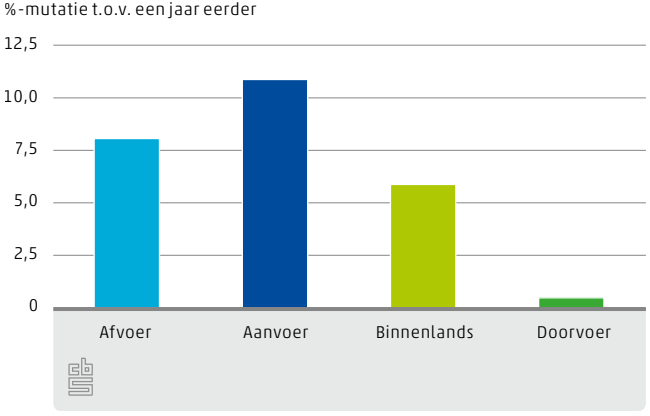

2.65 Overslag containergoederen in Nederlandse zeehavens

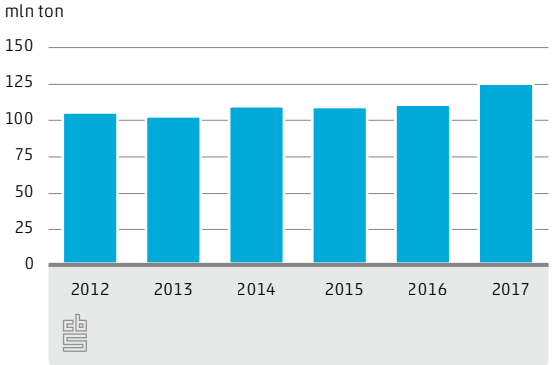

In 2017 vervoerden binnenvaartschepen 366 miljoen ton goederen, een stijging van 1,2 procent ten opzichte van een jaar eerder. Deze groei kwam vooral voor rekening van het containervervoer. Het vervoerde gewicht van containergoederen steeg met 6,4 procent. De grootste stijging werd gerealiseerd in de aan- en afvoer. Vanuit en naar ons land werd bijna 10 procent meer aan containergoederen vervoerd. In het bulktransport, met een aandeel van 86 procent de hoofdmoot van de binnenvaart, stegen de vervoerde tonnages in 2017 licht met 0,4 procent. Bulktransport betreft vooral vervoer van kolen, ertsen, cokes en geraffineerde aardolieproducten.

In 2017 werd in totaal 596 miljoen ton goederen in Nederlandse zeehavens verwerkt. Dit was 1,2 procent meer dan in 2016. Net zoals in de binnenvaart kwam deze groei bijna geheel voor rekening van het containervervoer. In vergelijking met een jaar eerder steeg de overslag van containergoederen in 2017 met 13 procent naar 124 miljoen ton. Bijna de helft (46 procent) van de totale overslag in de Nederlandse zeehavens bestond uit natte bulkgoederen (voornamelijk ruwe aardolie en aardolieproducten). De overslag van deze goederen daalde met 3 procent. Ruim driekwart van alle goederen die in Nederlandse zeehavens werden geladen of gelost, werd afgehandeld in het havengebied van Rotterdam.

Noot
De gepubliceerde gewichten van zeevaart zijn exclusief het leeggewicht van bijvoorbeeld de container waarmee de goederen zijn vervoerd. Cijfers over wegvervoer, luchtvracht, binnenvaart en goederentransport per spoor zijn gebaseerd op het gewicht inclusief alle verpakkingen, en het leeggewicht van bijvoorbeeld containers, wissellaadbakken en goederenpallets.

Zakelijke diensten

In 2017 steeg de omzet van de zakelijke dienstverlening in Nederland met ruim 6 procent. Dit is het vierde opeenvolgende jaar dat de omzet stijgt. Sinds 2008 daalden de jaaromzetten alleen in de jaren 2009, 2010 en 2013. De grootste omzetstijging in de afgelopen tien jaar was in 2015, bijna 8 procent.

Het merendeel van de zakelijke dienstverleners had de afgelopen jaren positieve verwachtingen

2.66 Omzet zakelijke dienstverlening

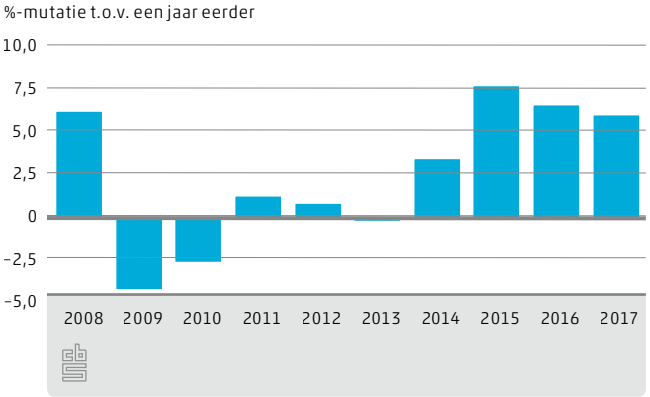

2.67 Verwachtingen zakelijke dienstverleners

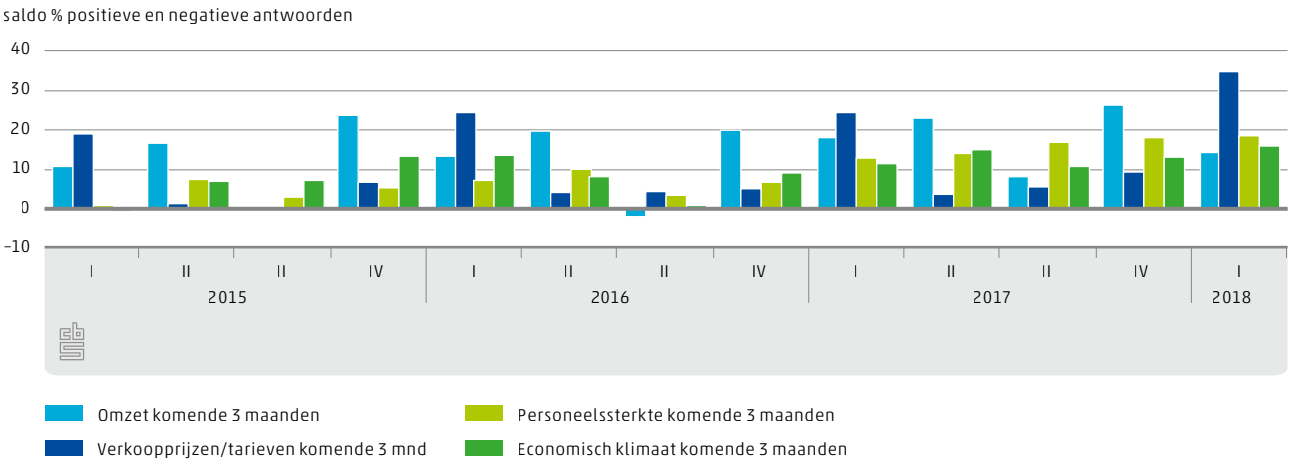

2.68 Omzet zakelijke dienstverlening per branche

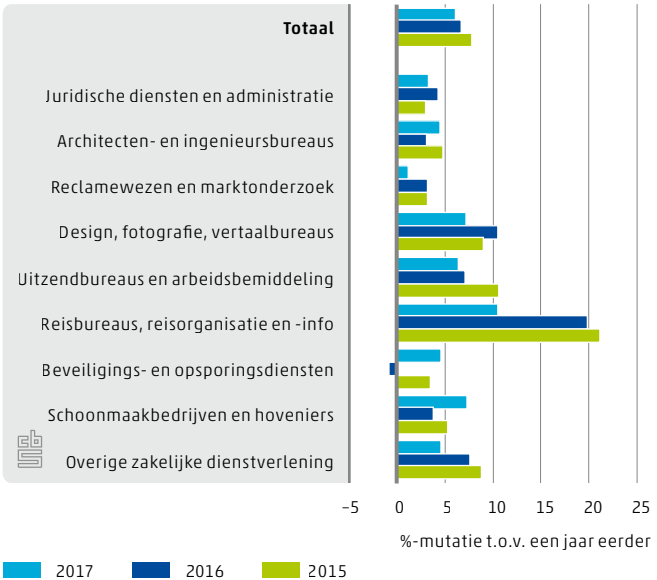

over de personeelssterkte en het economisch klimaat. De verwachtingen over de omzet en verkoopprijzen tonen een wisselender beeld, maar ook daar nemen de verwachtingen sinds 2015 elk jaar toe. In het eerste kwartaal van 2018 waren de zakelijke dienstverleners vooral positief over de verkoopprijzen en tarieven voor de komende drie maanden.

In de periode 2015–2017 steeg de omzet in nagenoeg alle branches van de zakelijke dienstverlening. De enige uitzondering zijn de beveiligings- en opsporingsdiensten. Zij noteerden een kleine omzetdaling in 2016. Het jaar daarna steeg hun omzet echter alweer. Ook schoonmaakbedrijven, hoveniers en architecten- en ingenieursbureaus haalden in 2017 grotere omzetten dan in de twee jaren ervoor. In de reisbranche steeg de omzet het meest, vooral in de jaren 2015 en 2016.

De omzet van IT-dienstverleners steeg in 2017 met 5,7 procent ten opzichte van een jaar eerder. Dit is hoger dan de gemiddelde groei in 2016, maar lager dan in 2014 en 2015. De omzetdaling was het grootst (4,2 procent) in 2012. De IT-dienstverlening omvat diensten op het gebied van computerprogrammering en advisering, maar ook diensten op het gebied van informatie, zoals web hosting, levering van software-applicaties en IT-infrastructuur.

De omzet van uitzendbureaus stijgt al enkele jaren en dit hangt samen met de toename van het aantal uitzenduren. Het aantal uitzenduren in langlopende contracten, zoals detachering en payrolling (fase B en C), neemt al zes jaar nagenoeg onafgebroken toe. Het gaat hier om langere contracten waarbij de uitzendkrachten voor bepaalde of onbepaalde tijd in dienst zijn van het uitzendbureau. Het aantal uren in kortlopende contracten (fase A) stijgt pas vanaf 2015 onafgebroken. Dit zijn zogeheten basis-contracten zonder uitzendbeding, die maximaal 78 weken duren.

2.69 Omzet IT-dienstverleners

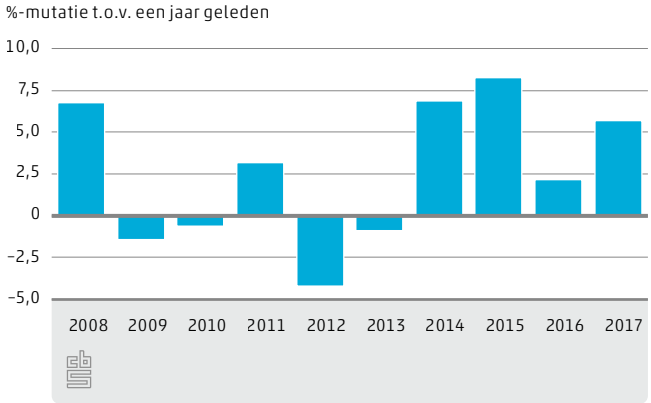

2.70 Uitzenduren

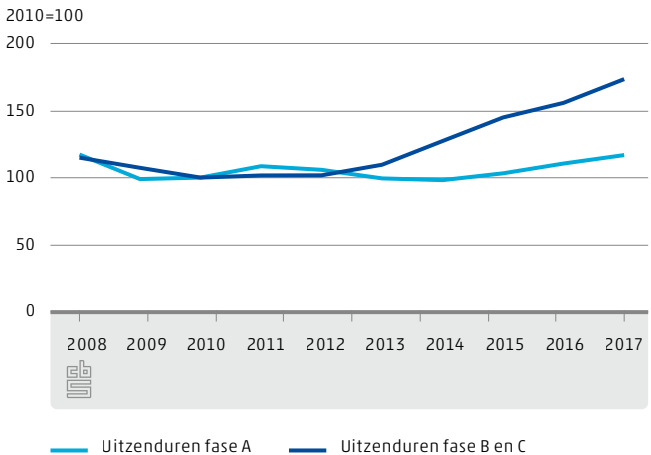

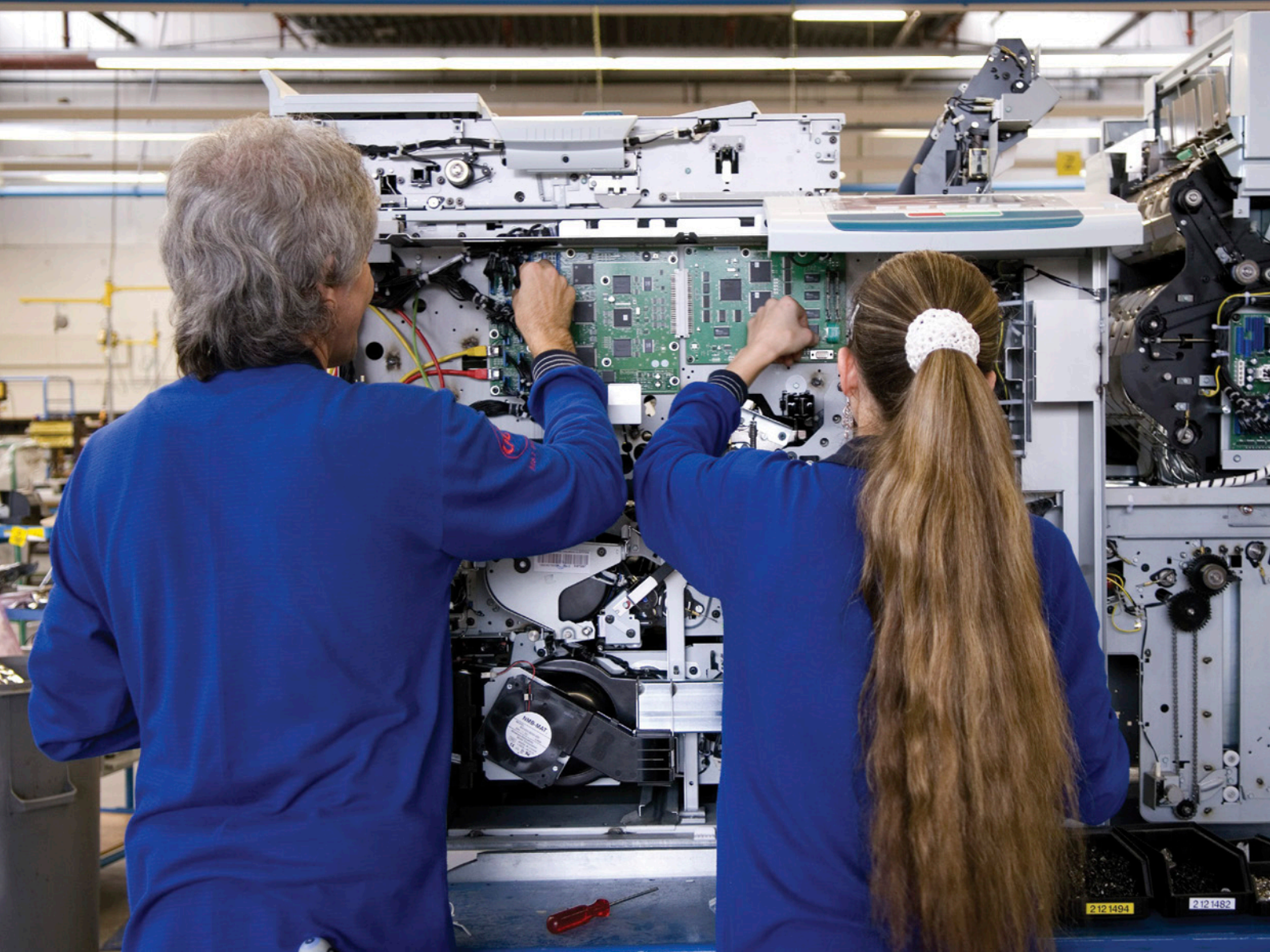
2.12.1494
2.12.1482

3. Arbeid en inkomen

Trends

Arbeidsparticipatie nog altijd lager dan vóór kredietcrisis

De netto-arbeidsparticipatie, het aantal werkenden onder de 15- tot 75-jarigen, liep in 2017 op tot 66,7 procent. Nog altijd is de arbeidsparticipatie iets lager dan vóór het uitbreken van de kredietcrisis. In 2008 bedroeg zij nog 67,9 procent. Na 2008 daalde de arbeidsdeelname, om pas vanaf 2015 weer te stijgen. De netto-arbeidsparticipatie is een belangrijk economisch en maatschappelijk gegeven. Een hoge arbeidsdeelname is onder meer van belang voor de inkomens van huishoudens en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Ook zijn mensen met betaald werk gemiddeld gelukkiger dan mensen zonder werk. Bij arbeidsparticipatie doet de grootte van een baan er niet toe. Iedereen met betaald werk van één uur of meer in de week telt mee als werkzaam persoon.

De ontwikkeling van de netto-arbeidsparticipatie van de bevolking van 15 tot 75 jaar wordt beïnvloed door verschillende factoren. Zo stijgt de intentie om te werken onder vrouwen en 55-plussers trendmatig. Emancipatie en overheidsbeleid om de arbeidsdeelname te verhogen liggen ten grondslag aan deze trends. De economische werkelijkheid kan daarbij wel roet in het eten gooien. Meer mensen kunnen banen ambiëren, maar deze moeten er wel zijn, anders stijgt slechts de werkloosheid. Bij conjuncturele schommelingen loopt de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie voor verschillende groepen uiteen.

Arbeidsparticipatie vrouwen dichter bij die van mannen

De arbeidsdeelname stijgt bij vrouwen én bij mannen, maar sterker bij vrouwen. De achterstand in arbeidsdeelname die vrouwen hadden op mannen is sluipenderwijs kleiner geworden. In 2008 was de netto-arbeidsparticipatie van mannen nog 13,4 procentpunt hoger dan van vrouwen. In 2017 was het verschil teruggelopen tot minder dan 10 procentpunt. Het verschil is de laatste jaren onder alle leeftijdsgroepen kleiner geworden. Onder 15- tot 25-jarigen ligt de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen tegenwoordig zelfs iets boven die van mannen, doordat de arbeidsparticipatie van jonge vrouwen na 2014 veel sneller toenam dan die van jonge mannen.

Onder de meeste leeftijdsgroepen lag de arbeidsparticipatie in 2017 lager dan in 2008. Alleen onder 55-plussers en bij vrouwen van 45 jaar of ouder was deze hoger dan tien jaar eerder. De arbeidsparticipatie onder 55- tot 65-jarigen stijgt al geruime tijd, zelfs tijdens de kredietcrisis hield dit aan.

3.1 Netto-arbeidsparticipatie 15- tot 75-jarigen

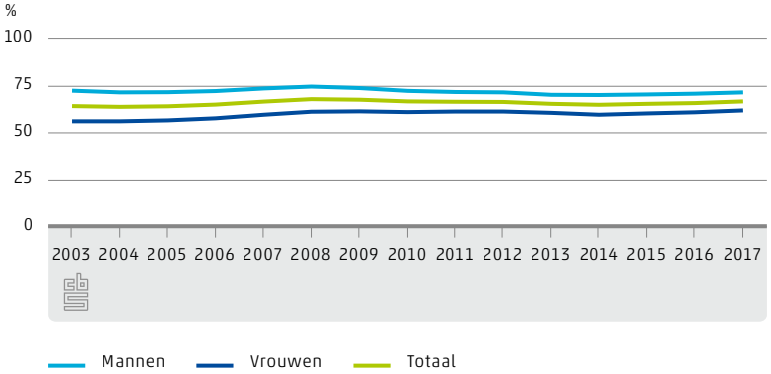

3.2 Netto-arbeidsparticipatie naar geslacht en leeftijd

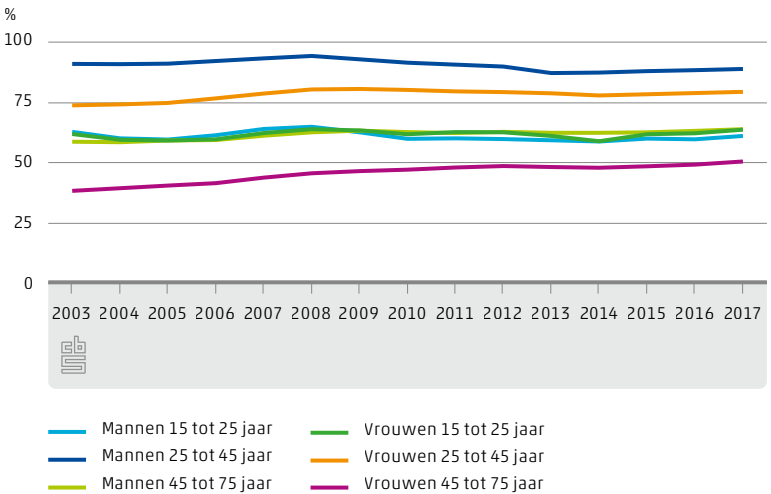

3.3 Netto-arbeidsparticipatie 15- tot 75-jarigen naar migratieachtergrond

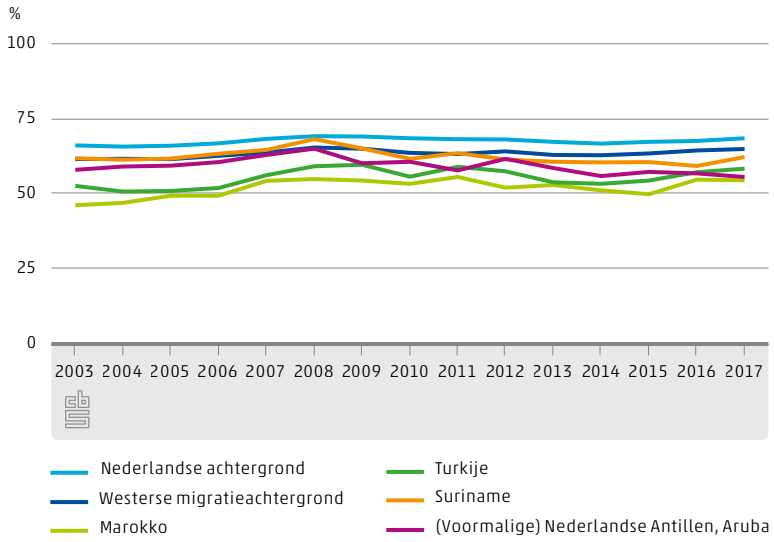

Arbeidsparticipatie mensen van Surinaamse en Antilliaanse komaf relatief sterk gedaald

De economische crisis die volgde op de kredietcrisis ging gepaard met grote veranderingen in de arbeidsdeelname van alle grote groepen met een migratieachtergrond in Nederland. Al deze groepen hadden in 2017 een lagere arbeidsdeelname dan in 2008. Het verschil in arbeidsparticipatie tussen mensen met een niet-westerse migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond nam tijdens de crisis toe. Voor die tijd werd dit verschil juist kleiner en ook de laatste jaren is dat weer het geval.

Met name de arbeidsdeelname van mensen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond is sinds 2008 sterk gedaald. Onder mensen met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond is de arbeidsparticipatie weer bijna op het niveau van 2008. Ook het verschil met mensen met een Nederlandse achtergrond is vrijwel hetzelfde als in dat jaar. De arbeidsparticipatie van mensen met een Marokkaanse migratieachtergrond is relatief laag (minder dan 55 procent) maar al wel stukken hoger dan aan het begin van het millennium.

Arbeidsparticipatie hoogopgeleiden minder teruggelopen

De arbeidsdeelname hangt niet alleen samen met de conjunctuur, maar ook met leeftijd en onderwijsniveau. Ruwweg ligt de netto-arbeidsparticipatie van laagopgeleiden rond 50 procent, van middelbaar opgeleiden rond 70 procent en van hoogopgeleiden rond 80 procent. Voor alle drie de groepen was de arbeidsparticipatie in 2017 lager dan in 2008. De ontwikkeling van de arbeidsparticipatie tijdens schommelingen in de conjunctuur verschilt echter voor middelbaar en vooral laagopgeleiden ten opzichte van hoogopgeleiden. De arbeidsparticipatie van zowel laagopgeleiden als middelbaar opgeleiden zakte in de voorbije jaren tot 5 procent onder het niveau van 2008. Bij hoogopgeleiden viel de arbeidsparticipatie minder dan 1,5 procent terug.

Vergelijken we mannen en vrouwen van hetzelfde onderwijsniveau, dan valt op dat de netto-arbeidsparticipatie bij hoogopgeleiden hoger is, maar ook dat het verschil in participatie tussen mannen en vrouwen groter is bij middelbaar en laagopgeleiden. Tussen laagopgeleide mannen en vrouwen bedroeg dat

3.4 Netto-arbeidsparticipatie 25- tot 45-jarigen

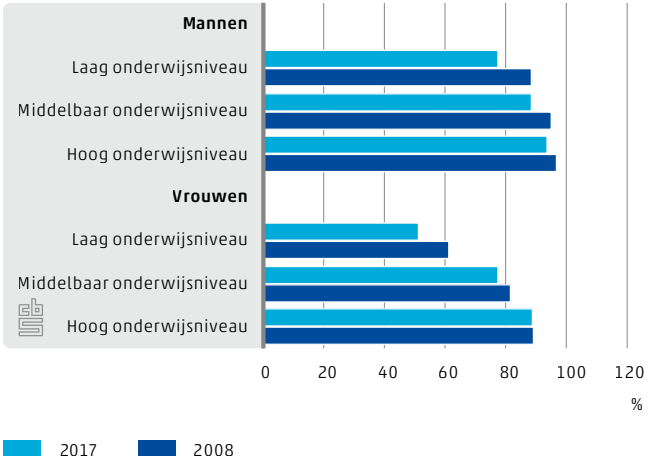

3.5 Aandeel hoogopgeleiden

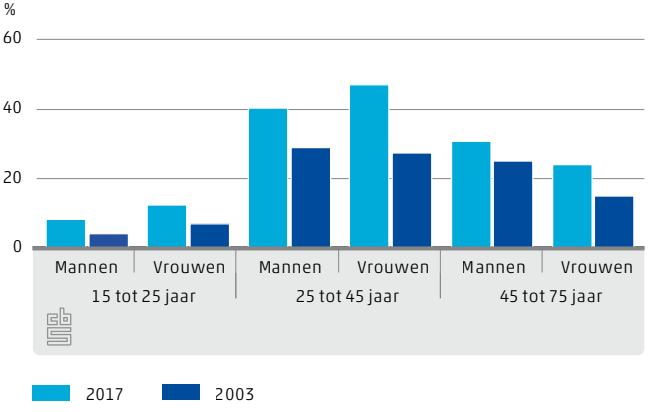

3.6 Netto-arbeidsparticipatie 15- tot 75-jarigen, 2015

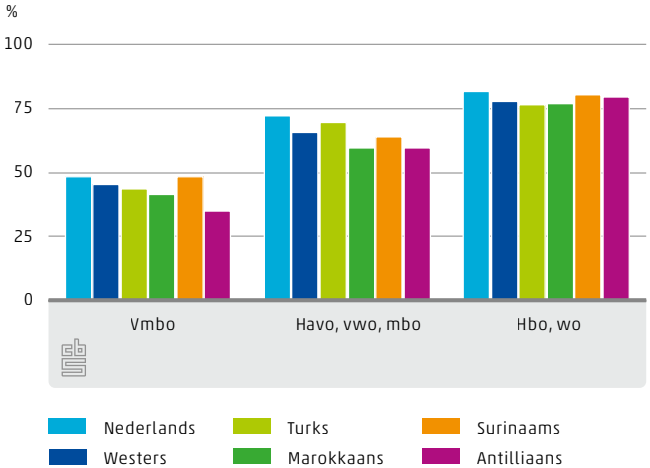

verschil in 2017 bijna 20 procentpunt. Hoogopgeleide mannen en vrouwen verschillen nauwelijks nog in arbeidsdeelname. Wel is de arbeidsparticipatie van hoogopgeleide vrouwen ouder dan 45 jaar lager dan van hoogopgeleide mannen van die leeftijd.

Arbeidsparticipatie laagopgeleiden tussen 25 en 45 jaar flink omlaag

Met name onder 25- tot 45-jarigen met een laag onderwijsniveau heeft de crisis er stevig ingehakt. Zowel onder mannen als onder vrouwen met een laag onderwijsniveau is de netto-arbeidsparticipatie sinds 2008 met ruim 10 procentpunt gedaald. Onder mannen was de daling het sterkst, maar de arbeidsparticipatie van deze groep loopt de laatste jaren al wel weer op. Onder laagopgeleide vrouwen van 25 tot 45 jaar daalt de arbeidsparticipatie daarentegen nog altijd. Ook onder 15- tot 25-jarige mannen met een hoog onderwijsniveau en onder 25- tot 45-jarige mannen met een middelbaar onderwijsniveau ligt de arbeidsparticipatie nog altijd veel lager dan in 2008.

Het aandeel hoogopgeleiden in de bevolking van 15 tot 75 jaar neemt overigens nog altijd toe, vooral onder vrouwen. Onder de 45 jaar zijn er al meer hoogopgeleide vrouwen dan mannen.

Ook voor mensen met een niet-Nederlandse achtergrond geldt dat de arbeidsdeelname toeneemt met het onderwijsniveau. Ook zijn de verschillen tussen mensen met een migratieachtergrond en mensen met een Nederlandse achtergrond het kleinst onder personen met een hoog onderwijsniveau. Onder hoogopgeleide personen van Surinaamse en Antilliaanse komaf is de arbeidsparticipatie vergelijkbaar met mensen met een Nederlandse achtergrond.

Maar de verschillen in arbeidsdeelname tussen personen met een hoog onderwijsniveau zijn sowieso klein.

Het percentage hoogopgeleiden onder personen met een niet-westerse migratieachtergrond ligt lager dan onder personen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Wel stijgt dit aandeel, al geldt dit voor de twee andere groepen ook.

Arbeidsparticipatie in Nederland relatief hoog

In het algemeen kan worden gesteld dat de daling van de arbeidsdeelname tijdens de economische crisis sterk is geweest. Toch is deze in Nederland nog steeds hoog, vergeleken met andere landen. In de Europese Unie kennen alleen Denemarken, Estland en Zweden een hogere netto-arbeidsparticipatie.

De arbeidsparticipatie van vrouwen is over een langere periode voortdurend gestegen. Tijdens de crisis hield de stijging niet aan. Toch is dat geen belemmering geweest voor de inhaalslag die vrouwen op mannen qua arbeidsdeelname aan het maken zijn. Dat kan niet gezegd

3.7 Aandeel hoogopgeleiden naar migratieachtergrond

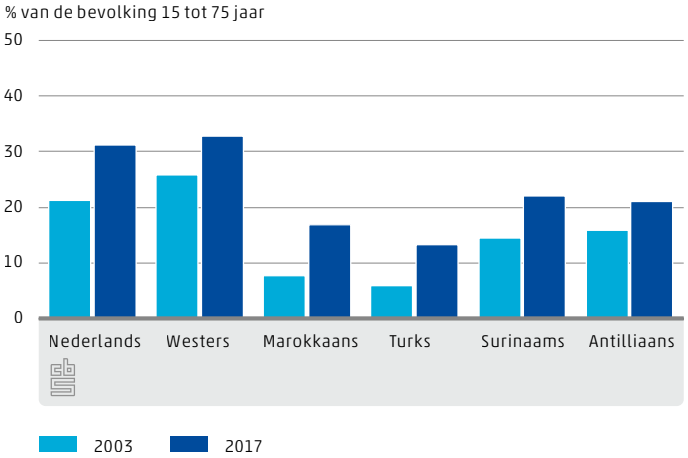

worden voor diverse groepen met een niet-westerse migratieachtergrond. De arbeidsparticipatie van bijvoorbeeld mensen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond viel verder terug dan van mensen met een Nederlandse achtergrond. Daarnaast is de arbeidsparticipatie van laagopgeleiden en middelbaar opgeleiden in de periode 2008-2017 sterker gedaald dan die van hoogopgeleiden. In hoeverre het lagere opleidingsniveau ook de sterke arbeidsparticipatiedaling van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond verklaart, is niet onderzocht.

Bevolking 15-74 jaar naar binding met de arbeidsmarkt, 2017

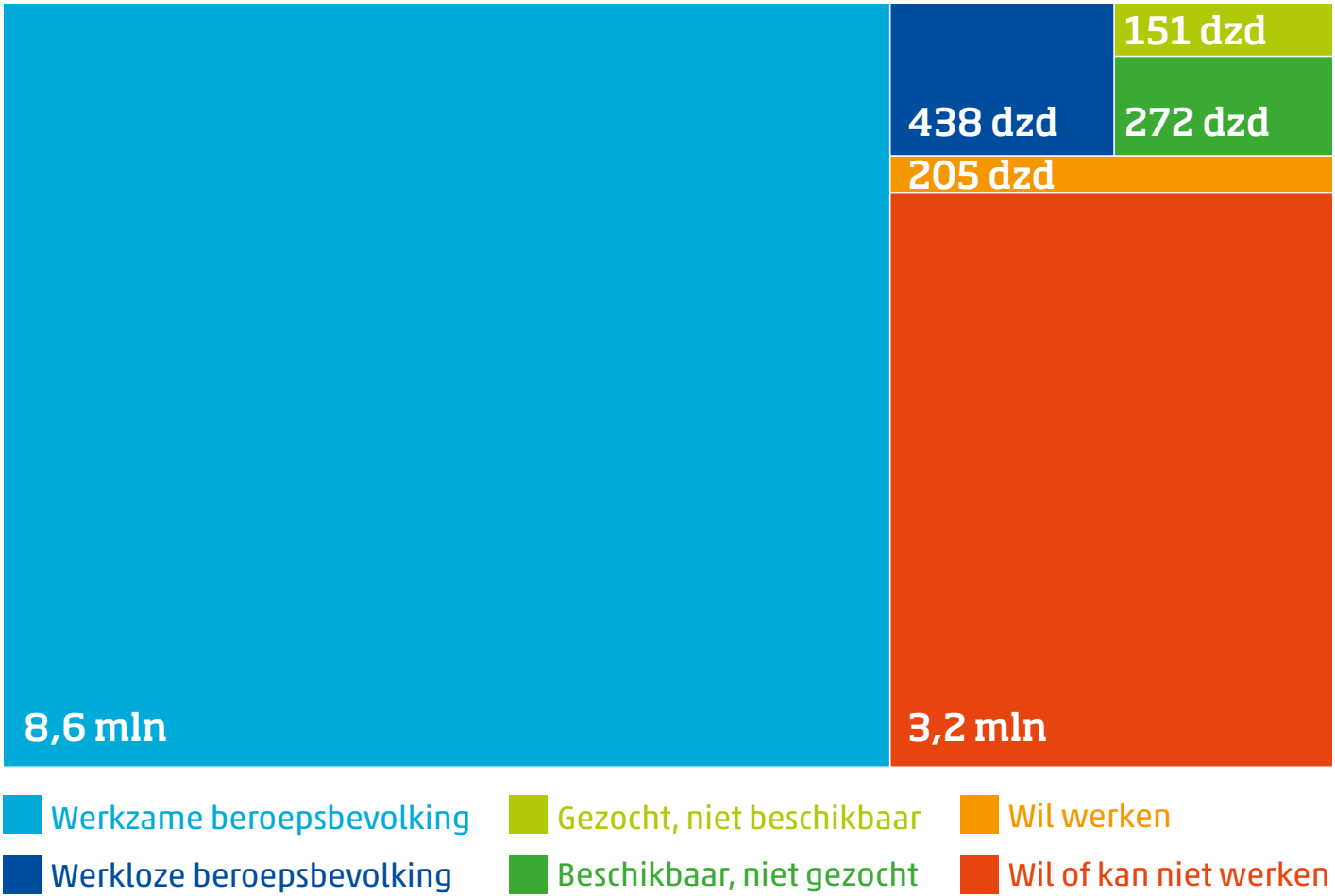

Cijfers

Arbeid

Het aantal banen in Nederland groeit al drie jaar flink. In 2017 kwamen er 207 duizend bij, de grootste toename sinds 2008. Daarmee kwam het totaal op 10,2 miljoen, waarvan 8,1 miljoen werknemersbanen en 2,1 miljoen banen van zelfstandigen. In vergelijking met 1995 is het aantal banen met 27 procent toegenomen. Het aandeel zelfstandigenbanen is gedaald van 21 procent naar 20 procent.

Ruim een kwart van de banen is te vinden in het openbaar bestuur, het onderwijs en de zorg. In de zakelijke dienstverlening kwamen in 2017 de meeste banen erbij. Het ging vooral om uitzendbanen. De meeste zelfstandigen werken in de zakelijke dienstverlening. Het percentage zelfstandigenbanen is het hoogst in de landbouw en visserij, namelijk ruim vijf van elke tien.

3.8 Banen

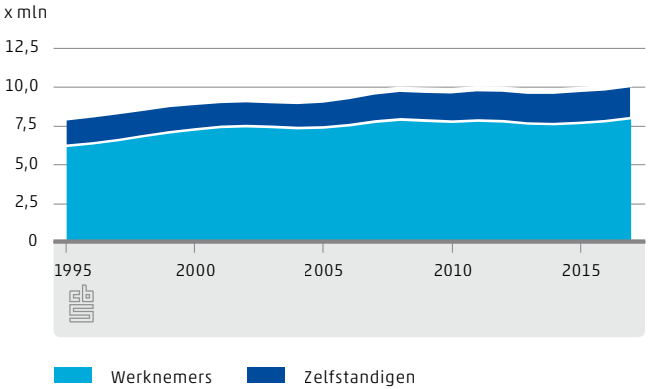

3.9 Banen naar bedrijfstak, 2017

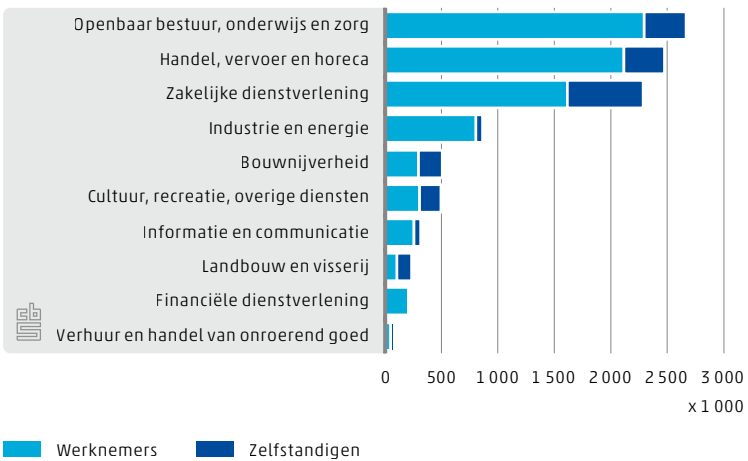

3.10 Banen van werknemers

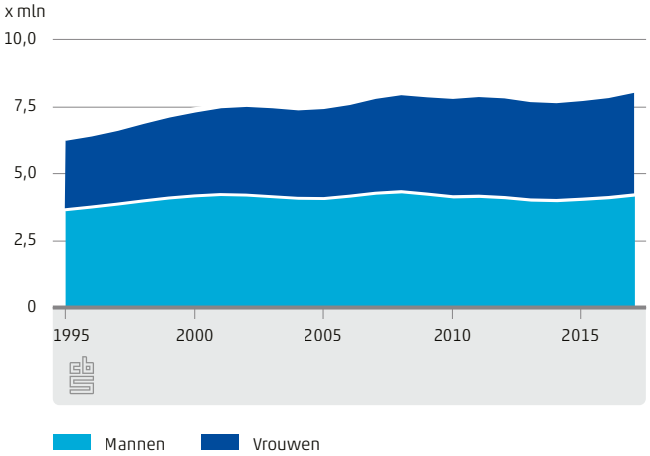

In 2017 werd bijna de helft van alle werknemersbanen vervuld door vrouwen. In 1995 lag dat aandeel op 42 procent. Sindsdien is het aantal werknemersbanen voor vrouwen bijna verdubbeld, terwijl het aantal banen voor mannen met 15 procent toenam. Het aandeel vrouwen is het grootst in de zorg met 84 procent en het laagst in de bouwnijverheid met 12 procent. Van de werknemersbanen die door vrouwen worden vervuld, is ruim drie kwart een deeltijdbaan.

3.11 Vacatures per kwartaal

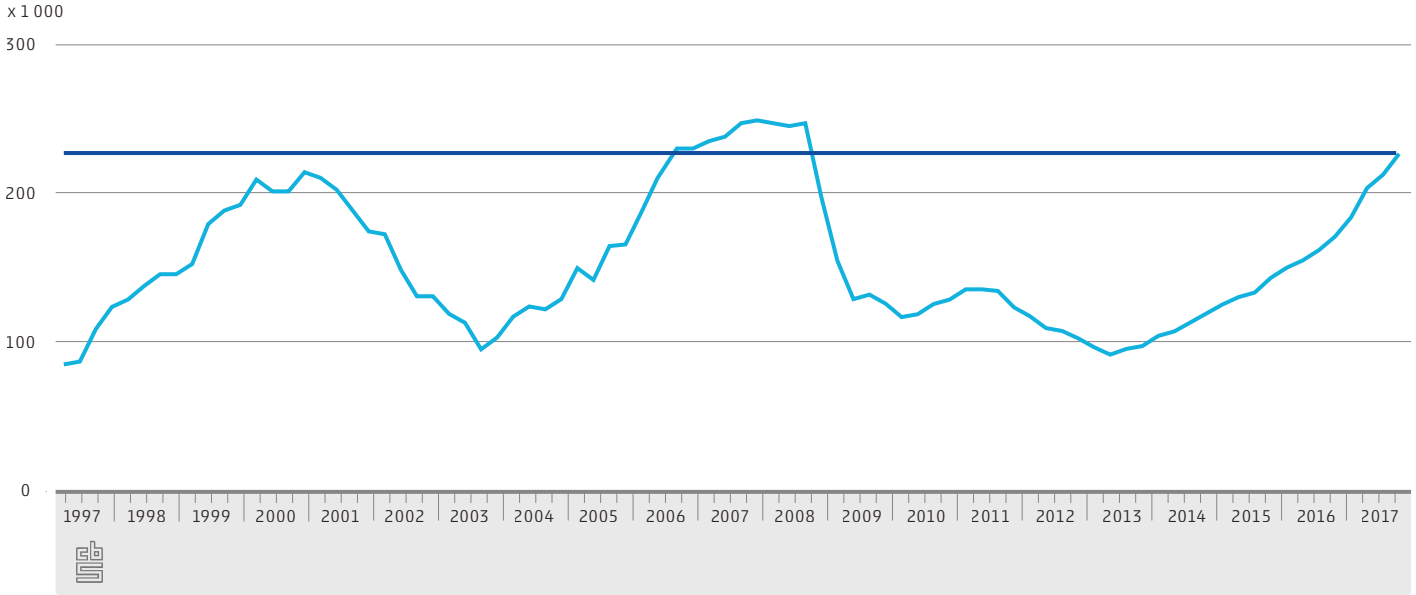

Het aantal openstaande vacatures steeg in 2017 met 45 duizend tot gemiddeld 201 duizend. Dit is het hoogste jaarcijfer na het recordaantal vacatures in 2008. In dat jaar waren er gemiddeld 240 duizend openstaande vacatures. In 2013 werd nog de laagste stand in twintig jaar tijd gemeten met gemiddeld 95 duizend vacatures. Sindsdien is het aantal vacatures meer dan verdubbeld.

3.12 Spanning op de arbeidsmarkt

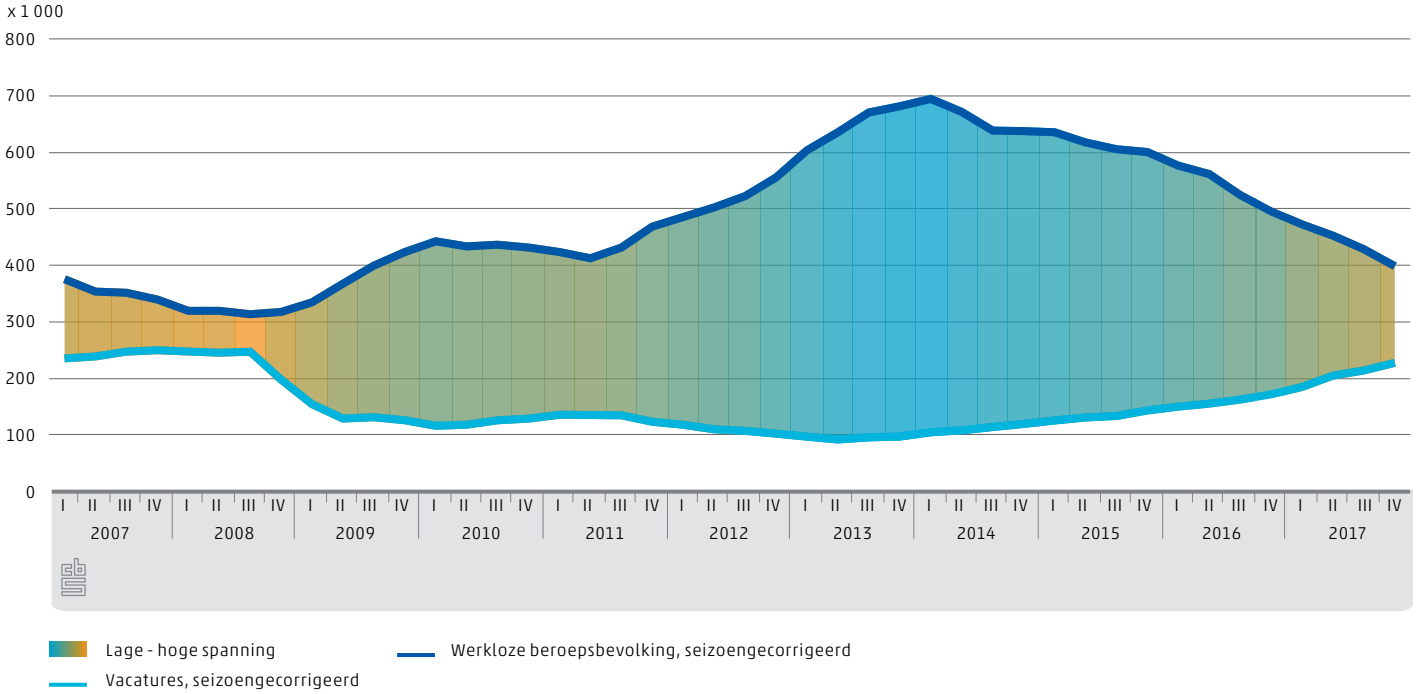

Gedurende het jaar nam de spanning op de arbeidsmarkt toe. Die spanning komt tot uiting in de verhouding tussen het aantal werklozen en het aantal vacatures. Hoe minder werklozen er staan tegenover elke vacature, des te hoger is de spanning. Eind 2013 waren er nog zevenmaal zoveel werklozen als vacatures. De arbeidsmarkt was toen ruim. Doordat de werkloosheid afnam en het aantal vacatures sterk groeide, waren er eind 2017 gemiddeld 1,8 werklozen per openstaande vacature. Daarmee was de arbeidsmarkt gespannen,

voor het eerst sinds de hoogconjunctuur van de jaren 2007–2008.

In 2017 telde Nederland 438 duizend werklozen, mensen die geen werk hebben maar wel op zoek zijn naar werk en ook beschikbaar zijn. In 2014 lag het aantal werklozen nog op 660 duizend. Ook het aantal personen dat op korte termijn (twee weken) beschikbaar is maar niet gezocht heeft, loopt sinds 2014 terug (van 363 duizend tot 272 duizend in 2017). Het aantal personen dat niet beschikbaar is maar wel heeft gezocht, schommelt sinds 2014 rond 150 duizend.

Sinds 2014 daalt het percentage werklozen. In dat jaar was 7,4 procent van de beroepsbevolking werkloos, in 2017 is dat 4,9 procent. De dalende trend is zichtbaar in alle leeftijdsgroepen, maar zette bij de 55- tot 65-jarigen pas in 2015 in. De werkloosheid onder 65-plussers daalde in 2017 niet verder. De werkloosheid is al jaren het hoogst onder 15- tot 25-jarigen. Wel is het verschil in werkloosheid tussen jongeren en ouderen (55- tot 65-jarigen) kleiner geworden.

3.13 Binding met de arbeidsmarkt

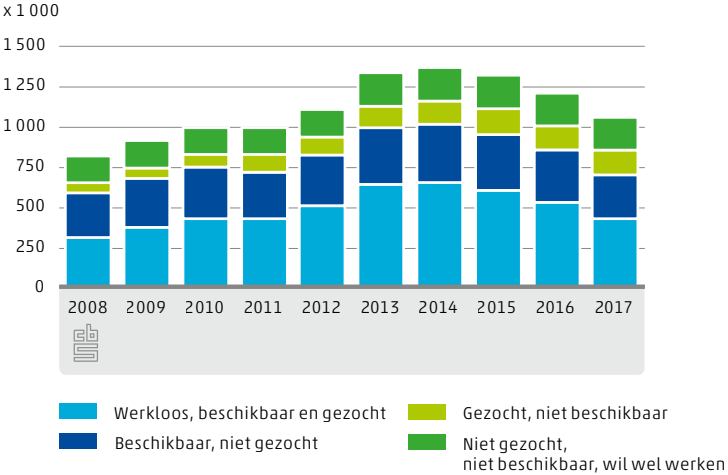

3.14 Werkloosheid naar leeftijd

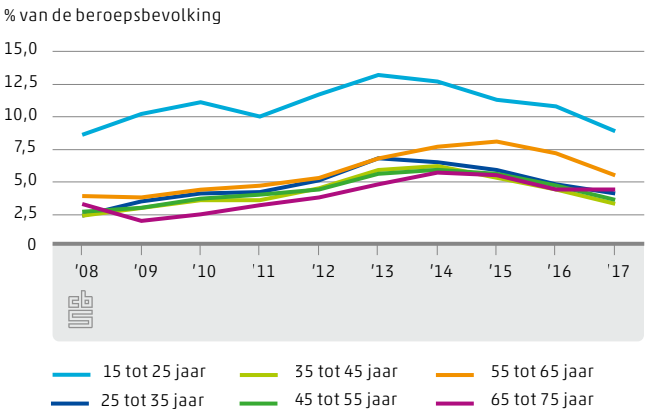

3.15 Werkzame personen, duur werkweek, 2017

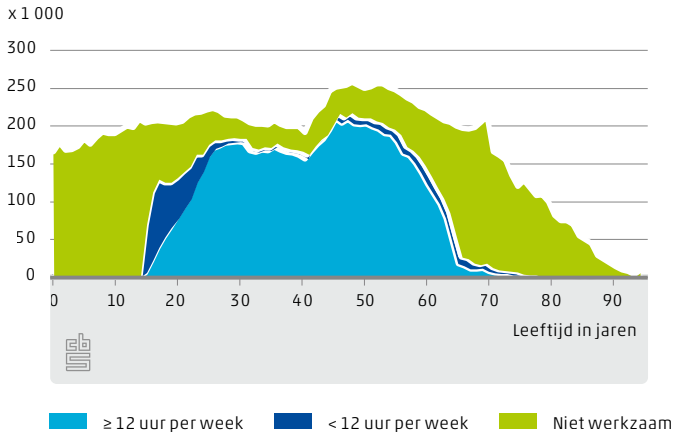

3.16 Ontwikkeling cao-lonen en consumentenprijzen

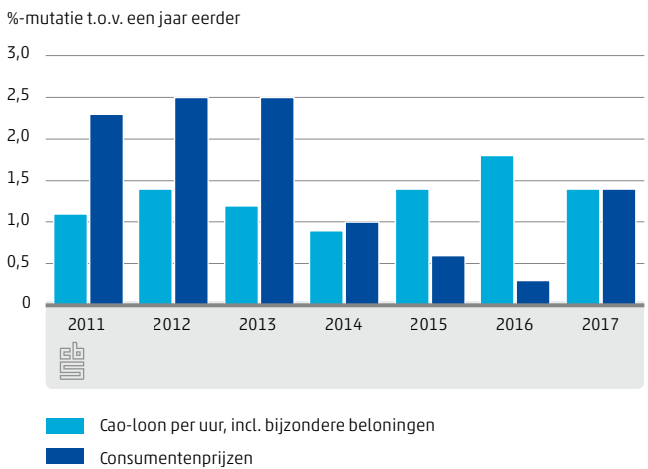

In 2017 was 67 procent van de Nederlandse bevolking van 15 tot 75 jaar werkzaam. Van hen werkten 9 op de 10 personen 12 uur of meer per week. Van de werkende jongeren (15 tot 19 jaar) hadden 7 op de 10 een kleine baan van minder dan 12 uur. Vanaf 64 jaar neemt de werkzaamheid sterk af.

In 2017 stegen de cao-lonen met 1,4 procent, net zo hard als de consumentenprijzen. In 2015 en 2016 bleef de stijging van de consumentenprijzen ver achter bij die van de cao-lonen. In de jaren 2011-2014 was dat juist omgekeerd: de loonstijging bleef tijdens de economische crisis achter bij de ontwikkeling van de consumentenprijzen.

Inkomen en bestedingen

In 2016 kwam het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van huishoudens bijna 3 procent hoger uit dan in 2015. De sterke groei van het inkomen in 2014 kwam niet alleen door het herstel van de economie. Ook een fiscale maatregel die het voor directeuren-grootaandeelhouders aantrekkelijk maakte zich in dat jaar veel dividend uit te keren droeg hieraan bij. Die maatregel zorgde ook voor een piek bij huishoudens met voornamelijk inkomen als zelfstandige. In mindere mate was die zichtbaar bij pensioenontvangers, waartoe ook huishoudens met vooral inkomen uit vermogen behoren, met veelal dividend aanmerkelijk belang als neveninkomen.

In 2016 moesten 590 duizend huishoudens rondkomen van een laag inkomen, dit is 8,2 procent van alle huishoudens. Dat was evenveel als in 2015, maar wel minder dan in 2014. Ook moesten 224 duizend huishoudens al ten minste vier jaar op rij rondkomen van een laag inkomen. Dat komt neer op 3,3 procent van alle huishoudens. In 2014 had nog 2,7 procent van de huishoudens langdurig een laag

3.17 Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen huishoudens

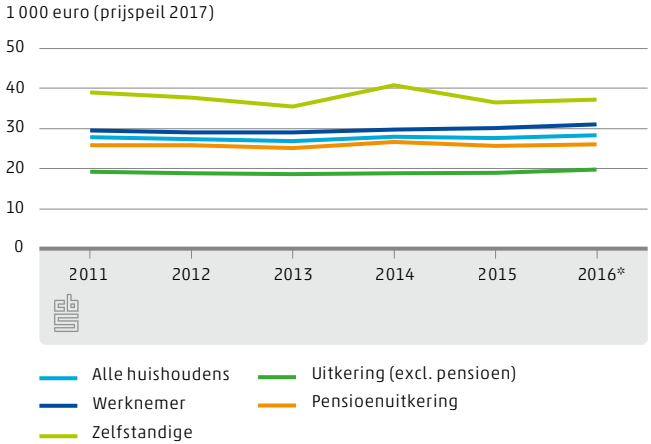

3.18 Huishoudens met laag inkomen

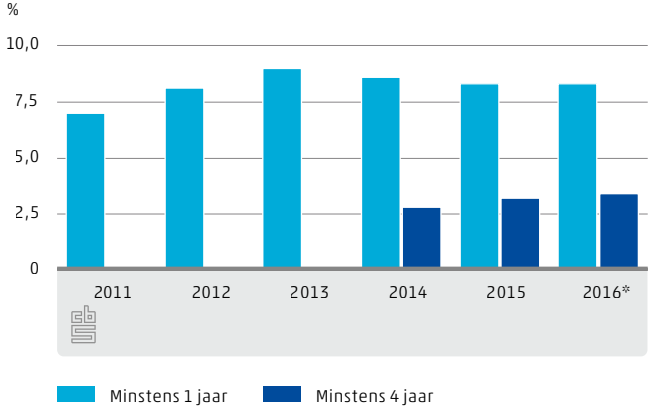

3.19 Aandeel huishoudens met laag inkomen, 2016

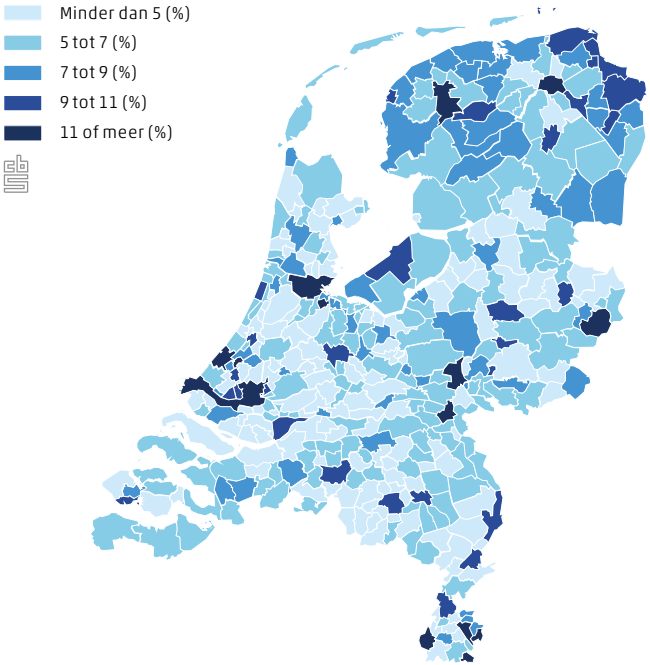

inkomen. De toename van het aantal huishoudens met langdurig een laag inkomen komt voornamelijk doordat meer huishoudens lang afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering.

Hoe groter de gemeente, hoe groter doorgaans het aandeel huishoudens is dat moet rondkomen van een laag inkomen. Rotterdam had met 15,3 procent het hoogste aandeel huishoudens met een laag inkomen in 2016, gevolgd door Groningen (14,7 procent) en Amsterdam (14,6 procent). De gemeente Rozendaal (Gelderland) had met 2,9 procent het laagste aandeel huishoudens met een laag inkomen. In het noordoosten van het land zijn echter juist veel kleinere gemeenten met een bovengemiddeld aandeel huishoudens met een laag inkomen.

Het doorsnee vermogen van Nederlandse huishoudens steeg in 2016 met bijna 10 procent tot ruim 22 duizend euro. Het doorsnee vermogen – bezittingen minus schulden – is vooral hoger doordat woningen in waarde zijn gestegen. Zonder de eigen woning is het doorsnee vermogen in 2016 even hoog als in 2015. In de periode 2006–2016 was het doorsnee vermogen van huishoudens het hoogst in 2008, daarna daalde het vermogen hard doordat woningen in waarde daalden.

Huishoudens bouwen tijdens hun leven steeds meer vermogen op. Met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd vallen huishoudens weliswaar terug in inkomen, maar de huizenbezitters onder hen hebben hun hypotheek vaak grotendeels afgelost.
Op 1 januari 2016 hadden ouderenhuishoudens (65 tot 75 jaar) met 125 duizend euro het hoogste doorsnee vermogen. Op nog hogere leeftijd is het vermogen lager. Deze generatie bestond vaak uit grote gezinnen met meestal één kostwinner, waardoor zij minder vermogen konden opbouwen dan de jongbejaarden.

3.20 Doorsnee vermogen van huishoudens, 1 januari

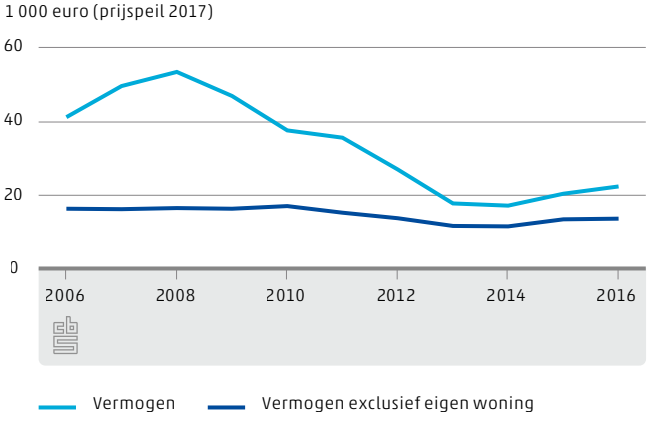

3.21 Doorsnee vermogen van huishoudens naar leeftijd hoofdkostwinner, 1 januari 2016

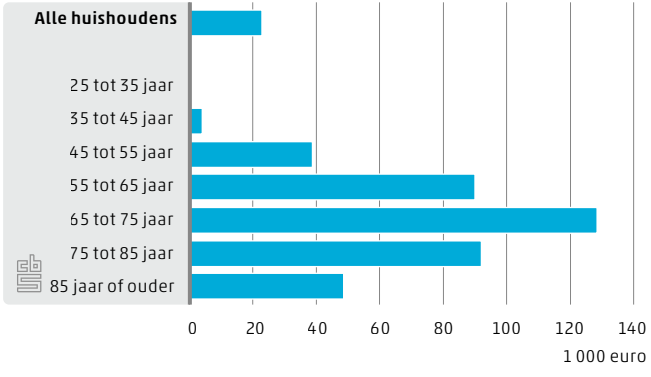

3.22 Doorsnee vermogen van huishoudens, 1 januari 2016

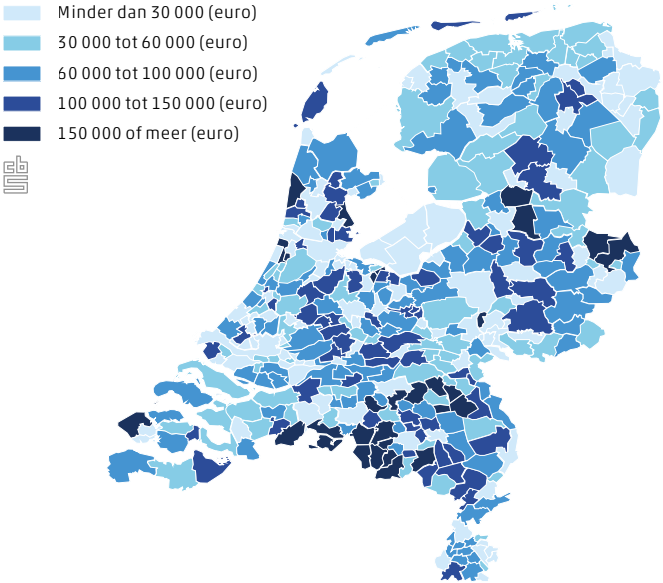

Met een doorsnee vermogen van 281 duizend euro was Laren in Noord-Holland de meest vermogende gemeente van Nederland op 1 januari 2016. De top 10 werd echter gedomineerd door een aantal kleine gemeenten in Noord-Brabant waar naar verhouding veel ouderen wonen. Huishoudens in Rotterdam hadden in doorsnee met 1 900 euro het laagste vermogen. Ook Den Haag en Amsterdam staan in de top 10 met laagste vermogens. In de grote steden wonen relatief veel jongeren, uitkeringsontvangers en personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Deze groepen hebben doorgaans weinig vermogen.

Sociale zekerheid

Eind september 2017 zaten ongeveer 260 duizend vrouwen en 200 duizend mannen jonger dan de AOW-leeftijd in de bijstand. Al jaren zijn er meer vrouwen dan mannen die een bijstandsuitkering ontvangen, maar het verschil is kleiner geworden. Het aantal mannen in de bijstand steeg namelijk sneller dan het aantal vrouwen. Het aantal vrouwen in de bijstand nam sinds 2007 met 25 procent toe, het aantal mannen met bijstand steeg met 60 procent.

Eind september 2017 telde Nederland ruim 459 duizend bijstandsontvangers jonger dan de AOW-leeftijd, ongeveer net zoveel als in 2016. De toename van het aantal personen in de bijstand is daarmee vrijwel tot stilstand gekomen na een periode van continue groei sinds 2008. Vooral onder personen met een niet-westerse migratieachtergrond nam het aantal bijstandontvangers nog wel toe. Zij maken ongeveer de helft van de bijstandspopulatie uit. Onder personen met een Nederlandse achtergrond en met een westerse migratieachtergrond daalde het aantal mensen in de bijstand langzaam.

3.23 Bijstandsuitkeringen op 30-09

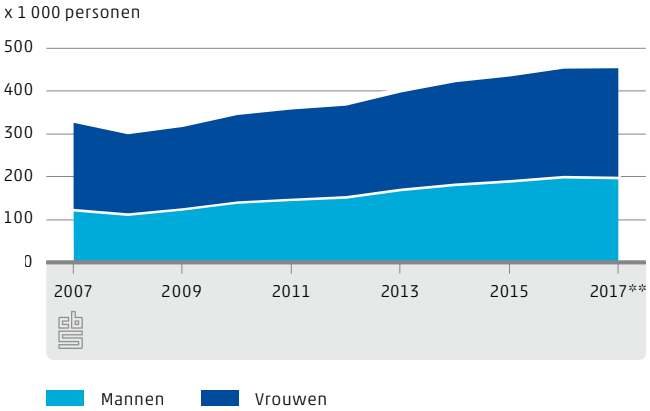

3.24 Bijstandsuitkeringen op 30-09, naar migratieachtergrond

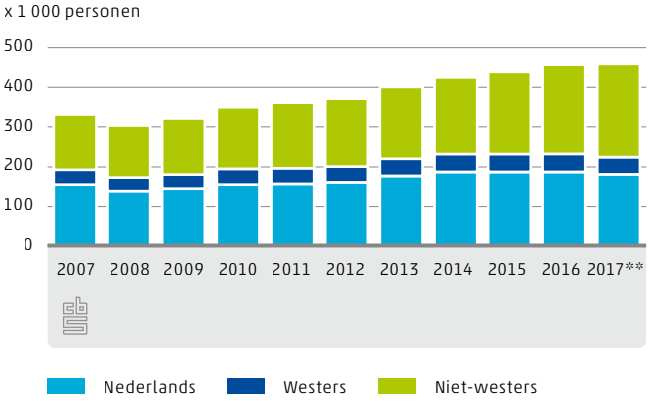

3.25 In- en uitstroom uit de bijstand op 30-09

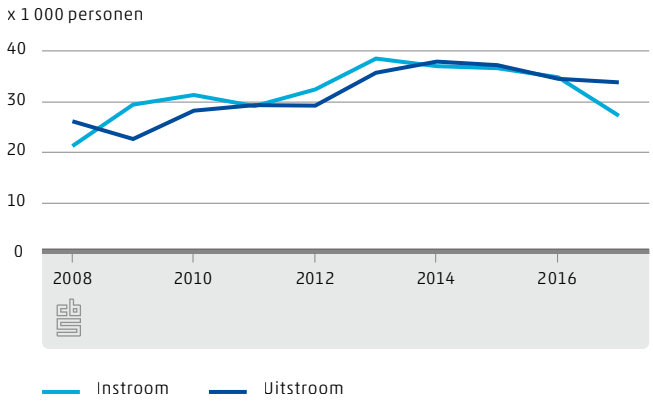

3.26 Uitkeringsduur bijstand op 30-09

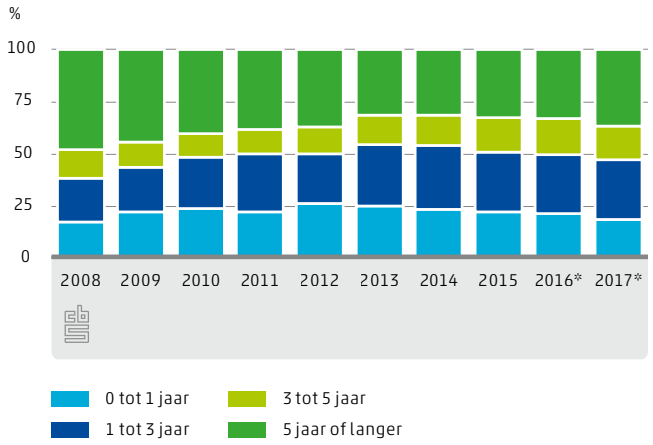

In het derde kwartaal van 2017 stroomden 27 duizend personen de bijstand in, terwijl er 34 duizend uitstroomden. In de voorgaande jaren stroomden ongeveer evenveel personen de bijstand in als uit. De daling in het derde kwartaal van 2017 is vooral bij mannen zichtbaar. De instroom van mannen in de bijstand daalde met zo'n 5 duizend ten opzichte van een jaar eerder, terwijl de uitstroom ongeveer gelijk bleef.

In 2017 maakte het aandeel mensen dat korter dan een jaar in de bijstand zit minder dan 20 procent van de bijstandspopulatie uit. Dat is voor het eerst sinds 2008. Het aantal mensen dat vijf jaar of langer in de bijstand zit, stijgt sinds 2014 weer langzaam. Een reden hiervoor is de stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor personen later uitstromen naar een AOW-uitkering.

Het aantal personen met een WW-uitkering steeg van 149 duizend in september 2008, het begin van de economische crisis, naar 425 duizend begin 2014. Vanaf dat moment begon het aantal personen met een WW-uitkering weer te dalen. Bij WW'ers van 55 jaar tot de AOW-leeftijd zette de daling twee jaar later in. Voor 55-plussers is het over het algemeen moeilijker om weer aan het werk en uit de WW te komen. Eind juni 2017 ontvingen 318 duizend personen een WW-uitkering.

In januari 2018 ontvingen in totaal 3,4 miljoen personen een AOW-uitkering; bijna 1,6 miljoen mannen en ruim 1,8 miljoen vrouwen. Tien jaar eerder waren er in totaal bijna 2,7 miljoen AOW'ers; bijna 1,2 miljoen mannen en bijna 1,5 miljoen vrouwen. Inmiddels ontvangt 19,7 procent van de totale bevolking een AOW-uitkering. Negen op de tien AOW'ers wonen in Nederland. Van de ruim 338 duizend AOW'ers die in het buitenland wonen, woont bijna de helft in België, Spanje of Duitsland.

3.27 WW-uitkeringen, einde tweede kwartaal

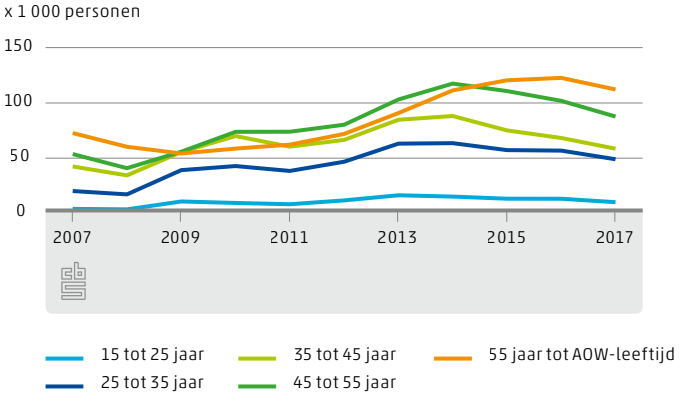

3.28 Personen met AOW-uitkering, einde kwartaal

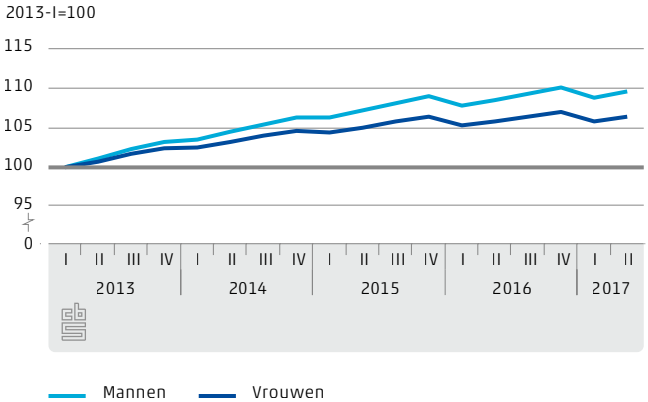

3.29 Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, einde tweede kwartaal

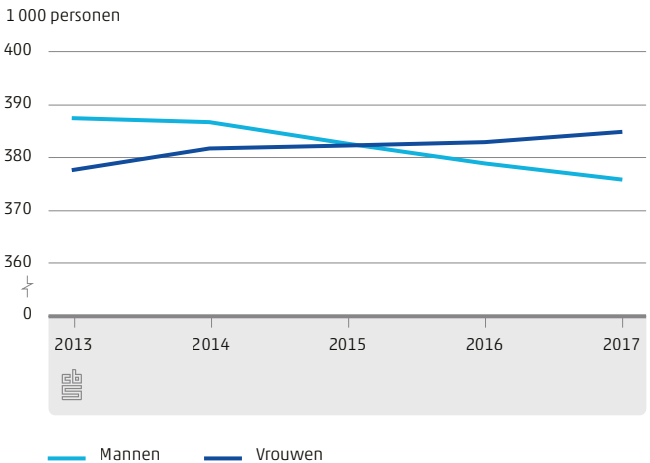

Vanaf 1 januari 2013 wordt de leeftijd voor de AOW-uitkering elk jaar stapsgewijs verhoogd, van 65 jaar tot 67 jaar en 3 maanden in 2023. In zowel 2016 als 2017 werd de AOW-leeftijd met drie maanden verhoogd, in de jaren daarvoor met steeds een maand. De gevolgen hiervan zijn terug te zien in de daling van het aantal AOW-ontvangers aan het begin van elk verslagjaar. Desondanks blijft het aantal AOW'ers stijgen, bij mannen iets sterker dan bij vrouwen.

In het tweede kwartaal van 2017 hadden 761 duizend personen een arbeidsongeschiktheidsuitkering, ruim 4 duizend minder dan in juni 2013. In 2013 hadden mannen vaker een dergelijke uitkering dan vrouwen, maar ze zijn in het derde kwartaal van 2015 ingehaald door de vrouwen. Dit komt met name doordat de arbeidsparticipatie van vrouwen de afgelopen jaren flink is toegenomen, waarmee ook het aantal arbeidsongeschikte vrouwen stijgt. Vooral in de verpleeg- en zorgsector, waar veel meer vrouwen dan mannen werken, is het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen hoog.

4. Over het CBS

Het CBS speelt in op wat er feitelijk gebeurt in de samenleving met het produceren van statistische informatie, en communiceert dit. Dit is noodzakelijk voor het verkrijgen van inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen en het kunnen beantwoorden van (beleids)vragen. Het CBS is gericht op de brede maatschappelijke trends en de samenhang daartussen.

Kwaliteit van data

Het CBS heeft de kwaliteit van data hoog in het vaandel staan en wil deze laten renderen in de samenleving. Het CBS maakt daarbij gebruik van state-of-the-art technologie om de toenemende hoeveelheid data om te zetten in bruikbare informatie. Dit doet het CBS innovatief, maatschappijgericht en op betrouwbare wijze.

Relevante cijfers

Bij het CBS werken zo'n 2 000 collega's vanuit vestigingen in Den Haag, Heerlen en Bonaire. Maatschappijgericht werken is essentieel voor het CBS. Het CBS levert cijfers die relevant zijn voor de samenleving. Per jaar worden zo'n 600 statistische onderzoeken gepubliceerd. Vrijwel dagelijks worden de CBS-data naar buiten gebracht via nieuwsberichten, video's en sociale media. Dit leidt tot zo'n 50 000 artikelen in kranten en op nieuwswebsites per jaar.

Best gevolgd

Onze informatie is ook te vinden op de CBS-website en in de databank StatLine, waar ruim 4 duizend tabellen in staan met in totaal maar liefst 14 miljard cijfers. Al die informatie is gratis beschikbaar voor iedereen. Wij zijn ook te volgen op Twitter, Facebook, Instagram en LinkedIn en Youtube. Met 117 000 volgers op Twitter is ons twitteraccount één van de best gevolgde sociale-mediakanalen van een aan de overheid gerelateerde partij in Nederland.

CBS in de media

51 000 keer in het nieuws

39 000
vermeldingen in kranten en online

400
bijdragen woordvoerders op RTV

9 839
items op radio en tv

5 832
volgers op Facebook

117 000
volgers op Twitter